

Kotitalousoppaat vallan välineinä

Sukupuoliroolien ja statuksen rakentuminen 1800-luvun lopun brittiläisessä Intiassa

Vilma Nerjanto

Pro gradu -tutkielma

Kulttuurihistoria

Historian, kulttuurin ja taiteidentutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2025

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, kulttuurihistoria

Vilma Nerjanto

Kotitalousoppaat vallan välineinä – Sukupuoliroolien ja statuksen rakentuminen 1800-luvun lopun brittiläisessä Intiassa

Sivumäärät 68 s.

Tässä pro gradu -tutkielmassa analysoin brittiläisen Intian kotitalousoppaita. Kysyn, miten kotitalousoppaita käytettiin kolonialistisen vallan välineinä. Tutkin tätä sukupuoliroolien ja statuksen kautta. Analysoin, millä tavalla nämä oppaat rakensivat ja vahvistivat erilaisia ja eriarvoisia sukupuolirooleja niiden kirjoittajille, lukijoille sekä paikallisille ihmisille. Brittiläisessä Intiassa julkaistiin paljon keittokirjoja ja kotitalousoppaita, joiden tarkoituksena oli opastaa uuteen siirtomaahan muuttavia englantilaisia kotitalouden pyörittämisessä, mutta ne myös loivat ja vahvistivat erilaisia luokka-, rotu-, ja sukupuolirajoja. Liitän sukupuoliroolit statukseen ja sosiaaliseen asemaan ja tarkoitukseni on selvittää, oliko sukupuolirooli näiden oppaiden kirjoittajille välttämättä kaikkein määrittävin tekijä. Tutkin näitä seikkoja niin palvelijoiden johtamisen, järkevän taloudenhoidon ja oppaissa esiintyvien ruokatapojenkin kautta.

Alkuperäislähteenäni on kolme brittiläisessä Intiassa 1878–1890 julkaistua kotitalousopasta. Tutkimukseni on osa jälkikolonialistista historian tutkimusta ja yhtenä tutkimusmenetelmänäni on jälkikoloniaalinen tutkimusote. Se on alun perin liitetty palestiinalaisamerikkalaisen Edward W. Saidin Orientalismi-teokseen. Jälkikoloniaalisen tutkimusotteen tarkoituksena on kyseenalaistaa länsimaisen historian tuottamia totuuksia ja tuoda kolonisoitujen ääntä kuuluviin. Kolonisoitujen äänenä toimii tässä tutkimuksessa intialaisen palvelijan kirjoittama keittokirja. Se on julkaistu samoihin aikoihin muiden alkuperäislähteideni kanssa ja lasken sen kuuluvaksi alkuperäislähteekseni. Käytän teosta aikalaiskirjallisuuden kaltaisesti tukemaan muita lähteitäni. Lisäksi tutkimukseni kuuluu sukupuolihistorian ja ruuan historian tutkimuksen kentille. Käytän muina tutkimusmetodeinani kulttuurihistoriallisia menetelmiä, kuten kontekstointia, sisäistä lähdekritiikkiä sekä diskurssianalyysia.

Tutkimustulokseni on, että status oli näiden oppaiden kirjoittajille vähintään yhtä tärkeä tekijä kuin sukupuoliroolit. Oppaissa rakennettiin erilaisia ja eriarvoisia sukupuolirooleja, jotka olivat liitoksissa etnisyyteen, mutta nämä roolit olivat osa statusta. Status oli keskeistä, sillä näiden oppaiden tarkoitus oli opettaa niin brittiläisen Intian uusia tulokkaita kuin myös alempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvia uuteen vallanpitäjän asemaan. Tätä statusta rakennettiin luomalla eriarvoisia sukupuolirooleja sekä neuvomalla oppaiden lukijoita niin paikallisten johtamisessa, käyttäytymisessä kuin ruokatavoissakin, jotka erottivat englantilaiset intialaisista. Historiantutkija saattaa siis tällaisia oppaita vilkaisemalla ajatella, että niiden keskeinen sisältö liittyi sukupuolirooleihin, mutta tärkeämpää oli hyväksyttävän vallanpitäjän statuksen luominen, joka mahdollisti kolonialistisen vallan.

Avainsanat: kulttuurihistoria, kolonialismi, postkolonialismi, siirtomaat, imperiumit, sukupuoliroolit, sosiaalinen sukupuoli, vallankäyttö, Intia, intialaiset, oppaat, sosiaalinen asema, ruokakulttuuri, perhe-elämä, sosiaalinen kerrostuneisuus, palvelusväki, eriarvoisuus, sosiaalinen nousu

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	4
1.2	Aineisto, metodit ja käsitteet	6
1.3	Tutkimustilanne, tutkimuskirjallisuus ja tutkielman rakenne	12
2	Kotitalousoppaat sukupuoliroolien rakentajina	15
2.1	Lukijoiden sukupuoliroolit rakentuvat jo oppaiden ensimmäisillä sivuilla	15
2.2	Eriarvoiset sukupuoliroolit ja etnisyys	24
2.3	Kodin puhtaus moraalisen puhtauden ja vallan symbolina	31
3	Sosiaalinen nousu, ruokatavat ja status	39
3.1	Työväenluokasta vallankäyttäjiksi	39
3.2	Ruokatavat osana statusta	45
3.3	Ruoka ja reseptit sinetöivät vallanpitäjien aseman	52
4	Loppuluku	60
	Lähteet	63

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

“Naisessa ei ole mitään niin ihastuttavaa kuin hänen kotitalouteensa liittyvä tutkimuksensa.”¹

Näin aloittaa W.H. Dawe teoksensa *The Wife's Help to Indian Cookery : Being a practical manual for housekeepers* (1888) johdannon. Teos on yksi useista brittiläisessä Intiassa 1800-luvulla kirjoitetuista ja julkaistuista kotitalousoppaista. Lainaus kuvastaa hyvin yhtäältä yksittäisen oppaan, tässä tapauksessa Dawen teoksen sävyä, ja toisaalta koko genren olemassaolon tarkoitusta brittiläisessä Intiassa. Kirjojen tarkoituksena oli ensisijaisesti auttaa englantilaisrouvia sopeutumaan uuteen siirtomaahan ja selvittämään intialaiseen taloudenhoitoon liittyviä, omanlaisiaan ongelmia.² Ne myös muun muassa edellä olevan lainauksenkin mukaan rakensivat ja ylläpitivät erilaisia sukupuolirooleja, sekä vahvistivat Iso-Britannian kolonialistista valtaa Intiassa.³

Brittiläinen Intia tarkoittaa Intian niemimaata, jota Iso-Britannian ja Irlannin yhdistynyt kuningaskunta hallitsi vuodesta 1858 vuoteen 1947, jolloin Intia ja Pakistan itsenäistyivät.⁴ Englantilaisten Intian valloitus alkoi vuonna 1600, jolloin Englannin Itä-Intian kauppakomppania perustettiin. Yhteys Intiaan muodostettiin alun perin maustekauppaan keskittyvän kaupankäynnin takia. Vuosisatojen aikana kauppakomppania laajensi valtaansa niemimaalla niin alueellisesti, kaupallisesti, taloudellisesti kuin strategisestikin. Vuonna 1857 Intiassa syttyi kapina kauppakomppaniaa vastaan. Englantilaiset kukistivat kapinan, ja valta siirtyi virallisesti kauppakomppanialta Englannin kruunulle. Vuoden 1881 väestönlaskennan mukaan Intiassa asui 145 000 brittiä, ja vuonna 1901 Intian varakuningas⁵ hallitsi Intian niemimaalla 300 miljoonaa ihmistä, britejä ja intialaisia. Hallinnollisesti varakuninkaan alla toimivat eri provinssien kuvernöörit, ja heidän allaan toimivat muun muassa valtion virkamiehet, lakimiehet ja poliisit.⁶

¹ “Nothing is so lovely in a woman as her study of the household.” Dawe (1888) 2015, ix.

² Procida 2003, 126.

³ Tunc 2021, 1191.

⁴ British raj, Britannica.com.

⁵ Varakuningas (engl. *viceroi*) oli Brittiläisen Intian ylin virkamies, jonka valta-asema oli verrattavissa Kiinan keisariin. Hänen valtansa vaikutti rajattomalta ja hänen käytettävissään oli yksi maailman mahtavimmista armeijoista. Ks. Judd 2005, 91, 93.

⁶ Judd 2005, 6, 46–47, 87, 91, 93; MacMillan 2018, 37.

1800-luvun alkupuolella englantilaiset siirtomaaherrat olivat harvemmassa, ja he eivät vielä ottaneet vaimojaan mukaan Intiaan. Brittiläisen Intian varhaisimpia keittokirjoja ja kotitalousoppaita lukivat ja julkaisivat miehet.⁷ Tämä muuttui 1800-luvun jälkipuoliskolla, jolloin Intiaan syntyi mittava eurooppalaisten naisten yhteisö heidän muuttaessaan aviomiestensä mukana uuteen siirtomaahan englantilaisten vakiinnuttaessa valtaansa niemimaalla.⁸ Britit asuivat 1800-luvun lopun Intiassa bungaloweissa, eräänlaisissa omakotitaloissa. Ne olivat matalia, yksikerroksisia ja tilavia rakennuksia, joita kiersi veranta. Ne sijaitsivat tilavilla, maisemoiduilla ja aidatuilla alueilla. Keittiö ja palvelijoiden asunnot olivat erillään talosta, useimmiten sen takana. Fyysinen asuinpaikka oli yksi kotitalouden määritelmistä.⁹ Kotitalous tarkoitti talon lisäksi myös talossa asuvaa perhettä. Mies oli patriarkaalisen perheen pää, jolla oli valta päättää perheenjäsentensä asioista. Perheeseen kuuluivat talossa asuvat ihmiset, kuten aviomies ja tämän vaimo, lapset sekä mahdolliset muut lähisukulaiset. Perheeseen laskettiin kuuluvaksi myös palvelijat.¹⁰

Anglointialainen¹¹ kotielämä kehittyi omaksi kulttuurikseen, joka heijasteli imperiumin arvoja, asenteita, uskomuksia ja mieltymyksiä. Tätä kotielämän kulttuuria hallitsi laaja ohjaileva ja opettava kirjallisuus, joka sisälsi kotitalousoppaita ja keittokirjoja. Ne oli suunniteltu ohjaamaan valkoisia englantilaisia naisia keittiöasioissa, mutta niiden tarkoituksena oli myös valvoa imperiumin luokka-, rotu- ja sukupuolirajoja.¹² 1800-luvun lopulla brittiläisessä Intiassa alkoi ilmestyä myös naisten kirjoittamia kotitalousoppaita ja julkaistujen kirjojen lukumäärä ja suosio kasvoi.¹³

Brittiläisen Intian keittokirjat ja kotitalousoppaat olivat sisällöltään ja muodoiltaan suunnilleen samanlaisia kuin Iso-Britanniassakin julkaistut: ne sisälsivät reseptejä ja ohjeita ruuanlaittoon, kulinaarista terminologiaa sekä ohjeita kotitalouden pyörittämiseen, ja usein

⁷ Kumar 2018, scroll.in.

⁸ Procida 2003, 126.

⁹ Desai & Desai 2016, *The origin and indigenization of the Imperial bungalow in India*. Vaikka britit asuivatkin Intiassa eräänlaisissa omakotitaloissa, elämä oli luonteeltaan liikkuvaa, jos perheen elättäjä eli aviomies oli esimerkiksi armeijan upseeri. Upseerien ja armeijan henkilöstön asemapaikat saattoivat vaihtua nopealla aikataululla, jolloin koko perhe muutti miehen mukana. Flora Annie Steel kirjoittaa omaelämäkerrassaan perheensä muuttaneen Intiassa yhteensä 15 kertaa 16 vuoden aikana. Ks. MacMillan 2018, 38; Steel (1930) 2015, 189.

¹⁰ Ghosh 2006, 13.

¹¹ Anglointialainen (engl. *Anglo-Indian*) tarkoittaa alkuperäisessä historiallisessa merkityksessään ja myös tämän tutkimuksen kontekstissa brittiläisessä Intiassa asuvaa brittiä. Englantilaiset Intiassa kutsuivat myös itse itseään anglointialaisiksi. Ks. MacMillan 2018, 7; Steel (1930) 2015, 48.

¹² Tunc 2021, 1191.

¹³ Procida 2003, 126.

niissä lueteltiin sääntöjä palvelijoiden johtamiseen sekä neuvottiin talouskulujen budjetoimisessa. Kirjat olivat teknisiä ruuanlaitto-oppaita, mutta ne kannustivat anglointialaisia siirtymään paljon kevyempään taloudenpyörittämistapaan kuin kotona Englannissa. Ruuanlaitosta vastasi intialainen kokki. Se, miksi kirjoissa ylipäätään oli ruokaohjeita, johtui siitä, että anglointialaisten tuli pystyä johtamaan kokkejaan, huomauttamaan mahdollisista virheistä ja pitää huolta siitä, että paikallinen palveluskunta ei yrittänyt esimerkiksi huijata heitä tarjoamalla samaa ruokaa useana päivänä.¹⁴ Kotitalousoppaat liittyivät siis ennen kaikkea kolonialistiseen valtaan.

Tutkielmani tavoitteena onkin vastata kysymykseen siitä, miten näitä kotitalousoppaita käytettiin kolonialistien vallan välineinä brittiläisessä Intiassa? Tutkin tätä sukupuoliroolien rakentumisen kautta, ja analysoin, mitä nämä kirjat kertovat 1800-luvun lopun brittiläisen Intian sukupuolirooleista ja miten roolit olivat yhteydessä myös etnisyyteen. Pohdin, oliko näennäisen tärkeä sukupuoli itseasiassa välttämättä lainkaan se kaikkein määrittävin tekijä tällaisten oppaiden kirjoittajille, ja Jeanne Boydstonia mukaillen tutkin, pitääkö sukupuolen ylipäätään olla ainoa määrittävä tutkimuksen analyttinen kategoria.¹⁵ Eri sukupuolille asetetut roolit saattoivat liittyä enemmänkin sosiaaliseen statukseen, valtakursseihin ja vallankäyttöön: Boydstonin ja Mary Beth Nortonin mukaan esimerkiksi 1600-luvun Amerikan uudisasukasyhteisöissä status saattoi olla sukupuolta merkittävämpi tekijä valtakursseissa.¹⁶ Hyödynnän tutkielmassani Boydstonin näkökulmaa statuksesta ja vallankäytöstä, ja tutkin miten nämä kirjat rakensivat, loivat ja vahvistivat lukijoidensa sosiaalista statusta vallankäytön välineenä.

1.2 Aineisto, metodit ja käsitteet

Käytän tutkimukseni alkuperäisaineistona kolmea brittiläisessä Intiassa 1870–1890-luvuilla julkaistua kotitalousopasta. Alkuperäislähteinäni olevat kotitalousoppaat on valittu tähän tutkimukseen tarkoituksella 1800-luvun lopulta, sillä yleinen näkemys on, että brittiläinen imperiumi oli silloin voimakkaimmillaan.¹⁷ Kuten aiemmin mainitsin, 1800-luvun lopulla imperiumissa on asunut runsaasti sekä länsimaalaisia miehiä, että naisia. Tästä syystä uskon, että näitä oppaita on myös luettu paljon ja alkuperäislähteet vastaavat luotettavimmin

¹⁴ Procida 2003, 126.

¹⁵ Boydston 2008, 576.

¹⁶ Boydston 2008, 570.

¹⁷ Ghosh 2008, 9.

tutkimuskysymyksiini erilaisten sukupuoliroolien rakentumisesta sekä statuksen ja vallan yhteydestä.

Nämä oppaat ovat valikoituneet alkuperäislähteikseni myös siksi, että niiden kirjoittajina on ollut sekä miehiä että naisia, ja on mielenkiintoista tutkia, vaikuttiko kirjailijoiden oma sukupuoli näkemyksiin sukupuolirooleista ja vallankäytöstä. Kaksi alkuperäislähteinani käyttämistäni kotitalousoppaista ovat miesten kirjoittamia ja kolmas kotitalousopas on kahden naiskirjailijan yhteisteos. Ensimmäinen on W.H. Dawen teos *The Wife's Help To Indian Cookery: Being a practical manual for housekeepers* (1888). Kirja on nimensä mukaisesti suunnattu enimmäkseen naislukijoille. Dawe on jaotellut teoksensa 21 lukuun, jotka käsittelevät ruokavaliota Intiassa, palvelijoiden ja kokin johtamista, keittiön järjestystä ja välineitä sekä ruuanlaittoteknikoita, ruokalajeja ja reseptejä.¹⁸ W.H. Dawe oli brittiläisen Intian luoteisten provinssien talouslautakunnan avustava sihteeri.¹⁹

Toinen on nimimerkkiä *Wyvern* käyttävän Arthur Robert Kenney-Herbertin²⁰ kirjoittama *Culinary jottings for Madras : a treatise in thirty chapters on reformed cookery for Anglo-Indian exiles, based upon modern English, & continental principles, with twenty-five menus for little dinners worked out in detail* (1878). Kenney-Herbert käyttää englanninkielisessä teoksessaan niin maskuliinista²¹ kuin feminiinistä²² pronominia puhutellessaan lukijoitaan, joten se on suunnattu sekä miehille, että naisille. *Wyvernin* kirja koostuu kahdesta osiosta, joista ensimmäinen on jaoteltu 30 lukuun, jotka käsittelevät palvelijoiden johtamista, keittiön vaatimuksia, raaka-aineita ja ruokalajeja. Toinen osa sisältää 25 valmista menuehdotelmaa eri tilanteisiin ja eri kokoisille ryhmille.²³ Arthur Robert Kenney-Herbert (1840–1916) oli armeijan eversti ja sotilassihteeri, joka julkaisi elämänsä aikana paljon ruoka-aiheisia artikkeleita ja kirjoituksia ja useampiakin suosittuja keittokirjoja. Intiassa vietetyn 32 vuoden jälkeen hän palasi Englantiin, jonne hän perusti kokkikoulun.²⁴

¹⁸ Dawe (1888) 2015, vii–viii.

¹⁹ Dawe (1888) 2015, otsikkosivu.

²⁰ Procida 2003, 131.

²¹ *Wyvern* (1878) 2016, 2. “[–] showing the reader how to accomplish successfully, with the average means at his disposal [–]”

²² *Wyvern* (1878) 2016, vi. “[–] and if the ladies of Madras – to whom, in all my humility, I dedicate the first fruits of my labour [–]”

²³ *Wyvern* (1878) 2016, vii–viii.

²⁴ Burke & Fox-Davies 1912, 314; David 2000, *Fresh Meat: Anglo-Indian Cookery*, Storytel.

Kolmas ja viimeisin keittokirja on Flora Annie Steelin ja Grace Gardinerin kirjoittama *The Complete Indian Housekeeper and Cook. Giving the Duties of Mistress and Servants, the General Management of the House and Practical Recipes for Cooking in All its Branches*. (1890). Tämä teos on suunnattu naislukijoille. Koska en ole löytänyt tästä kirjasta ensipainosta, käytän tässä tutkimuksessa lähteenä kirjan toista painosta vuodelta 1890 sekä neljättä painosta vuodelta 1898, sillä kirjailijat ovat tehneet neljänteen painokseen sellaisia lisäyksiä, jotka ovat olennaisia tutkimuskysymyksieni kannalta. Steelin ja Gardinerin teos on perusteellisin. Se sisältää 38 lukua, joiden aihepiirit vaihtelevat emännän velvollisuuksista palvelijoiden ja kokin johtamiseen, eri palvelijoiden velvollisuuksiin, kotieläinten hoitamiseen, puutarhanhoitoon, leirielämään, lastenhoitoon, pukeutumiseen ja ruokaan ja ruuanlaiton eri osa-alueisiin.²⁵ Koska tämä teos on alkuperäislähteistäni perusteellisin, painotan sitä myös analyysissäni hieman kahta muuta lähdettä enemmän.

Flora Annie Webster Steel (1847–1929) asui Intiassa 22 vuotta. Häntä kuvaillaan ajalleen epätyypilliseksi naiseksi ja oman aikansa feministiksi. Hänellä oli useampiakin ammatteja: hän oli suosittu kirjailija ja kotitalousoppaan lisäksi hän kirjoitti esimerkiksi romaaneja ja novelleja jättäen jälkeensä rikkaan kirjallisen tuotannon brittiläisestä Intiasta. Hänellä oli myös Letter to the editor-palsta *Times*-sanomalehdessä ja hän kirjoitti muitakin sanomalehtiartikkeleita, joissa hän käsitteli brittiläisen Intian siirtomaakysymyksiä sekä esitti mielipiteitä esimerkiksi modernista avioliitosta. Sen lisäksi, että hän oli kirjailija, Steel muun muassa perusti brittiläiseen Intiaan kouluja tytöille, toimi koulutarkastajana ja kirjoitti oppilaille aapisia.²⁶ Steelin kirjoituskumppanista, Grace Gardinerista, on vain vähän tietoa saatavilla. Steel kertoo omaelämäkerrassaan kotitalousoppaan kirjoitusprosessista, mutta kirjoittaa Gardinerista vain yhdellä lauseella pohjustaessaan kirjan syntyä sanomalla, että kirjoitti teoksen ystävän avustuksella. Gardinerin nimeä Steel ei mainitse.²⁷ Steel luultavasti kirjoitti kotitalousoppaasta suurimman osan ja vastasi myös sen uusintapainoksista.²⁸

Olen valinnut tarkoituksella sellaisia kirjoja, jotka ovat julkaisuaikanaan ja omassa genressään olleet vähintään suhteellisen suosittuja. Steelin ja Gardinerin kirjasta otettiin yhteensä kymmenen uusintapainosta, se oli genrensä suosituimpia, luetuimpia ja tunnetuimpia teoksia

²⁵ Steel & Gardiner (1890) 2010, xi-xii.

²⁶ Goodwin 2011, 505; Goodwin 2017, 190; Roye 2017, 10, 18; Flora Annie Steel, scottishwomenwritersontheweb.net.

²⁷ Steel (1930) 2015, 187.

²⁸ Crane & Johnston 2017, 177.

ja se käännettiin myös paikallisille, intialaisille kielille.²⁹ Wyvernia taas kutsutaan yhdeksi vaikutusvaltaisimmaksi ja asiantuntivimmaksi brittiläisen Intian keittokirjojen kirjoittajaksi.³⁰ Oletettavasti ainakin näitä kahta kirjaa on siis myös luettu paljon, ja niissä näkyvät käytännötkin ovat silloin mitä luultavimmin heijastuneet myös anglointialaisten oikeihin, elettyihin kokemuksiin. Niistä tekemäni analyysit ja päätelmätkin ovat silloin todennäköisemmin lähempänä totuutta, kuin jos alkuperäislähteinäni olisi vähemmän luettuja tai tunnettuja tai jopa epäsuosittuja teoksia. Dawen teoksesta en ole löytänyt esimerkiksi painosmääriä, mutta teos on valikoitunut alkuperäislähteeksi muun muassa siksi, että kirjan ruokaohjeet poikkeavat kahdesta muusta alkuperäislähteestä, ja olen halunnut hyödyntää tutkimuksessani erilaisia lähteitä mahdollisuuksien mukaan, jotta analyysistä ei tulisi liian yksipuolinen.

Brittiläisen Intian kulttuurihistoriallisessa tutkimuksessa keittokirjat ja kotitalousoppaat ovat hyödyllinen ja hedelmällinen lähdejoukko, sillä brittiläisessä Intiassa sekä painettiin paljon uusia keittokirjoja, että otettiin vanhoista kirjoista uusintapainoksia ja genre oli suosittu koko brittiläisen Intian olemassaolon ajan.³¹ Yleisemmin alkuperäislähteinä keittokirjat tarjoavat näkemyksen tiettyyn historialliseen aikakauteen, arvoihin, asenteisiin, uskomuksiin ja mieltymyksiin. Ne rakentavat niitä kulttuureita, joiden yhteydessä ne ovat julkaistu heijastamalla oman aikansa olettamuksia ja huolia ja kommentoimalla kansallisia normeja.³² Muun muassa edellä mainituista syistä katson, että valitsemistani keittokirjoista on mahdollista etsiä vastauksia tutkimuskysymyksiini, jotka liittyvät esimerkiksi sukupuolirooleihin ja statukseen liittyviin asenteisiin, arvoihin sekä kulttuuriin.

Englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa alkuperäisaineistostani ja muista vastaavista kirjoista käytetään usein sanaa *cookbook*. Sana kääntyisi suomeksi tarkasti sanaksi *keittokirja*, mutta koen, että keittokirja ei välttämättä ole riittävän kuvaava termi käytettäväksi alkuperäislähteistäni. Siksi käytän teoksista suomeksi termiä *kotitalousopas*. Barbara Ketcham Wheaton määrittelee keittokirjan yksinkertaisimmillaan käsikirjoitukseksi tai painetuksi kirjaksi, joka sisältää ohjeita ruuan valmistukseen. Ne ovat ohjailevaa kirjallisuutta, ja tutkijan tulee ottaa huomioon, että ohjailevalla kirjallisuudella on vaikea suhde todellisiin

²⁹ Steel (1930) 2015 187; Procida 2003, 123; Crane & Johnston 2017, 170.

³⁰ Procida 2003, 131.

³¹ Zlotnick 1996, 126.

³² Tunc 2021, 1190.

käytäntöihin: kirjat saattavat sisältää mahtailevia reseptejä, joita kukaan ei koskaan ole valmistanut. Niiden tekemiseen on saattanut vaikuttaa muutkin, kuin vain kirjojen kirjoittajat, kuten kustannustoimittaja tai valokuvaaja. Kirjojen sävy voi myös vaihdella kirjailijoiden mukaan; osa kirjailijoista puhuttelee lukijoitaan ystävinä, osa saattaa esiintyä auktoriteettina, jonka ohjeita lukijan tulee ehdottomasti noudattaa.³³ Näissä alkuperäislähteissäkin kirjojen kirjoittajat esiintyvät auktoriteetteina, joiden neuvoja tulee noudattaa, vaikka osassa onkin ystävällisempi tyyli, kuin toisissa. Analysoin kirjojen sävyä tarkemmin käsittelyluvuissa.

Hyödynnän tutkimuksessani jälkikoloniaalista tutkimusotetta, sillä alkuperäislähteeni ovat kirjoitettu ja julkaistu Iso-Britannian valloittamassa brittiläisessä Intiassa. Jälkikoloniaalinen tutkimusote tai teoria yhdistetään usein alun perin palestiinalaisamerikkalaiseen Edward W. Saidiin ja hänen 1978 julkaistuun *Orientalism*-kirjaansa.³⁴ Janne Lahden mukaan varsinaisen yhtenäisen tutkimusmenetelmän sijaan se on joukko ajatusmalleja, joiden avulla pyritään tuomaan kolonisoitujen ääni kuuluviin. Samalla kyseenalaistetaan länsimaisen ajattelun ja tiedon sisältöjä ja rakenteita.³⁵ Tutkimusotteeseen kuuluu ajatus tiedosta ja tiedon tuottajasta, jotka rakentuvat suhteessa diskursseihin tai kieleen. Kielelliset ilmaisut taas eivät ole viattomia tai merkityksettömiä. Tieto liittyy eri tavoilla valtaan ja vallantavoitteluun ja palvelee näin kolonialismia. Länsimainen historiankirjoitus tuottaa totuuksia muusta maailmasta ja on myös tapa toiseuttaa, hallita ja oikeuttaa hyväksikäyttöä. Tutkijan pitää siis muun muassa kyseenalaistaa länsimaisten arvojen universaalius ja yrittää hahmottaa maailmaa alistettujen näkökulmasta.³⁶

Myös tällaiset alkuperäislähteinäni käyttämäni kirjat toimivat osana britti-imperiumin tapoja välittää tietoa, hallita ja toiseuttaa, joten koen jälkikoloniaalisen tutkimusotteen hyödyntämisen erittäin tärkeäksi alkuperäislähteitä analysoidessani. Käytänkin tutkimuskirjallisuutena Edward W. Saidin teoksia *Orientalism* (1994, uusintapainos) ja *Culture and Imperialism* (1994). Jälkikoloniaalisen tutkimuksen luojaana Saidin teokset ovat olennaisia jälkikoloniaalistien tutkimuksen tekemiseen sekä ymmärtämiseen. Vaikka *Orientalismia* on myös kritisoitu, koen, että monet Saidin tärkeimmät teoriat muun muassa idän ja lännen vastakkainasettelusta sekä toiseuttamisesta ovat näkyvillä

³³ Wheaton 2014, 333–334, 338–339.

³⁴ Lahti 2022, 182.

³⁵ Lahti 2022, 180.

³⁶ Lahti 2022, 179.

alkuperäislähteissäni.³⁷ Tutkimusotteeseen kuuluu eettinen tai poliittinen sitoutuminen alistavien rakenteiden ja niiden seurausten esille tuomiseen.³⁸ Tätä eettistä sitoutumista koetan noudattaa analysoimalla kotitalousoppaissa kuvattua Intiaa ja sen ihmisiä alistavia rakenteita, jotka liittyivät muun muassa etnisyyteen ja sukupuolirooleihin.

Koetan tuoda kolonisoitujen äänen edes jollain tavoin kuuluviin analysoimalla intialaisen palvelijan Daniel Santiagoen kirjoittamaa keittokirjaa *The Curry Cook's Assistant; or Curries, how to make them in England in their original style* (1889, kolmas painos), jonka lasken kuuluvaksi alkuperäislähteisiini ja jota käytän aikalaiskirjallisuuden kaltaisesti tukemaan alkuperäislähteitäni. Kirja on yksi ainoita löytämiäni omana aikanaan kirjoitettuja keittokirjoja, joka on intialaisen kirjoittama ja joka on kuitenkin suunnattu englantilaisille lukijoille. Se antaa tutkimukseeni tärkeää kolonisoitujen omaa näkökulmaa varsinkin syödyn ruuan ja ruokakulttuurin suhteen. Valitettavasti tämä teos ei sisällä mitään neuvoja esimerkiksi kotitalouden pyörittämiseen liittyen, mutta teos sisältää mainintoja eri sukupuoliin ja myös kirjailijan omaan statukseen liittyen, joita hyödynnän tutkimuksessani.

Käytän tutkimukseni metodeina ja tutkimusstrategioina kulttuurihistorialliselle tutkimukselle ominaisia tutkimuskohteen kontekstualisointia ja sisäistä lähdekritiikkiä. Kontesktualisointi tarkoittaa tutkimusaiheen ja lähteiden asettamista laajempaan viitekehykseen, osaksi tutkittavan aikakauden kulttuuria ja yhteiskuntaa. Sisäisen lähdekritiikin avulla pyritään selvittämään, miksi lähteet kuvaavat tapahtunutta omalla tavallaan, kuka lähteen on tuottanut, mitä tarkoitusta varten se on tehty ja milloin ja missä yhteydessä se on syntynyt.³⁹ Lisäksi käytän metodina diskurssianalyysia, jolla historiantutkimuksessa tarkoitetaan tapoja tutkia tekstiaineistoja, joista nostetaan esille erilaisia diskursseja. Se auttaa tarkastelemaan eri aikakausien kieleen kytkeytynyttä vuorovaikutuksellista valtaa ja ymmärtämään ajankohdan valtataisteluita ja normeja.⁴⁰

³⁷ *Orientalism* on suosiostaan huolimatta kohdannut myös paljon kritiikkiä, ja kirjaa on kritisoitu muun muassa antilänsimaalaisuudesta ja vihamielisyydestä sekä orientalistisen diskurssin teorian liiasta yleistämisestä, tutkimusaineiston poistamisesta historiallisesta kontekstista sekä siitä, että Said ei ole itse huomionnut kolonisoituja tai antanut heidän vastarinnalleen tilaa tutkimuksessaan. Said vastaa osaan tästä kritiikistä kirjansa uudistetun painoksen jälkisanoina. Ks. Said 1994, 345–370 ja Hiddleston 2014, 84, 89–90.

³⁸ Lahti 2022, 194.

³⁹ Tepora, Danielsbacka & Hannikainen 2022, 14–15.

⁴⁰ Norring 2022, 140.

Tutkimukseeni kuuluu vahvasti myös *sukupuolen* käsite. Soile Ylivuori kirjoittaa sukupuolesta sukupuolihistoriassa näin: ”Sukupuolihistoriassa sukupuoli ymmärretään tätä nykyä tyypillisesti erilaisista lääketieteellisistä, fysiologisista, psykologisista, sosiaalisista ja kulttuurisista ominaisuuksista koostuvana käsitteenä, jonka määrittely, kokeminen ja merkityksellistäminen on vaihdellut voimakkaasti eri kulttuureissa ja eri aikoina.”⁴¹ Varhaisessa naishistoriassa sukupuolesta saattoi muotoutua kuitenkin ainoa selittävä tekijä tutkimuksen analyttisena kategoriana. 2000-luvun intersektionaalinen sukupuolihistoria yrittää korjata tätä huomioimalla lisäksi esimerkiksi yhteiskuntaluokan, etnisyyden, seksuaalisen suuntautumisen, iän tai toimintakyvyn merkityksen. Sukupuolihistoria on kiinnostunut esimerkiksi identiteeteistä, kehollisuudesta, materiaalisuudesta sekä yksilön, yhteiskunnan ja vallan suhteeseen liittyvistä kysymyksistä.⁴² Koetan analysoida alkuperäislähteitäni muun muassa näiden teemojen kautta ja sukupuolihistorian uutta suuntausta mukaillen vältän käyttämästä sukupuolta ainoa selittävä tekijänä.

Sukupuolen lisäksi tutkimuskysymykseni sisältää statuksen käsitteen. Tarkoitan tässä tutkimuksessa statuksella ”yksilön asemaa sosiaalisessa arvojärjestyksessä”.⁴³ Määritelmä saattaa poiketa siitä, miten se on näiden alkuperäislähteiden julkaisun aikaan ymmärretty. En koetakaan tutkia sitä, miten brittiläisen Intian ihmiset ymmärsivät statuksen käsitteen, vaan keskityn siihen, millä tavalla status rakentui kotitalousoppaissa. Mielestäni status on tässä tutkimuksessa esimerkiksi yhteiskuntaluokkaa joustavampi käsite, vaikka ne ovatkin tutkimuksessani osin yhteydessä toisiinsa ja analysoin niitä yhdessä silloin, kun se on olennaista. Status on mielestäni enemmän yksilön kokemuksiin pureutuva käsite kuin yhteiskuntaluokka, ja siksi olen halunnut erotella sen tässä tutkimuksessa käsitteenä erilleen yhteiskuntaluokasta.

1.3 Tutkimustilanne, tutkimuskirjallisuus ja tutkielman rakenne

Tutkimukseni on osa jälkikolonialistista tutkimusta, josta kirjoitin tarkemmin luvussa 1.2.⁴⁴ Tutkimukseni voidaan lukea myös osaksi sukupuolihistorian jatkumoa, sillä

⁴¹ Ylivuori 2022, 21.

⁴² Ibid., 22–23.

⁴³ Kotimaisten kielten keskus, Kielitoimiston sanakirja.

⁴⁴ Kolonialismin ymmärtämisen merkitys on kasvanut ja käsitteen moninaisuus on noussut yhä vahvemmin esille viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana. Kolonialismin historiaa suomalaisesta näkökulmasta on tutkittu tarkemmin esimerkiksi *Historiallisen Aikakauskirjan* vuoden 2020 neljännessä numerossa *Suomi ja kolonialismi*. Pohjoismaisten toimet Saamenmaalla ovat yksi tyypiesimerkki asutuskolonialismista ja sen jatkumisesta nykypäivään. Ks. Lahti & Kullaa 2022, 421–422.

tutkimuskysymyksiäni sekä alkuperäislähteeni liittyvät niin vahvasti sukupuoleen. Historiallisena ilmiönä sukupuoli alettiin tarkastella 1960-luvulla, kun naishistorian piirissä kiinnitettiin huomiota naisten vaiennettuun rooliin historiassa. Sukupuolihistoria eriytyi naishistoriasta 1980-luvulla muun muassa siksi, että naishistoriaa kritisoitiin naisten asettamisesta yhteen, homogeeniseen ryhmään. Nykyään sukupuolihistorian tavoitteena onkin problematisoida niin sukupuoli kategoriana kuin sen historiallinen rakentuminenkin.⁴⁵ Sukupuolihistoriaa ovat tutkineet esimerkiksi Joan W. Scott teoksessa *The Fantasy of Feminist History* (2011) ja Jeanne Boydston artikkelissaan ”Gender as a Question of Historical Analysis” (2008) ja nämä tutkimukset auttavat analysoimaan sukupuolen historiallista rakentumista tutkittavissa alkuperäislähteissäni ja tutkittavassa ajassa ja paikassa.

Tutkimukseni kuuluu myös ruokahistorian tai ruuan historiantutkimuksen tutkimuskentälle, sillä alkuperäisaineistonani ovat keittokirjat ja kotitalousoppaat, ja monet kirjojen käytännöt ja ohjeet liittyvät brittiläisen Intian ruokakulttuuriin- ja tapoihin. Ruuan historiaa on alettu tutkia tarkemmin 1990-luvulla. Warren Belascon mukaan tähän vaikuttivat feminismi ja sukupuolentutkimus. Ne nostivat esille naisten tekemää työtä, joka oli aiemmin jäänyt vähemmälle huomiolle ja joka liittyi muun muassa ruokaan. Nouseva monikulttuurisuus kannusti huomioimaan, millä tavoin ruokaan liittyvät käytännöt rakentavat rajoja ja identiteettejä alueellisuuteen, rodullisuuteen, etnisyyteen ja yhteiskunnalliseen asemaan liittyen.⁴⁶ Ruuan historiantutkimuksen nykysuosio⁴⁷ johtuu siitä, että ruoka koetaan osaksi identiteettiä, se ilmaisee kulttuuria ja se tuo ilmi yhteiskuntien teknologisia ja sosiaalisia muutoksia.⁴⁸

Myös keittokirjoista löytyy paljon kansainvälistä tutkimuskirjallisuutta, ja yleisteoksina mainitsen esimerkiksi Paul Freedmanin toimittaman *Food in Time and Place – the American Historical Association companion to food history* (2014). Brittiläisen Intian kulttuurihistoriaa, keittokirjoja ja kotielämää on tutkinut esimerkiksi kulttuurihistorioitsija Mary Procida artikkelissaan ”Feeding the Imperial Appetite - Imperial Knowledge and Anglo-Indian

⁴⁵ Ylivuori 2022, 22–23.

⁴⁶ Belasco 2014, 30–31.

⁴⁷ Tuoreita ruuan historiaa käsitteleviä tutkimuksia ovat esimerkiksi The University of Chicago Pressin *Food and Nations*-sarja, jonka jokainen osa käsittelee tietyn maan ruokahistoriaa. Tuorein sarjan osa on Fabio Parasecolin kirjoittama, vuonna 2025 julkaistava *Al Dente – A History of Food in Italy*. Suomalaista ruuan historiaa on sen sijaan tutkinut muun muassa Ritva Kylli vuonna 2021 julkaistussa teoksessaan *Suomalihasta sushiin*.

⁴⁸ Freedman 2014, 13.

Domesticity” (2003), johon jo tutkielmani johdantokin vahvasti nojaa ja jota käytän apunani brittiläisen Intian kotielämän sukupuoliroolien ja valtarakenteiden ymmärtämisessä. Käytän tutkimuskirjallisuutena myös turkkilaisen Hacettepen yliopiston professori Tanfer Emin Tuncin melko tuoreta artikkelia ”Louise Spieker Rankin’s Global Souths: An American Cookbook for India and Culinary Imperialism” (2021), jossa käsitellään brittiläisen Intian keittokirjoja, naisten roolia ja kolonialismin yhteyttä ja josta olen saanut paljon tukea analyysiini.

1800-luvun englantilaista yhteiskuntaa, kulttuuria ja imperialismia on tutkinut Susie Steinbach teoksessa *Understanding the Victorians : politics, culture and society in nineteenth-century Britain* (2015). Margaret MacMillanin *Women of the Raj: The Mothers, Wives and Daughters of the British Empire in India* uusintapainos vuodelta 2018 käsittelee naisten rooleja ja sosiaalista elämää britti-imperiumissa. Nämä teokset auttavat luomaan kontekstia 1800-luvun brittiläisen Intian yhteiskunnasta, kulttuurista ja viktoriaanisen ajan ihmisten ajattelutavoista liittyen kotielämään sekä naisten ja miesten erilaisiin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin rooleihin. Lisäksi hyödynnän aikalaiskirjallisuutena tutkimuksessani Flora Annie Steelin omaelämäkertaa *Garden of Fidelity, being the autobiography of Flora Annie Steel* (1930), joka antaa arvokasta näkökulmaa Steelin omiin ajatuksiin, asenteisiin ja arvoihin.

Aloitin tutkielmani ensimmäisen käsittelyluvun pohjustamalla johdantoa tarkemmin sukupuolen käsitettä historiantutkimuksessa ja 1800-luvun sukupuolikäsityksiä. Sen jälkeen siirryn analysoimaan alkuperäislähteitäni ja tutkin, millä tavoilla erilaisia sukupuolirooleja rakennettiin näissä kotitalousoppaissa sekä niiden lukijoille että myös paikallisille ihmisille. Tarkastelen, millä tavalla sukupuoliroolit olivat sidoksissa statukseen ja etnisyyteen ja millä tavalla nämä roolit olivat kytköksissä vallankäyttöön. Toisessa käsittelyluvussa siirryn analysoimaan statusta laajemmassa kontekstissa. Tutkin, millä tavalla näitä oppaita hyödynnettiin brittiläiseen Intiaan saapuvien työväenluokkaistaustaisten, sosiaalisten nousukkaiden opastamiseen. Sen jälkeen siirryn analysoimaan oppaissa esiintyviä ruokatapoja sekä ruokaohjeita ja pohdin, millä tavalla myös ne rakensivat sekä oppaiden kirjoittajien että niiden lukijoiden statusta sekä vahvistivat kolonialistista valtaa.

2 Kotitalousoppaat sukupuoliroolien rakentajina

2.1 Lukijoiden sukupuoliroolit rakentuvat jo oppaiden ensimmäisillä sivuilla

Joan W. Scottin mukaan tutkijat ajattelevat sukupuolen kulttuuriseksi konstruktioksi, joka sopii joko paremmin tai huonommin sosiaalisesti määriteltyyn olemisen tilaan.⁴⁹ Jeanne Boydstonin mukaan sukupuoli on historiallinen prosessi, mutta se ei ole aina rakentunut samalla tavoilla ja samoilla ehdoilla eri yhteiskunnissa.⁵⁰ Lähden analysoimaan alkuperäislähteitäni ja tutkimuskysymyksiäni näistä näkökulmista: että sukupuoli on kulttuurinen rakenne, mutta se, miten se on rakentunut ja miten se on ymmärretty vaihtelee eri aikoina ja eri yhteisöissä. Tarkastelen tässä alaluvussa, miten sukupuoli rakentui ja ymmärrettiin brittiläisen Intian kotitalousoppaissa jo niiden otsikoissa, esipuheissa, johdannoissa ja ensimmäisissä luvuissa. Käsittelen luvussa erityisesti kirjojen tarkoitettun lukijakunnan sukupuolirooleja tarkastelemalla kirjoissa lueteltuja emännän ja isännän velvollisuuksia, ominaisuuksia ja tehtäviä.

Boydstonin mukaan historioitsijan on tutkimuksessaan hyvä kysyä, oliko binäärinen sukupuoli ajattelu keskeistä tutkittavan ajan ja paikan sosiaalisissa suhteissa. Jos oli, tutkijan tulee kysyä, millä tavoin, millä toistuvuudella ja missä prosesseissa tämä jako tulee tärkeäksi.⁵¹ Viktoriaanisen ajan⁵² ajattelu ja yhteiskunnallinen järjestäytyminen olivat vahvasti sukupuolittuneita.⁵³ Keskeinen periaate viktoriaanisen ajan sukupuoli-ideologiassa oli oppi tai doktriini erillisistä elinpiireistä. Tämä oppi tarkoitti, että miehet ja naiset elivät yhteiskunnassa erillisissä rooleissa; miehet elivät julkisen elämän piirissä, naiset elivät yksityisen elämän piirissä. Oppi painotti miesten identiteettiä työtätekevinä ammattilaisina sekä isinä ja aviomiehinä perheensä elättäjinä. Naiset jäivät kotiin, jossa he pyörittivät kotitalouttaan, kasvattivat lapsiaan ja huolehtivat aviomiehistään. Miehet olivat sosiaalisesti ja

⁴⁹ Scott 2011, 8, 11.

⁵⁰ Boydston 2008, 559.

⁵¹ Boydston 2008, 578.

⁵² Viktoriaaninen aika tarkoittaa aikaa, jolloin Englannin yhdistynyttä kuningaskuntaa hallitsi kuningatar Viktoria vuodesta 1837 vuoteen 1901. Viktoriaanisen ajan alkua ja loppua ei tutkimuksessa kuitenkaan enää pidetä näin tarkkarajaisena, vaan siihen sisällytetään usein vuosia ennen ja jälkeen kuningatar Viktorian hallintokautta. Ajanjakson voidaan löyhästi katsoa alkaneen 1800-luvun alkuvuosikymmeninä ja loppuneen ensimmäiseen maailmansotaan. Ks. Steinbach 2015, 3.

⁵³ ní Fhlathúin 2015, 3.

poliittisesti hallitsevia, naiset taas moraalisesti ylempiä arvoisia.⁵⁴ Eurooppalaiset veivät tämän binäärisen sukupuolijajattelun ja opin erillisistä elinpiireistä mukanaan siirtomaihin.⁵⁵

Koska jo alkuperäislähteideni otsikot ovat pitkiä ja kuvaavia, haluan kiinnittää huomioni ensimmäisenä niihin. W. H. Dawen teoksen otsikko on *The Wife's Help To Indian Cookery : Being a practical manual for housekeepers*. Steelin ja Gardinerin teoksen otsikko on *The Complete Indian Housekeeper and Cook. Giving the Duties of Mistress and Servants, the General Management of the House and Practical Recipes for Cooking in All its Branches*. Aiemmin mainittu oppi erillisistä elinpiireistä näkyy näiden kahden alkuperäislähteen otsikoissa: ne sisältävät näkemyksen siitä, että vaimon tehtävä on pitää huolta kodin piiristä sekä kotitalouden pyörittämisestä. Wyvernin teoksen otsikko on *Culinary jottings for Madras : a treatise in thirty chapters on reformed cookery for Anglo-Indian exiles, based upon modern English, & continental principles, with twenty-five menus for little dinners worked out in detail*. Se on kahteen muuhun verrattuna yllättävänkin sukupuolineutraali mainiten vain yleisesti anglointialaiset ja keskittyen otsikossaan erityisesti ruuanlaittoon.

Aiemmin mainittu viktoriaaninen ajattelu korosti naisten identiteetin rakentamista itsensä toteuttamisen periaatteisiin uhrautumalla ja palvelemalla muita. Tähän ajatteluun vaikutti Englannin kulttuuri, joka vaikutti vahvasti myös kirjallisuuteen niin kotona Englannissa kuin brittiläisessä Intiassakin.⁵⁶ Tällainen ajatus naisten uhrautumisesta ja muiden palvelemisesta näkyy jo Steelin ja Gardinerin kirjan esipuheessa:

Ja tässä voidaan huomauttaa, että jo kirjan omistamisen voi olettaa tarkoittavan (kirjan) haltijan halua jäljitellä vaimoa, joka tekee miehelleen hyvää, eikä pahaa, kaikkina elämänsä päivinä, pitämällä hyvää huolta kotitaloudestaan.⁵⁷

Tässä palvelemisen kohde on aviomies, ja aviomiestä palvellaan pitämällä hyvää huolta kotitaloudesta. Margaret MacMillan on tutkinut brittiläisen Intian naisia ja heidän elämänsä. Hänen mukaansa englantilaiset naiset eivät muuttaneet Intiaan Intian takia, vaan he muuttivat Intiaan ollakseen vaimoja. Siellä heidän tuli sopia ahtaaseen näkemykseen hyvästä naisesta,

⁵⁴ Steinbach 2015, 133.

⁵⁵ Kent 2020, 111; Ray 2020, 434.

⁵⁶ ní Fhlathúin 2015, 3.

⁵⁷ “And here it may be remarked, that the very possession of the book may be held to presuppose some desire on the part of the possessor to emulate the wife who does her husband good, and not evil, all the days of her life, by looking well to the ways of her household.” Steel & Gardiner (1890) 2010, vi.

memsahibista.⁵⁸ Memsahib tarkoittaa valkoista valtaapitävää rouvaa, *sahib* herraa.⁵⁹ Steelin ja Gardinerin esipuheen lainaus näyttäisi noudattavan argumentteja siitä, että naiset tulivat Intiaan olemaan ensisijaisesti vaimoja, sekä siitä, että naiset elivät suurimmaksi osaksi yksityisen kodin piirissä pitämällä hyvää huolta kotitaloudestaan.

Steelin ja Gardinerin kirjan ensimmäinen luku on nimeltään *The duties of the mistress*⁶⁰ ja mielestäni sana *duty* (suom. velvollisuus, tehtävä) pitää sisällään jonkinlaisen ajatuksen velvollisuuksien suorittamisesta toisia palvellen. Jos Steel ja Gardiner kehottavat naisia elämään elämäänsä palvelemalla muita jo pelkästään vilkaisemalla kirjan otsikkoa ja lukujen nimiä, vielä selkeämmin niin tekee Dawe. Jo kirjan kansilehdeltä löytyy seuraava raamatunlainaus: ”Kun vielä on yö, hän nousee, valmistaa ruoan talonsa väelle.”⁶¹ Lisäksi Dawe mainitsee heti kirjansa johdannon alussa, että nainen on miehen onnellisuuden tärkein edistäjä, joten siksi hänen kirjansa tulisi löytyä jokaiselta taloudelliselta naiselta ja heistä valaistuneimmat voivat löytää hyödyllisiä vinkkejä kirjan sivuilta.⁶² Häinkin näyttäisi olevan sitä mieltä, että naisen tulee palvella niin miestänsä kuin koko kotitalouttaan ja perustelee tätä jopa kristinuskolla.

Wyvernin teos on tässäkin suhteessa neutraalein tai jopa muista eriävä, vaikka sekin sisältää jonkinlaisen ajatuksen muiden palvelemisesta. Häinkin aloittaa kirjansa lainaamalla toista kirjaa, tässä tapauksessa Dr. Lankesterin teosta *Good Food*. Lainauksessa palveleminen yhdistetään kuitenkin nimenomaan keittotaitoon, johon englantilaisten olisi hyvä kiinnittää huomiota. Lainauksen mukaan jos sellainen mies on hyväntekijä kansalleen, joka saa kaksi ruohonkortta kasvamaan sinne, missä kasvoi ennen vain yksi, niin myös sellainen taito on vaalimisen arvoista, joka mahdollistaa henkilön saamaan hyvällä keittotaidolla yhden paunan lihaa riittämään yhtä pitkälle kuin kaksi paunaa lihaa laiminlyönnillä ja tarkkaamattomuudella.⁶³ Lainauksessa puhutaan englantilaisista (engl. *Englishman*) sekä

⁵⁸ MacMillan 2018, 14, 17.

⁵⁹ Yule & Burnell (1903) 2008, 567, 781. Brittiläiseen Intiaan ja englannin kieleen sisällytettiin alkuperältään intialaisia sanoja jo Englannin Itä-Intian kauppakomppanian aikana. Anglontialaiset käyttivät päivittäisessä puheessaan tällaisia intialaista alkuperää olevia sanoja kuten *memsahib* tai *sahib*, koska niiden ajateltiin ilmaisevan paremmin jotakin tiettyä ajatusta, johon ei ollut olemassa englanninkielistä termiä. Näitä sanoja esiintyi myös kirjallisuudessa, joka käsitteli Intiaa ja sen alamaisia. Ks. Yule & Burnell (1903) 2008, xv–xvi.

⁶⁰ Steel & Gardiner (1890) 2010, 1.

⁶¹ ”She riseth also while it is yet night, and giveth meat to her household.” Dawe (1888) 2015, kansilehti. Raamatunlainaus prov. xxxi 15, suomeksi Sananlaskut 31:15.

⁶² Dawe (1888) 2015, ix.

⁶³ Wyvern (1878) 2016, 1.

nimenomaan miehistä, joten tästä voi päätellä, että Wyvern ei ajattele muiden palvelemisen olevan vain naisten tehtävä, ainakin mitä tulee ruuanlaittoon ja keittotaitoon.

Näitä keittokirjoja ja kotitalousoppaita lukivatkin myös miehet, kuten johdannossa jo mainitsin. Imperiumissa vallitsi työskentelykulttuuri, jossa karsastettiin virkamiesten ja upseereiden aikaista naimisiinmenoa. Miehet halusivat vakiinnuttaa ammatillisen asemansa ennen naimisiinmenoa, ja tästä syystä imperiumissa asui paljon nuoria naimattomia miehiä, jotka vastasivat itse kotitalouksiensa pyörittämisestä. Tähän he tarvitsivat yhtä lailla neuvoja kuin naisetkin.⁶⁴ Vaikka reseptit ja ruokaohjeet olivatkin iso osa näitä brittiläisen Intian keittokirjoja ja kotitalousoppaita, uskallan jo näiden teosten otsikoiden ja esipuheiden perusteella väittää, että vähintään yhtä tärkeää oli nimenomaan se, millä tavalla nämä oppaat rakensivat ja vahvistivat eri sukupuolirooleja niin naisille kuin miehillekin. Tätä tukee myös tutkimuskirjallisuus, jonka mukaan suurin osa anglointialaisista ei tehnyt ruokaa itse tai edes osannut kokata.⁶⁵

Máire ní Fhlathúin on tutkinut brittiläistä Intiaa ja sen viktoriaanista kirjallista kulttuuria. Brittiläisessä Intiassa vapaa-ajallaan kirjoittavat miehet olivat valtion virkamiehiä tai armeijan upseereita. Informaation, perusteluiden ja mielipiteiden kirjallinen kommunikaatio oli yhä tärkeämpi ja arvostetumpi osa virkamiesten ammatillista roolia.⁶⁶ Kuten johdannossa mainitsin, Dawe oli valtion virkamies ja Wyvern armeijan upseeri. He ovat siis malliesimerkkejä virkamiehistä, joiden ammatilliseen rooliin kirjallinen kommunikaatio kuului. Tämä ja aiemmin mainittu naimattomien miesten lukijakunta ovat perusteluja sille, miksi he ovat päätyneet kirjoittamaan ja julkaisemaan kotitalousoppaita ja keittokirjoja. Varsinkin Dawe on mielestäni kuitenkin jollain tavoilla venyttänyt miesten ja naisten erillisiä elinpiirejä. Hän on miehenä kirjoittanut kirjan naislukijoille keskittyen yksityisen kodin piiriin, jonka ajateltiin olevan naisten valtakuntaa.

Wyvernin teos on myös mieslukijoille suunnattu, kuten johdannossa kävi ilmi. Kolmesta alkuperäislähteestäni se on eniten pelkkään ruuanlaittoon keskittyvä. Teos on lähempänä keittokirjaa, kuin kotitalousopasta, vaikka sisältääkin jonkin verran ohjeita myös esimerkiksi palvelijoiden johtamiseen.⁶⁷ Koska Wyvernin teos on myös mieslukijoille suunnattu, herää ajatus, onko hän kuitenkin ajatellut monimutkaisemman taloudenhoidon kuuluvan edelleen

⁶⁴ Procida 2003, 131.

⁶⁵ Procida 2003, 127.

⁶⁶ ní Fhlathúin 2015, 18.

⁶⁷ Wyvern (1878) 2016, vii-viii.

naisille. Ehkä hän on ajatellut tällaisen teknisemmän keittiötyöskentelyn miehelle sopivaksi toiminnaksi, mutta jättänyt tarkoituksella teoksensa muuhun taloudenhoitoon liittyen hieman kapeammaksi kuin muut kirjailijat. Tähän voisi viitata myös Wyvernin korukielinen johdanto, jossa hän monimutkaisin sanakääntein ja suorastaan pöyristyneenä moittii nimettömäksi jääneen naiskirjailijan muutamaa vuotta aiemmin julkaistua keittokirjaa.⁶⁸ Wyvern kirjoittaa keittokirjasta muun muassa näin: ”Vapisen vieläkin, kun muistan tässä tutkielmassa ehdotetun häpäisyn [-] kuninkaallisen lohen alentamisesta ”tamarindikalan” tasolle [-]”⁶⁹ ja “[...] Madraksen kotirouvalle annettiin vain vähän tai ei ollenkaan noudattamisen arvoisia neuvoja samalla kun kirjassa annettiin paljon vaarallisia neuvoja, joita tulisi erittäin huolellisesti välttää.”⁷⁰ Hän keskittyy moittimaan nimenomaan kirjan reseptejä ja kirjoittaa kirjassa olleen suorastaan vaarallisia neuvoja. Wyvern on halunnut korostaa moitteessaan kirjailijan naissukupuolta ja kirjan reseptiikkaa. Mielestäni hän on tässä halunnut korostaa olevansa itse parempi asiantuntija ruuanlaiton suhteen, mahdollisesti myös siksi, että hän on mies.

Kävin tämän luvun alussa läpi kirjojen otsikoita, esipuheita ja johdantoja, joissa painotetaan naisen ja osittain myös miehen roolissa uhrautumista ja toisten palvelemista. Mainitsin aiemmin, että englantilaisten naisten tuli Intiassa sopia ahtaaseen näkemykseen memsahibista. Analysoin seuraavaksi, millaisia ominaisuuksia, tehtäviä ja velvollisuuksia alkuperäislähteissäni annetaan emännälle eli memsahibille ja miten kirjat rakensivat siten anglointialaisen naisen sukupuoliroolia. Steel ja Gardiner aloittavat koko kirjansa luvulla emännän velvollisuuksista, kuten aiemmin mainitsin. Naisten tehtävien korostaminen on ollut heille ilmeisen tärkeää, sillä tuskin niitä muuten olisi laitettu heti kirjan alkuun. Käyn seuraavaksi tarkemmin läpi, mitä nämä emännän velvollisuudet heidän mielestään ovat.

Emännän ensimmäinen velvollisuus on kyky antaa ymmärrettäviä käskyjä palvelijoilleen ja tätä varten on ehdottoman tärkeää, että hän opettelee puhumaan hindustania.⁷¹ Tässä suhteessa Steel ja Gardiner poikkeavat jonkin verran ajan käytännöistä, sillä sekä tutkimuskirjallisuudesta että Steelin omaelämäkerrasta käy ilmi, että hyvin harva englantilaisnainen vaivautui opettelemaan mitään paikallisia kieliä.⁷² Steel kirjoittaa omaelämäkerrassaan, että hänelle itselleen kielen opettelu oli välttämätöntä, jotta hän sai

⁶⁸ Wyvern (1878) 2016, 2–3.

⁶⁹ ”I shudder still when I remember the desecration suggested in this treatise [-] of degrading the kingly salmon to the level of “tamarind fish” [-]” Wyvern (1878) 2016, 3.

⁷⁰ “[...] little or no instruction worth following was given to the Madras housewife, whilst there was much dangerous counsel proffered which should be most carefully avoided.” Wyvern (1878) 2016, 3.

⁷¹ Steel & Gardiner (1890) 2010, 2.

⁷² Steel (1930) 2015, 133; Procida 2003, 134; MacMillan 2018, 14, 49.

esimerkiksi ostettua bazaarista sellaisia tuotteita, joita hän halusi, sekä siksi, että kielen osaaminen oli välttämätöntä, jotta intialaisilta palvelijoilta kykeni odottamaan juuri sitä, mitä anglointialaisilla oli oikeus odottaakin: tottelevaisuutta.⁷³

Seuraava emännän velvollisuus on Steelin ja Gardinerin mukaan se, että emäntä vaatii, että hänen käskyjään noudatetaan. Tämä tehdään ottamalla ote palvelijoista luomalla säännöt, pitäytymällä näissä säännöissä sekä palkintojen ja rangaistuksen systeemillä.⁷⁴ Palvelijoita tulee johtaa omalla hyvällä esimerkillä.⁷⁵ Lisäksi emännän tulee tehdä aamulla tarkastuskierros tai tarkastusparaati, joka tulee tehdä heti aamiaisen jälkeen tai niin lähellä kello kymmentä, kuin mahdollista. Tämän aikana emäntä päättää päivän menun ja kertoo sen kokille, jonka jälkeen hän etenee ruokakomeroon jakamaan päivän elintarvikkeet, tekemään kirjanpidon ja kirjoittaa määräykset. Sen jälkeen hän tarkastaa ruokakomeron, apukeittiön ja keittiön.⁷⁶ On emännän velvollisuus huolehtia, että palvelijat asuvat omissa asumuksissaan erillään muusta perheestä ja että keittiölle on oma, erillinen rakennus.⁷⁷

Steelin ja Gardinerin mukaan kodinrakentamisen taide on se luonnollinen ulostulo niille kyvyille, jotka ovat ominaisia juuri naisille. Vaikka tätä taidetta vähätellään ja pidetään yksinkertaisena ja helppona tehtävänä, sen vähättely on virhe, sillä pienenkin kotitalouden johtaminen vaatii sekä aivoja, että sydäntä. He kirjoittavat: ”Todella fiksu nainen tietää tämän, ja kuten George Eliot⁷⁸, joka on suurenmoisin moderneista naisista, ylpeilee erinomaisilla kodinhoitotaidoillaan”.⁷⁹ He korostavat naisen roolissa kotitalouden johdossa ilmiömaista kärsivällisyyttä, tarkkuutta ja älykkyyttä antaen myös erittäin suoria ohjeita siihen, mitä naisen ei tulisi tehdä: ”Ja ensinnäkin tulee selvästi ymmärtää, että ei ole välttämätöntä tai vähimmässäkään määrin toivottavaa, että koulutettu nainen tuhlaisi elämänsä parhaat vuodet moittien ja pikkusieluisesti tarkkaillen. Elämässä on korkeampiakin velvollisuuksia [-].”⁸⁰

⁷³ Steel (1930) 2015, 47, 133.

⁷⁴ Steel & Gardiner (1890) 2010, 2–3.

⁷⁵ Steel & Gardiner (1890) 2010, 6.

⁷⁶ Steel & Gardiner (1890) 2010, 10.

⁷⁷ Steel & Gardiner (1890) 2018, 4–5.

⁷⁸ George Eliot oli 1800-luvun huomattavimpia kirjailijoita, joka vaikutti muun muassa psykologisen romaanin syntyyn. Lisäksi hän toimi free lance-kirjoittajana, toimitussihteerinä ja kääntäjänä. Ks. George Eliot, Britannica.com.

⁷⁹ “A really clever woman always sees this, and, like George Eliot, the greatest of modern women, prides herself on being an excellent housekeeper.” Steel & Gardiner (1890) 2010, 8.

⁸⁰ “And, first, it must be distinctly understood, that it is not necessary, or in the least degree desirable, that an educated woman should waste the best years of her life in scolding and petty supervision. Life holds higher duties [-].” Steel & Gardiner (1890) 2010, 1.

Wyvern korostaa Steelin ja Gardinerin tavoin kärsivällisyyttä tärkeänä ominaisuutena kotitalouden pyörittämisessä ja palvelijoiden johtamisessa kirjansa luvussa 3, *Concerning the cook and his management*. Hänen mukaansa ärtymys ja pikainen temperamenttisuus ovat suorastaan kohtalokasta käytöstä paikallisia palvelijoita kohtaan. Sen jälkeen hän kirjoittaa erikseen tarkoittavansa nimenomaan ankarampaa sukupuolta tässä suhteessa, koska hän tietää, että naiset eivät ole ikinä vihaisia. Vaikka he olisivatkin, naiset piilottavat tunteensa suloiseen hienovaraisuuteen, jota miehet kadehtivat, mutta eivät voi koskaan saavuttaa.⁸¹

Dawe korostaa muiden tavoin kärsivällisyyttä palvelijoiden johtamisessa. Hän kirjoittaa siitä näin:

Kun johdat palvelijoitasi, pysy rauhallisena äläkä koskaan nalkuta. Osoita kaikki virheet ja puutteet hellästi [-]. Jos ihmiset vain pystyisivät näkemään sen naurettavan hahmon, jollaisena he esiintyvät raivotessaan, todennäköisesti he onnistuisivat pitämään temperamenttinsa paremmin kurissa. Neuvo, moiti ja nuhtelee niin paljon kuin on tarpeellista; anna varoitus tai tarvittaessa karkota kelvottomat (palvelijat) kokonaan talosta; mutta älä koskaan alennu nalkuttamaan tai käyttämään loukkaavaa tai karua kieltä.⁸²

Raivostuminen, nalkuttaminen tai loukkaavan tai karun kielen käyttäminen on Dawen mielestä naurettavaa, joka on mielestäni melko vahvasti ilmaistu. Joka tapauksessa malttia ei Dawen mukaan tule koskaan menettää. Dawen luku palvelijoiden johtamisesta on mielenkiintoinen siinä mielessä, että vaikka kirjan otsikon mukaan kirja on osoitettu naisille, niin tässä luvussa Dawe puhuttelee luvun alussa sekä Sahibia, että Memsahibia, kun hän puhuu uusien palvelijoiden palkkaamisesta.⁸³ Ehkä Dawe on ajatellut, että palvelijoiden palkkaaminen on miehen tehtävä, mutta heidän johtamisensa kuuluu naisille. On myös mielenkiintoista, että Dawe ja Wyvern ovat itse miehinä kokeneet olleensa oikeutettuja kommentoimaan ja ohjaamaan myös naisten tehtäviä ja rooleja kodeissa.

Tulkintani mukaan näissä alkuperäislähteissä 1800-luvun lopun brittiläisen Intian sukupuoliroolit vaikuttavat melko kaksijakoisilta. Lähes kaikki Steelin ja Gardinerin, Wyvernin ja Dawen mainitsemat naisen velvollisuudet liittyvät erityisesti kotitalouden johtamiseen, jonka ajateltiin kuuluvan yksityisen elämän piiriin. Naisen rooli on heidän

⁸¹ Wyvern (1878) 2016, 9.

⁸² “In managing servants, keep your temper and never scold. Point out errors and omissions and all wrong-doing gently [-]. If people could only see the ridiculous figure they make when in a towering rage, the chances are that they would contrive to keep their temper rather more within bounds. Instruct, reprove, admonish as much as may be necessary; give warning, or if need be turn the worthless out of the house; but never descend to scolding or to the use of rude or harsh language.” Dawe (1888) 2015, 5.

⁸³ Dawe (1888) 2015, 4.

mielestään johtaa ja hallita palvelijoita systemaattisesti ja tarkasti, sekä vahvistaa rotujen ja luokkien erillään pitämistä varmistamalla, että palvelijat asuvat omissa asumuksissaan erillään perheen talosta, ja että myös keittiö sijaitsee omassa, erillisessä rakennuksessaan. Tuncin mukaan tällaiset keittokirjat ja kotitalousoppaat eivät neuvoneet valkoisia englantilaisia naisia vain keittiöasioissa, vaan myös imperiumin luokkien, rotujen ja sukupuolirajojen valvomisessa.⁸⁴

Lisäksi tämä kodin johtaminen tuli tehdä tietyllä tavalla, rauhallisesti ja kärsivällisesti. 1800-luvun lopun anglointialainen memsahib ei saanut näiden alkuperäislähteiden mukaan näyttää esimerkiksi raivostumistaan ulospäin. Steelin ja Gardinerin mukaan elämässä on korkeampiakin velvollisuuksia, kuin pikkusieluinen moittiminen, Dawen mukaan raivostuneena esiintyminen on naurettavaa ja Wyvernin mukaan naiset eivät oikeastaan edes voi näyttää suuttumistaan ulospäin. Steel ja Gardiner, Dawe ja Wyvern ovat yhtä mieltä siitä, että vihaisuuden tai temperamenttisuuden osoittaminen ei ole naisille sopivaa käytöstä, rakentaen tietynlaista naisen roolia brittiläisen Intian kulttuurissa.

Monessa tutkimuskirjallisuudessani, jotka liittyvät tällaisiin keittokirjoihin tai anglointialaiseen kotielämään, korostetaan nimenomaan sukupuoliroolien merkitystä kodeissa. Näin tekevät esimerkiksi Mary Procida, Susan Zlotnick ja Margaret MacMillan, joiden tutkimuksia käytän analyysini avuksi. Olen näiden tutkijoiden kanssa ehdottoman samaa mieltä siitä, että sukupuoliroolit olivat tärkeitä tällaisten kirjojen kirjoittajille ja lukijoille. Niitä korostettiin jo kirjojen otsikoissa, esipuheissa, johdannoissa ja ensimmäisissä luvuissa, kuten on käynyt ilmi. Steinbachin mukaan joidenkin tutkijoiden mielestä olisi kuitenkin viisaampaa tarkastella viktoriaanisen ajan yhteiskuntaa statuksen ja hierarkian näkökulmista. Esimerkiksi kylän opettajan tai seurakunnan papin status oli painoarvoltaan tärkeämpi, kuin hänen tulotonsa tai yhteiskuntaluokkansa.⁸⁵

Steel ja Gardiner korostavat kirjassaan sitä, että hyvän emännän tulee osata valmistaa itsekin ruokaa.⁸⁶ Steel kirjoittaa omaelämäkerrassaan olleensa erinomainen kokki ja tästä hänet tunnettiin myös Intiassa.⁸⁷ Steelin ja Gardinerin vaatimus emännän ruuanlaittotaidosta liittyy ensinnäkin johtamiseen, sillä emännän tulee tietää, missä on vika ja miten se korjataan.⁸⁸

⁸⁴ Tunc 2021, 1191.

⁸⁵ Steinbach 2015, 115.

⁸⁶ Steel & Gardiner (1890) 2010, 50.

⁸⁷ Steel (1930) 2015, 52, 187.

⁸⁸ Steel & Gardiner (1890) 2010, 9.

Lisäksi tämä vaatimus ruuanlaittotaidosta liittyy mielestäni myös statukseen. Steel ja Gardiner perustelevat emännän ruuanlaittotaitoa kirjoittamalla, että jos kokki ei ole osannut valmistaa jotain ruokalajia, hän hymyilee helpottuneena, kun emäntä pystyy kertomaan, missä kohtaa ruuanvalmistusta kokki on tehnyt virheen. Lisäksi kokki toteaa emännän olleen oikeassa, joka riittää pidemmälle kokin arviosta emännästä kuin mikään määrä teoreettista tietoa, mitä emännällä saattaa olla.⁸⁹ Steel ja Gardiner olivat kiinnostuneita siitä, mitä palveluskunta ajatteli työnantajistaan ja palvelijoidenkin arvioilla oli merkitystä, mikä liittyy tulkintani mukaan enemmänkin vallanpitäjien statukseen kuin emännän sukupuoleen.

Ajattelen itse Steinbachia mukaillen niin, että kolonialistisessa kontekstissa vallanpitäjän status oli vielä sukupuoliroolejakin tärkeämpi tekijä. Vaikka sanaa status ei suoraan käytetä yhdessäkään alkuperäislähteessäni, nämä kirjat toimivat kuitenkin oppaina siinä, millä tavalla valloitetuja ihmisiä tuli valvoa ja hallita. Tuncin mukaan kotielämän imperialismia käytettiin kolonialistisen vallan vahvistamiseen.⁹⁰ Kodin valtahierarkiassa aiemmin käsitellyt sukupuoliroolit olivat osa statusta. Kaikissa alkuperäislähteissäni korostetaan esimerkiksi memsahibin ja myös sahibin roolissa kärsivällisyyttä, mutta kärsivällisyys liitetään siihen, miltä vihainen nainen näyttää tai millaisena hahmona hän esiintyy raivostuessaan. Tulkitsen tämän niin, että paikallisten ihmisten ei haluttu näkevän vallanpitäjiä vihaisina tai temperamenttisina tai millään tavalla huonosti käyttäytyvinä. Tämä liittyi mielestäni siihen, että memsahibin täytyi ylläpitää hyväksyttävää vallanpitäjän statustaan. Lisäksi oppaat antoivat runsaasti käytännön neuvoja siihen, miten tätä valtaa tuli käyttää. Valtaa käytettiin ensinnäkin luomalla tarkat ja tiukat säännöt, joita tuli noudattaa. Lisäksi saneltiin tarkat työtavat, joiden mukaan jokainen kotityö tuli tehdä ja näitä tapoja johdettiin ja valvottiin joka ikinen päivä tarkastusparaateista lähtien.

Perheestä ja kotielämän kulttuurista tuli keskeinen osa brittiläistä identiteettiä viktoriaanisena aikana. Hyvin johdettu ydinperhe määritti sen, mitä tarkoitti olla keskiluokkainen ja imperiumissa sen, mitä tarkoitti olla britti.⁹¹ Tähän viittaavat myös Steel ja Gardiner kirjoittaessaan, että emännän velvollisuuden päämääränä niin brittiläisessä Intiassa kuin Englannissakaan ei ole pelkkä henkilökohtainen mukavuus, vaan kodin muodostaminen – sen sivilisaation yksikön, jossa isä ja lapset, isäntä ja palvelija ja työnantaja ja työntekijä voivat

⁸⁹ Steel & Gardiner (1890) 2010, 50.

⁹⁰ Tunc 2021, 1191.

⁹¹ Lindgren-Gibson 2023, 4.

oppia monet velvollisuutensa.⁹² Tästä näkökulmasta katsottuna nämä keittokirjat ja kotitalousoppaat, jotka kommentoivat erityisesti perheen, kodin ja myös palvelijoiden elämää, toimivat yhtäältä tärkeinä erilaisten sukupuoliroolien ja toisaalta yksilöiden sosiaalisen statuksen rakentajina vahvistaen samalla kolonialistista valtaa. Seuraavassa alaluvussa analysoin, millaisia sukupuolirooleja kotitalousoppaissa rakennettiin niiden lukijoiden lisäksi myös paikallisille ihmisille.

2.2 Eriarvoiset sukupuoliroolit ja etnisyys

Susie Steinbach kirjoittaa viktoriaanisen ajan yhteiskuntaa käsittelevässä tutkimuksessaan, että tutkija, joka tutkii sukupuolihistoriaa, tutkii sitä, millaisia erilaisia rooleja yhteisö osoitti miehille ja naisille.⁹³ Tätä tutkin tässä alaluvussa keskittyen aiempaa enemmän myös miesten sukupuolirooleihin. Analysoin, millaisia sukupuolirooleja kotitalousoppaat rakensivat intialaisille ihmisille ja miten roolit liitettiin myös heidän etnisyyteensä. Intialaisia edustavat oppaissa palvelijat, sillä jokaisessa alkuperäislähteessäni käsitellään palvelijoiden johtamista ja heidän velvollisuuksiaan ja työtehtäviään. Tutkin, millä tavalla nämä intialaisten roolit mahdollisesti heijastuivat anglointialaisten sukupuolirooleihin ja millä tavalla ne erosivat niistä. Analysoin myös sitä, miten tätä roolien erilaisuutta käytettiin hyväksi Intian valloittamisessa ja hallitsemisessa.

Anglointialaisilla oli kodeissaan yleensä 8–12 palvelijaa. Suurin osa palveluskunnasta oli miehiä, myös kokki.⁹⁴ Anglointialaiset pitivät kodeissaan paljon palvelijoita osaksi siksi, että työvoima oli niin halpaa, mutta osaksi myös siksi, että palvelijoiden pitäminen oli välttämätöntä. Brittiläisestä Intiasta puuttuivat monet modernin maailman mukavuudet, kuten sähkö ja juokseva vesi, ja siksi palvelijoita tarvittiin hoitamaan jokainen pieninkin kodin asia. Palvelijoita oli paljon myös siksi, että palvelijat kuuluivat eri kasteihin, ja kastien säännöt tarkoittivat, että eri palvelijat eivät voineet tehdä toistensa töitä: puutarhurit hoitivat vain puutarhaa, kokit tekivät vain ruokaa.⁹⁵

Wyvern käsittelee kokkia ja tämän johtamista kirjansa kolmannessa luvussa. Wyvern kehuu ensin, ettei ole epäilystäkään siitä, etteikö Madraksen kokeissa olisi niitä ihailtavia

⁹² Steel & Gardiner (1890) 2010, 7.

⁹³ Steinbach 2015, 132.

⁹⁴ Procida 2003, 132–133.

⁹⁵ Procida 2003, 132–133; MacMillan 2018, 19.

ominaisuuksia, joista syntyy hyvä kokki ja että työ tulee hänen luokseen itsestään. Hän kuitenkin jatkaa kirjoittamalla kokkien synneistä näin:

Mutta meidän tulee varoa, ettei hän kasva sattumanvaraisesti ja ripustaudu ihailevasti esi-isiensä ikaikaisiin barbaarisiin tapoihin. Meidän tulee vahtia hänen syvälle juurtuneita syntejään, ja poistaa ne aina, kun ne manifestoivat itsensä.⁹⁶

Lisäksi Wyvern kirjoittaa kokin olevan lapsenkaltainen tässä maailmassa.⁹⁷ Kokkien huonot tavat ovat Wyvernin mukaan siis lähestulkoon synnynnäisiä, ja vain tarkka valvonta ja huonoihin tapoihin puuttuminen voi heidät muuttaa. Wyvernin mukaan kokista onkin tehtävä ystävä, sillä ellei kokin ja hänen työnantajansa välillä ole ystävällisiä välejä, työtä ei tulla koskaan tekemään tyydyttävästi ja työnantaja tulee väsymään pikkumaiseen varasteluun, huolimattomuuteen, tietämättömyyteen ja tyhmyyteen.⁹⁸

Dawe kirjoittaa paikallisista palvelijoista ja kokista kirjansa luvuissa 3 ja 4, *On Indian servants* ja *On the Indian cook*. Hän aloittaa toteamalla, että viat ja puutteet intialaisissa palvelijoissa ovat yleinen valituksen aihe niin uusilla tulokkailla kuin pidempäänkin Intiassa asuneilla.⁹⁹ Nämä valitukset ovat universaaleja: ”laiskuus, epäaitous, epärehellisyys ja lukemattomat muut viat tuntuvat olevan sisäsyntyisiä (engl. *innate*) paikallisten keskuudessa.”¹⁰⁰ Dawe vaikuttaisi olevan samaa mieltä Wyvernin kanssa siitä, että nämä viat ovat sisäsyntyisiä intialaisissa. Dawe kirjoittaa kuitenkin, että vika ei kuitenkaan kokonaan ole pelkästään palvelijoissa, vaan myös sahibia ja memsahibia voidaan usein syyttää. Hänen mukaansa on suuri virhe palkata palvelija pelkän kirjallisen suosituksen perusteella tarkistamatta, että kyseessä on oikea henkilö ja mistä kirjallinen suositus on peräisin. Suositukset voivat olla lainattuja tai väärennöksiä. Emännän tai isännänkään ei tule kirjoittaa liian hyvää suositusta, jos sitä ei ole ansaittu, tai jättää suosituksessa mainitsematta palvelussuhteen päättymisen oikeaa syytä.¹⁰¹ Dawenkin mukaan luonnollisesti laiskojen ja huolimattomien palvelijoiden työtä tulee valvoa tiukasti, jotta se tehdään tyydyttävästi.¹⁰²

⁹⁶ “But we should take heed lest he grow up at random, clinging affectionally to the ancient barbarisms of his forefathers. We should watch for his besetting sins, and root them out whenever they manifest themselves.” Wyvern (1878) 2016, 11.

⁹⁷ Wyvern (1878) 2016, 12.

⁹⁸ Wyvern (1878) 2016, 8.

⁹⁹ Dawe (1888) 2015, 4.

¹⁰⁰ “[–] laziness, falsehood, dishonesty, and innumerable other vices seem to be innate in them.” Dawe (1888) 2015, 4.

¹⁰¹ Dawe (1888) 2015, 4.

¹⁰² Dawe (1888) 2015, 4.

Steel ja Gardiner kirjoittavat palvelijoista jo kirjansa esipuheessa. He kirjoittavat, että kirjassa on yritetty mahdollisimman lyhyesti osoittaa palvelijoiden huonot tavat, joita varmasti tulee vastaan ja ehdottaa näille tavoille sellaisia parannuskeinoja, jotka kirjailijoiden kokemus on osoittanut menestyksellisiksi. Intialaisessa kotitaloudessa emännän jatkuvaa valvontaa tarvitaan enemmän kuin kotona Englannissa, sillä muutaman päivänkin poissaolo aiheuttaa palvelijoiden palaamisen vanhoihin, perittyihin likaisiin tapoihin. Tähän auttaa vain muutaman sukupolven koulutus, joka luo intialaisten palvelijoiden keskuudessa uusien tapojen perinteen. Myöhemmin he väittävät, että intialainen palvelija on kuin lapsi kaikessa muussa paitsi iässä, sillä kuten lapsissa, intialaisissa palvelijoissakaan ei ole minkäänlaista velvollisuudentuntoa. Palvelijoita tuleekin kohdella kuten lapsia, eli ystävällisesti, mutta mitä suurimmalla päättäväsyydellä.¹⁰³ Kokista puhuttaessa he mainitsevat, että ”emännän tulee aina olla varuillaan paikallisten kokkien syvään juurtuneita (engl. *ingrain*) likaisia tapoja kohtaan.”¹⁰⁴

Olen valinnut alkuperäislähteistäni yhteneväisiä oletuksia palvelijoista liittyen siihen, että intialaiset ovat sisäsyntyisesti syntisiä, tai ainakin nämä barbaariset tavat ovat heihin syvään juurtuneita. Tämä on melko vahva uskomus anglointialaisten puolelta. Lisäksi sekä Wyvernin, että Steelin ja Gardinerin mielestä intialaiset palvelijat ovat kuin lapsia, jonka tulkitsen olevan viittaus siihen, että nämä kirjailijat pitävät intialaisia yleisesti osaamattomina ja kykenemättöminä hoitamaan tehtäviään ilman koulutusta ja valvontaa. Tietty oletus paikallisten epärehellisyydestä tai epäluotettavuudesta on myös alkuperäislähteissäni läsnä. Dawe kuvailee palvelijoita suoraan epärehellisiksi, Wyvern kirjoittaa mahdollisesta varastelusta. Anglointialaiset tuntuivat selvästi pelkäävän palvelijoiden syyllistyvän varkauksiin ja käyttäytyvän epärehdisti.

Tutkijan tulee kuitenkin muistaa, että viktoriaanisen ajan ihmiset uskoivat, että esimerkiksi aasialaiset ihmiset olivat taustaltaan eri rotua, kuin englantilaiset. Se, että ihmiset kuuluivat eri rotuihin, oli heille biologinen fakta ja fundamentaalinen ero ihmisten välillä. 1800-luvun kuluessa syntyi yhä vahvempi uskomus siitä, että ihonväri ja muut fyysiset piirteet määrittivät rodun, ja että näiden eri rotuihin kuuluvien ihmisten tuli pysyä erillään toisistaan. Englantilaiset uskoivat, että valkoiset ihmiset olivat mentaalisesti, moraalisesti ja fyysisesti ylempiä kuin muut. Tämä uskomus tuki heidän oikeuttaan hallita ja sivistää muuta

¹⁰³ Steel & Gardiner (1890) 2010, vi, 2, 3.

¹⁰⁴ “[–] the mistress must always be on her guard against the dirty habits which are ingrain in the native cook.” Steel & Gardiner (1890) 2010, 48.

maailmaa.¹⁰⁵ Nykyihmisen silmissä tapa, jolla nämä alkuperäislähteideni kirjailijat puhuvat paikallisista palvelijoista, vaikuttaa rasistiselta ja alentavalta. Viktoriaanisen ajan ihmiset eivät kuitenkaan pitäneet tätä tapaa samalla tavalla rasistisena, kuin nykyään ajateltaisiin samankaltaisista kirjoituksista. Heille ihmisten erilaisuus oli biologinen fakta ja he itse olivat muita synnynnäisesti parempia.

Steinbachin mukaan sukupuolihistoriaa tutkiva tutkija yrittää selvittää, millaisia oletuksia menneisyyden yhteisöt tekivät naisten ja miesten kyvyistä: mihin tehtävään kukin sopi parhaiten ja mihin huonoiten.¹⁰⁶ Tulkintani mukaan anglointialaiset pitivät intialaisia palvelijoita lapsenkaltaisina, tyhminä, epäluotettavina ja epärehellisinä ja liittivät nämä ominaisuudet miehiin, sillä suurin osa palvelijoista oli miehiä. Näitä paikallisia miehiä ei mielestäni pidetty kovinkaan kyvykkäinä hoitamaan palvelijoiden tehtäviä, sillä heitä piti jatkuvasti valvoa. Steel ja Gardiner ovat melko radikaalisti sitä mieltä, että vain muutaman sukupolven mittainen koulutus voi poistaa nämä kaikki huonot tavat paikallisista. Tämä onkin osin ristiriitaista, sillä huonojen ominaisuuksien katsottiin olevan synnynnäinen, intialaisten etnisyyteen liittyvä ominaisuus, ja tästä uskomuksesta huolimatta heitä silti palkattiin nimenomaan palvelemaan ja hoitamaan kotitalouksia.

Procidan mukaan anglointialainen koti tai keittiö ei ollut pelkästään feminiininen tila; palvelijat ja kokki olivat miehiä, joten suurimman osan kotitöistä tekivät intialaiset miehet, vaikka heidän ja suurimman osan Intian miesten maskuliinisuutta koetettiin anglointialaisten puolelta heikentää.¹⁰⁷ Britit väittivät, että intialaisilta puuttui oikeanlainen miehekkyyys, minkä takia he eivät olleet kykeneviä valtiotasolla hallitsemaan itse itseään.¹⁰⁸ Utsa Rayn ja Edward Saidin mukaan, jotta kolonialistinen länsi näyttäytyisi rationaalisena, progressiivisena ja maskuliinisena, sen piti jatkuvasti keksiä uudelleen sen vastakkainen ”toinen”, eli irratiionaalinen, kehittymätön ja feminiininen itä.¹⁰⁹ Mielestäni tällaiset keittokirjat osallistuivat tähän orientalistiseen diskurssiin. Kirjoissa heikennettiin paikallisten ihmisten aiemmin mainittua ”oikeanlaista” maskuliinisuutta tai miehekkyyttä ja sitä kautta heidän arvoaltaansa vertaamalla intialaisia palvelijoita esimerkiksi lapsiin, joita täytyy jatkuvasti

¹⁰⁵ Steinbach 2015, 61, 116.

¹⁰⁶ Steinbach 2015, 132.

¹⁰⁷ Procida 2003, 131–132.

¹⁰⁸ Kennedy 2013, 471.

¹⁰⁹ Ray 2020, 440.

valvoa. Lisäksi kirjoissa esitettiin muutenkin koko Intia ja sen ihmiset takaperoisina ja osaamattomina, jotka eivät kyenneet johtamaan itseään.

On mielenkiintoista, että anglointialaisissa kodeissa esimerkiksi juuri kokki oli useimmiten mies, sillä ilmeisesti intialaisissa kotitalouksissa nainen oli täysin vastuussa ruuanlaitosta.¹¹⁰ Myös Santiagoe sivuaa intialaisten naisten ruuanlaittoa kirjoittamalla, että nainen Madraksesta päihittää kaikki muut intialaiset naiset curryn tekemisessä.¹¹¹ Anglointialaiset heikensivät paikallisten maskuliinisuutta siis siinäkin mielessä, että heidät ylipäätään määrättiin laittamaan ruokaa, joka heidän omassa kulttuurissaan oli naisten tehtävä. Santiagoe sentään kehuu tätä intialaisten naisten ruuanlaittotaitoa, joka on mielenkiintoinen vastakkainasettelu anglointialaisille naisille, jotka eivät osanneet kokata tai laittaneet ruokaa.

Anglointialaisessa kodissa työskenteli yksi tai kaksi naispuolista palvelijaa, lastenhoitaja eli *ayah* sekä mahdollinen imettäjä. Indrani Sen on tutkinut memsahibien ja lastenhoitajien monimutkaista ja ristiriitaista suhdetta kolonialistisessa Intiassa. Hänen mukaansa lastenhoitajia yhtäältä arvostettiin ja heitä pidettiin uskollisina sekä luotettavina apulaisina ja toisaalta heitä pidettiin laskoina, epärehellisinä ja riettaina.¹¹² Tämä ristiriitainen suhde näkyy myös Steelin ja Gardinerin teoksessa. Heidän mukaansa ayahin velvollisuudet vaihtelevat tilanteen mukaan: jos talossa ei ole lapsia, hän työskentelee emännän palvelustyttönä. Toisaalta jos hän on vastuussa lastenhoidosta, hän on talon tärkein palvelija. Koska hän on talon ainoa naispuoleinen palvelija, häntä tulee kohdella hienotunteisesti ja kunnioittavasti. Intialaiset lastenhoitajat ovat tärkeydestään huolimatta Steelin ja Gardinerin mielestä kilttejä, arvostelukyvottomia, kärsimättömiä ja ajattelemattomia lastenhoidossaan ja heiltä ei voi odottaa minkäänlaista maalaisjärkeä.¹¹³

Steel ja Gardiner eivät mielestäni arvioi lastenhoitajien ominaisuuksia yhtä ankarasti, kuin miespuolisten palvelijoiden. Tämä johtuu ehkä siitä, että he itsekkin mainitsevat lastenhoitajan olevan talon tärkein palvelija, jos talossa on lapsia. Tämä tarkoitti, että lastenhoitaja oli paljon tekemisissä lasten kanssa. Ehkä heitä ei haluttu arvostella yhtä ankarasti, sillä lapsia ja heistä huolehtimista pidettiin arvokkaampana, kuin esimerkiksi ruuanlaittoa ja siihen liittyviä tehtäviä. Joka tapauksessa myös intialaisille lastenhoitajillekin luodaan tietynlaista sukupuoliroolia, joka oli sidoksissa heidän etnisyyteensä kuvailemalla heitä yleisesti

¹¹⁰ Ray 2020, 435–436.

¹¹¹ Santiagoe (1889) 2016, xiii–xiv.

¹¹² Sen 2009, 299, 305–307.

¹¹³ Steel & Gardiner (1890) 2010, 63–64.

arvostelukyvyyttömiksi, kärsimättömiksi ja ajattelemattomiksi. Tämä on mielenkiintoinen vastakkainasettelu aiemman alaluvun emännän velvollisuuksiin, jossa kärsivällisyyttä korostettiin hyvänä anglointialaisen naisen ominaisuutena.

Seuraavaksi heijastan alkuperäislähteissäni esille tulleita sukupuolirooleja anglointialaisten omiin sukupuolirooleihin. 1800-luvun loppuun mennessä brittiläiseen Intiaan oli kehittynyt tarkoin rajattu kolonialistinen sosiaalinen järjestelmä, joka perustui joustamattomiin sääntöihin. Säännöt säätelivät yhteiskuntaluokkia, rotua ja sukupuolta.¹¹⁴ Erot tässä sosiaalisessa järjestelmässä olivat lähes näkymättömiä ulkopuolisille, mutta anglointialaiset itse pitivät tätä arvojärjestystä äärimmäisen tärkeänä.¹¹⁵ Miehet olivat tässä sosiaalisessa arvojärjestyksessä korkeimmalla tasolla. He osallistuivat politiikkaan ja olivat työtätekeviä ammattilaisia. Miehen roolissa painotettiin ”miehisyyttä”, joka tuona aikana tarkoitti itsenäisyyttä, individualismia, suoraselkäisyyttä, rehellisyyttä ja vahvaa työmoraalia.¹¹⁶

Tähän miehen ideaalin rinnastettuna alkuperäislähteissäni annetaan paikallisille miehille lähes päinvastaisia ominaisuuksia britteihin verrattuna. Heitä pidetään epärehellisinä ja epäluotettavina, eikä suoraselkäisinä ja rehellisinä. Heillä ei oleteta olevan vahvaa työmoraaliakaan, sillä he saattavat koska tahansa lipsua takaisin ikiaikaisiin, barbaarisiin tapoihinsa ja heidän työskentelyään piti jatkuvasti valvoa. Itsenäisiä he olivat vain harvoilla tavoilla; kansallisesti heidät oli alistettu brittihallinnon alaisuuteen, anglointialaisessa kodissa he työskentelivät perheen valvonnan alla ja tuskin saivat kovinkaan paljon vapauksia ainakaan näiden alkuperäislähteiden perusteella tehdä itsenäisiä päätöksiä työhönsä liittyen. Sain mukaan tällainen idän ja lännen vastakkainasettelu ja toiseuttaminen oli orientalismissa eli idän valloittamisessa ja hallitsemisessa keskeistä.¹¹⁷

Käsittelen vielä intialaisen miehen roolia sellaisena kuin se esitetään Daniel Santiagon kirjoittamassa keittokirjassa. Kirjassa on kolme hänestä kirjoitettua esittelyä. Hänen työnantajansa kirjoittama, hänen itsensä kirjoittama ja viimeinen on toisen kirjailijan, A. Egmont Haken, kirjoittama.¹¹⁸ Lisäksi kirjan alussa on kopio *Saturday Review*-lehdessä julkaistusta positiivisesta arvostelusta. Haken kirjoittamassa arvostelussa kehuaan Santiagon työmoraalia, sillä hän on monien työvelvollisuuksiensa lisäksi ansiokkaasti kyennyt

¹¹⁴ Tunc 2021, 1191.

¹¹⁵ MacMillan 2018, 42.

¹¹⁶ Steinbach 2015, 133.

¹¹⁷ Said 1994, 28–29.

¹¹⁸ Santiago (1889) 2016, ix–xvii.

kokoamaan tämän hyödyllisen keittokirjan.¹¹⁹ Työntajan esittelyssä annetaan syy sille, miksi Santiagoen kirjan huono englanti saattaa hymyilyttää, mutta kehotetaan muistamaan, että englanti ei ole Santiagoen äidinkieli. Santiagoen käyttämä englanti on se kieli, jota monet miljoonat hänen majesteettinsa alamaiset (Intiassa) puhuvat, ja sen omaperäisyys antaa sille sen voiman.¹²⁰

Näiden vaikutusvaltaisten miesten kirjoittamien esittelyiden tarkoituksena on mielestäni luoda kuvaa Santiagoesta luotettavana ja arvostettavana intialaisen ruuan tuntijana, jolla on vahva työmoraali, vaikka hänellä onkin normista poikkeava tausta tämän ajan keittokirjojen kirjoittajaksi. Luultavasti juuri tästä syystä kirjassa on niin monta häntä ylistävää esittelyä ja arviota: Santiago ei ole englantilainen, hänen käyttämänsä kieli ei ole täydellistä ja hän on ammatiltaan palvelija, joita pidettiin yleisesti epäluotettavina ja laiskoina. Jotta Santiago voisi ”ansaita kirjallaan pienen omaisuuden”¹²¹, kuten hän itse hyvin rehellisesti motiivikseen kertoo, on parempi, että hänen puutteensa tuodaan avoimesti esille ja ne koetetaan kääntää mahdollisuuksien mukaan hänen voitokseen. Näissä esittelyissä koetetaan mielestäni rakentaa Santiagoelle sellaista miehen roolia, joka oli lähempänä englantilaisten miesten sukupuoliroolin ideaalia esittämällä Santiago sekä aikeiltaan rehellisenä että ahkerana työntekijänä.

Olen tässä käsittelyluvussa analysoinut brittiläisen Intian erilaisia ja eriäviä sukupuolirooleja. Sukupuoliroolit olivat kodin sisällä liukuvia, sillä koti ei ollut pelkästään feminiininen tila ja paikalliset palvelijat, jotka olivat suurimmaksi osaksi miehiä, tekivät kaikki käytännön kotityöt. Tällaiset alkuperäislähteet toimivatkin enemmän käytännön johtamisoppaina, kuin esimerkiksi keittokirjoina. Procidan mukaan tällaiset kirjat muovasivat britti-imperiumin kotielämän piiriä ja loivat uusia ajatuksia sukupuolirooleista vapauttaen anglointialaiset naiset monista perinteisistä kotiin liittyvistä vastuistaan.¹²² Samalla ne loivat uusia sukupuolirooleja myös intialaisille. Eri etnisyyksillä oli näissä kotitalousoppaissa eriarvoiset ja erilaiset sukupuoliroolit. Anglointialaisten sukupuoliroolit olivat kaikella tavalla ylempiarvoisia, kuin paikallisten ihmisten. Siinä missä memsahibit olivat moraalisesti koskemattomia, kärsivällisiä valtiattaria, paikalliset lastenhoitajat olivat kärsimättömiä ja moraalisesti arveluttavia, jopa

¹¹⁹ Santiago (1889) 2016, xvii.

¹²⁰ Santiago (1889) 2016, x. Intialaiset palvelijat puhuivat kielipiillisesti yksinkertaisempaa englantia, jota kutsuttiin joskus nimellä *pigeon English* ja joskus nimellä *butler English*. Tämä oma kielensä oli muovaantunut palvelijoiden ja heidän isäntiensä välisestä kommunikaatiosta. Ks. Yule & Burnell (1903) 2008, 133–134.

¹²¹ Santiago (1889) 2016, x.

¹²² Procida 2003, 143.

riettaita. Englantilaiset miehet ja naiset näkivät intialaiset naiset näiden omissa yhteisöissään alistettuina sekä piti heidän asemaansa myös englantilaisiin naisiin nähden alisteisena.¹²³

Anglointialaiset miehet olivat miehisiä, ahkeria työntekijöitä, suorasekäisiä ja rehellisiä perheensä elättäjiä sekä julkisia vallankäyttäjiä. Intialaiset miehet taas olivat lapsenkaltaisia, epärehellisiä, epäluotettavia ja likaisia, joiden maskuliinisuutta koetettiin häivyttää.

Kuten johdannossa mainitsin, anglointialaisessa kodissa mies oli patriarkaalisen perheen pää. Kodin sisäisessä sukupuolten valtahierarkiassa ylimmässä asemassa oli siis aviomies ja heti hänen alapuolellaan oli vaimo ja sitten lapset.¹²⁴ Vaimo oli tässä kodin valtahierarkiassa miehensä alapuolella, mutta kuitenkin paikallisten ihmisten yläpuolella. Intialaisten ihmisten sukupuoliroolit ja niiden kautta heidän yhteiskunnallinen asemansa luotiin mielestäni tarkoituksella huonommiksi ja alisteiksi verrattuna englantilaisten sukupuolirooleihin. Tämä hierarkia liittyy mielestäni kiinteästi kolonialistiseen valtaan. Uskottelemalla itselleen, että intialaiset ihmiset olivat sukupuolestaan riippumatta erilaisia ja heikompia kuin englantilaiset, valta-asema oikeutettiin niin kodeissa kuin koko niemimaalla.

2.3 Kodin puhtaus moraalisen puhtauden ja vallan symbolina

Kaikissa alkuperäislähteissäni käsitellään yhtäältä kodin puhtautta ja toisaalta paikallisten ihmisten ja koko Intian likaisuutta. Viktoriaanisen ajan ihmiset pelkäsivät likaa ja olivat omistautuneita puhtaudelle. Puhtaus ei kuitenkaan liittynyt vain fyysiseen likaan, vaan moraalinen puhtaus ja ylemmyys oli osa viktoriaanisen ajan naisen sukupuoliroolia.¹²⁵ Intian likaisuuden korostamisen tarkoituksena oli osaltaan taas toiseuttaa Intiaa ja sen ihmisiä, mutta keskityn tässä alaluvussa enemmän moraaliseen puhtauteen, johon kylläkin liittyi myös käsitykset Intian ja intialaisten likaisuudesta. Analysoin tässä alaluvussa, miten alkuperäislähteissäni käsitellään likaa ja puhtautta, miten puhtaus liitettiin erityisesti naisiin ja miten tämä fyysinen ja moraalinen puhtaus symboloi kolonialistista valtaa.

Steel ja Gardiner kirjoittavat Intian likaisuudesta melko vahvoilla ilmauksilla jo kirjansa esipuheessa: ”Keittiö on musta aukko, ruokakomero on likakaivo. [–] Kirjailijat itse tietävät, millaista on katsoa ympärilleen suuressa intialaisessa talossa ja huomata, että kaikki asiat ovat

¹²³ Chaudhuri 2020, 481.

¹²⁴ Ghosh 2008, 3.

¹²⁵ Steinbach 2015, 4, 133.

väärin ja kaikki on epäsiistiä, [-].”¹²⁶ Heti ensimmäisen varsinaisen luvun alussa he kirjoittavat myös emäntien erilaisista puhtausvaatimuksista todeten, että kun yksi emäntä vaatii eurooppalaisen tason siisteyttä, seuraava voi kuulua vastakkaiseen ryhmään, joka niin kauan kuin illallinen on kauniisti tarjoiltu ei ajattele mitään siitä, että se on valmistettu keittiössä, jota käytetään myös käymälänä.¹²⁷ He luovat kirjassaan heti alusta asti mielikuvaa Intiasta likaisena paikkana.

Tämä sama Intian korostaminen likaisena paikkana ja lähes pakkomielteinen vaatimus puhtauteen kulkee oikeastaan koko Steelin ja Gardinerin teoksen läpi. Puhtauteen liittyen he mainitsevat aiemmin käsiteltyjen emännän velvollisuuksien lisäksi, että jos emäntä ei tarjoa palvelijoilleen tarvittavia siivousvälineitä, hän ei voi odottaa puhtauttakaan.¹²⁸ Kokin ja lakaisijan tulee pitää esimerkiksi ruokakomero, keittiö ja kaikki ruuanlaittovälineet mahdollisimman puhtaina, ja lakaisijan tulee kaksi kertaa päivässä siivota koko keittiö poistaen sieltä jokainen likapartikkeli, sillä tästä riippuu koko talouden terveys.¹²⁹ Viikoittaisena siivouspäivänä esimerkiksi salonki pitää siivota perusteellisesti: koko huone lakaistaan, huonekalut kiillotetaan, matot tampataan ja ikkunat pestään. Puhtaus liittyy jopa valoon: hovimestarin, jonka tehtävä on huolehtia lampuista, täytyy pitää lamput puhtaina, mikä on salaisuus kirkkaaseen valoon.¹³⁰

Wyvernin kirja käsittelee puhtautta alkuperäislähteistäni vähiten, mutta hänelläkin on aiheeseen liittyen tarkasti valikoituja neuvoja ja mielipiteitä. Hänen mielestään on tuskin tarpeellista huomauttaa keittiön ja kaikkien keittiövälineiden puhtauden intensiivisestä tärkeydestä. Keittiövälineiden puhtaus tulee tarkistaa vähintään viikoittain. Palvelijoille tulee antaa pesusoodaa, sillä ilman sitä tavaroita ei voi pitää puhtaana, ja erityisen tarkkana tulee olla kokin käyttämistä liinoista.¹³¹ Wyvern kirjoittaa: ”Keitoissa, kastikkeissa etc. on joskus kamala maku, jota ystäväni kutsuu ”likaisen liinan mauksi.”¹³² Tämä likainen maku tarkoittaa Wyvernin mukaan välinpitämättömyyttä ja likaisia tapoja keittiössä, ja vaikka siivilä sopii

¹²⁶ “The kitchen is a black hole, the pantry a sink. [-] The authors themselves know that it is to look round on a large Indian household, seeing that all things are wrong, all things slovenly, [-]” Steel & Gardiner (1890) 2010, v.

¹²⁷ Steel & Gardiner (1890) 2010, 1.

¹²⁸ Steel & Gardiner (1890) 2010, 10.

¹²⁹ Steel & Gardiner (1890) 2019, 43, 44, 48.

¹³⁰ Steel & Gardiner (1890) 2010, 35–36.

¹³¹ Wyvern (1878) 2016, 17–18.

¹³² “There is a horrible taste which sometimes clings to soups, sauces, etc., which a friend of mine specifies as “dirty cloth taste.” Wyvern (1878) 2016, 18.

moneen asiaan, jotkut ruokalajit täytyy siivilöidä liinan läpi, joten sen suhteen liinojen puhtaudesta pitää olla tarkka.¹³³

Dawe kirjoittaa puhtaudesta jo kirjansa luvussa kaksi, *On purifying water*, jossa hän korostaa veden puhtauden tärkeyttä ja antaa ohjeita hyvän vedensuodattimen valmistamiseen.¹³⁴ Keittiön tulee Dawen mukaan olla kattoa, lattiaa, seiniä ja jokaista nurkkaa myöten perusteellisen puhdas. Itse rakennuksen tulee olla tilava, valoisa ja ilmava.¹³⁵ Myös Steelin ja Gardinerin mukaan keittiörakennuksen tulee olla ilmava ja tervehenkinen, ja lattian tulee olla tehty litteistä ja leveistä tiilistä, jolloin se voidaan pestä päivittäin.¹³⁶ Mielenkiintoisesti Wyvern ei mainitse itse keittiörakennuksesta juuri mitään aiemmin mainitun puhtauden lisäksi, vaan keskittyy luettelemaan lukuisia eri välineitä, joita keittiössä ja ruuanlaitossa tarvitaan.¹³⁷ Joka tapauksessa yleinen mielipide näiden alkuperäislähteiden perusteella tuntuu olevan, että keittiön pitää fyysisesti olla täydellisen puhdas ja tästä puhtaudesta tulee pitää päivittäin huolta.

Näissä alkuperäislähteissä pelkästään Intia maantieteellisenä ja fyysisenä paikkana ei esiinny likaisena, vaan myös sen ihmiset. Sivusin tätä seikkaa jo aiemmassa alaluvussa, mutta keskityn vielä aiempaa tarkemmin uskomuksiin paikallisten ihmisten likaisuudesta. Kokeista Dawe kertoo, että matalakastiset hindut ovat poikkeuksetta parhaita ja siisteimpiä kokkeja. Muslimit ovat tarkempia pukeutumisestaan, mutta suuri osa heistä on erittäin likaisia tavoiltaan, moraalittomia luonteeltaan ja kavaltavat ja valehtelevat todennäköisemmin kuin hindut. Hän kirjoittaa puhtaudesta lisää kertoen, että kokkia pitää vaatia pitämään keittiö ja ruokailuvälineet täydellisen puhtaina.¹³⁸

Steelin ja Gardinerin mielestä paikalliset ovat tavoiltaan likaisia, sillä *khitmutgar* (palvelija, jonka vastuulla oli ruuan tarjoilu ja joka oli useimmiten muslimi¹³⁹) saattaa käyttää varpaitaan paahtoleipätelineenä ja kokki siivilöidä illalliskeittoa rasvaisen turbaanin läpi. *Khitmutgar* on Steelin ja Gardinerin mielestä erikoinen sekoitus hyveitä ja paheita: hän on nopea ja hiljainen tarjoilija, mutta hänen likaisuutensa on käsittämätöntä juuri Intiaan saapuneille. Suuri osa tästä riippuu perimästä, sillä kaikkien alempien kastien muslimit ovat ilmeisesti sokeita

¹³³ Wyvern (1878) 2016, 18.

¹³⁴ Dawe (1888) 2015, 2–3.

¹³⁵ Dawe (1888) 2015, 7.

¹³⁶ Steel & Gardiner (1890) 2010, 44.

¹³⁷ Wyvern (1878) 2016, 13–17.

¹³⁸ Dawe (1888) 2015, 6.

¹³⁹ Yule & Burnell (1903) 2008, 486.

lialle.¹⁴⁰ Muslimitaustaiset lastenhoitajat ovat riesa, ja syy, miksi heitä usein palkataan, on se, että lakaisijoiden kastiin tai muista alempiin kastiin kuuluvista naisista ei pidetä. Tämä on Steelin ja Gardinerin mielestä typerää, sillä kukaan, joka on asunut Intiassa tarpeeksi pitkään, ei voi epäonnistua huomaamaan, että lakaisija on usein puhtaampi tavoiltaan kuin muslimi ja muslimi ei alennu siivoamaan.¹⁴¹

Lastenhoitajan kasti oli Senin mukaan memsahibeille ongelmallinen alue. Intialaiset itse pitivät valkoisia ihmisiä kastittomina ja yleisesti vain lakaisijoiden kastiin kuuluvat naiset suostuivat työskentelemään englantilaisille lastenhoitajina. Memsahibit pitivät tätä nöyryyttävänä. Useimmiten lastenhoitaja oli muslimi, jota Steel ja Gardiner kritisoivat.¹⁴² Intian monimuotoisuus näkyi uskonnoissa ja kasteissa. Suurin ero uskonnoissa oli hindujen ja muslimien välillä (muslimeita oli noin viidesosa Intian väestöstä), mutta näiden lisäksi Intiassa oli buddhalaisia, juutalaisia, kristittyjä, sikhejä ja niin edelleen. Teoriassa pääkasteja oli neljä, mutta merkittävämpiä olivat alakastit, joita oli 1900-luvun alussa yli 2000. Kastisääntöjen rikkominen tarkoitti pahimmassa tapauksessa kastista erottamista ja kastien välisiä rajoja hallitsi pelko saastumisesta.¹⁴³

Kotitalousoppaissaakin palvelijoiden eri uskontoja tai kasteja käsitellään, mutta ei kovin mairittelevassa valossa, vaan niitä sivutaan vain silloin, kun niillä on merkitystä palvelijoiden töiden tekemiseen puhtaasti, moraalisesti tai kirjaimellisesti. Erityisesti muslimeja arvostellaan alkuperäislähteissään likaisuudesta ja valheellisuudesta. Kuitenkin esimerkiksi kokki oli useimmissa kotitalouksissa muslimi, ja hän oli ehkä kodin tärkein palvelija, sai parempaa palkkaa muihin palvelijoihin verrattuna ja hänellä oli oma apulainen. Kokki oli ainoita palvelijoita, joka kulki perheen mukana lomilla ja virallisilla leirintäkiertueilla Intian maaseudulla.¹⁴⁴

Mielenkiintoinen ristiriita puhtauteen liittyen on se, että samalla kun englantilaiset pitivät itseään moraalisesti, henkisesti ja fyysisesti puhtaampina kuin intialaisia, intialaiset itse pitivät valkoisia ihmisiä kastittomina, eivätkä välttämättä suostuneet työskentelemään heille peläten saastumista rikkomalla kastien välisiä rajoja. Henkistä ja fyysistä saastumista pelättiin siis

¹⁴⁰ Steel & Gardiner (1890) 2010, 2, 52.

¹⁴¹ Steel & Gardiner (1890) 2010, 64.

¹⁴² Sen 2009, 303–304.

¹⁴³ MacMillan 2018, 32–33. Nicholas Dirks on teoksessaan *Castes of Mind* (2001) argumentoinut, että intialainen kastijärjestelmä sellaisena, kuin britit sen esittivät, oli todellisuudessa brittien oma rakennelma, joka vääristi ja yksinkertaisti monitahoisia ja liikkuvia sosiaalisia suhteita ja jonka tarkoituksena oli jakaa ja alistaa intialaisia. Ks. Kennedy 2013, 470.

¹⁴⁴ Procida 2003, 132–133.

kummallakin puolella. Näiden alkuperäislähteiden mukaan tätä saastumista estettiin anglointialaisten toimesta kouluttamalla palvelijoille uusia, siistimpiä tapoja, valvomalla heidän likaisia tai epärehellisiä työtapojaan ja puuttamalla mahdollisiin virheisiin. Steel ja Gardiner puuttuvat myös palvelijoiden fyysiseen puhtauteen kehottamalla, että palvelijoille annetaan siistit ja kestävätkä takit, joita he pitävät yllään työskennellessään talossa. Takit eivät saa olla popliinikankaasta, sillä sitä on vaikeaa pitää puhtaana.¹⁴⁵

Aiemmin selvisi, että paikallisia palvelijoita pidettiin valheellisina ja epäluotettavina, moraalisesti epäilyttävinä ja rodultaan alempiarvoisina. Tämän lisäksi heitä pidettiin fyysisesti likaisina. Tämä johtui osaltaan jo johdannossa mainitsemastani vuoden 1857 kapinasta. Steinbachin mukaan tämä kapina oli eräänlainen viktoriaanisen ajan käännekohta. Kapina yllätti britit, jotka olivat pitäneet intialaisia heille omistautuneina palvelijoina. Kapinan jälkeen levisi huhuja, joiden mukaan intialaiset miehet olivat raiskanneet ja kiduttaneet englantilaisia naisia, ja vaikka näitä huhuja ei koskaan kyetty todistamaan todeksi, myytti niistä jäi elämään ja siitä tuli olennainen osa kollektiivista imperialistista muistia. Kapinan seurauksensa brittiläisestä Intiasta tuli etnisesti ja kulttuurisesti jakautuneempi.¹⁴⁶

Britit ottivat kapinan jälkeen käyttöönsä moraalisen sävyn Intian hallitsemisessa.¹⁴⁷ Rodusta, perhe-elämästä ja naisten moraalista ylemmyydestä tuli viktoriaanisen ajan ja kolonialistisen ajattelun keskeisimpiä oppeja. Naisilla oli vahva moraalinen toimijuus, jonka avulla he pystyivät luomaan siirtomaissakin arvostetun kotielämän piirin. Uskottiin, että naisilla oli potentiaalia korjata ja uudistaa niin aviomiehensä kuin koko kansakuntansakin, jos he pysyisivät moraalisesti puhtaina ja erillään politiikasta eristäytymällä kapitalistisesta kilpailusta sekä parlamentaarista prosesseista. Lisäksi uskottiin, että englantilaisten naisten hyveellisyys oli ylempiarvoista muunmaalaisiin verrattuna.¹⁴⁸

Tämä muunmaalaisten naisten moraalinen alempiarvoisuus näkyy alkuperäislähteissäni. Palaan vielä uudelleen mainintoihin lastenhoitajasta. Steel ja Gardiner väittävät, että vain harva emäntä on voinut asua kauan Intiassa joutumatta todistamaan ongelmallista skandaalia lastenhoitajan ja muiden palvelijoiden välillä. Heidän mukaansa syy on kuitenkin osittain myös miespalvelijoiden väittämällä, että muslimipalvelijat ovat täysin häpeilemättömiä ja

¹⁴⁵ Steel & Gardiner (1890) 2010, 7.

¹⁴⁶ Steinbach 2015, 66–68.

¹⁴⁷ Chaudhuri 2020, 481.

¹⁴⁸ Zlotnick 1996, 52–54; Anderson 2015, 2.

keksivät minkälaisia valheellisia tarinoita tahansa.¹⁴⁹ Se, miksi näissä kotitalousoppaissa muslimeja tunnutaan arvostelemaan enemmän, kuin muiden uskontokuntien edustajia, saattaa johtua esimerkiksi siitä, että anglointialaisten mielestä intialaiset naiset elivät pateettisissa oloissa ja ahdingossa. Tästä syytettiin muslimijohtajia ja heidän tapojaan, jotka anglointialaisten mukaan alistivat naiset elinikäiseen orjuuteen.¹⁵⁰ Dawe kirjoittaa lastenhoitajista lyhyesti mainitessaan, että he ovat riippuvaisia keksimään valheellisia tarinoita toisista palvelijoista ja aiemmista työnantajistaan päästäkseen uusien työnantajien suosioon. Tämä taas voi aiheuttaa ongelmia naapurustossa.¹⁵¹ Joka tapauksessa Steel ja Gardiner sekä Dawe tuntuvat olevan sitä mieltä, että intialaiset naiset ovat moraalisesti aliarvoisia tai epäilyttäviä, koska he esimerkiksi ajautuvat skandaaleihin ja keksivät muista valheellisia tarinoita.

Steel kirjoittaa mielenkiintoisesti omasta lastenhoitajastaan omaelämäkerrassaan näin:

Samasta ayahista täytyy sanoa sananen. Hän oli kotoisin vuorilta, eikä ollut hindu eikä muslimi. Hän oli pitkä ja rehti nainen, oikeudenmukainen, hyvännäköinen. En tiennyt enkä vielääkään tiedä mitään hänen menneisyydestään; mutta vuosien kokemus tekee minut taipuvaiseksi uskomaan, että hänen menneisyytensä oli moraaliton: hän oli liian hyvännäköinen. Parempaa palvelijaa ei ollut olemassa. Harva englantilainen lastenhoitaja olisi ylittänyt hänet järjestyksessä, puhtaudessa ja kurissa, ja hän onnistui sivuuttamaan kaikkien muslimipalvelijoiden huomiot ja vihjailut lähes kuninkaallisella arvokkuudella.¹⁵²

Lainauksessa vihjataan lastenhoitajan moraalittomasta menneisyydestä, joka noudattelee anglointialaisten stereotypiaa lastenhoitajista moraalisesti alempiarvoisina naisina. Toisaalta Steel tuntuu olevan sitä mieltä, että lastenhoitaja on tehnyt tässä asiassa parannuksen torjuessaan miespalvelijoiden huomionosoitukset ”kuninkaallisella arvokkuudella” ja ollessaan muutenkin erinomainen palvelija. Steel kirjoitti omaelämäkertansa 40 vuotta myöhemmin Intiassa vietetyn ajan jälkeen ja vaikuttaa siltä, että edes 40 vuoden aikana Steel ei muuttanut olettamuksiaan intialaisista lastenhoitajista.

¹⁴⁹ Steel & Gardiner (1890) 2010, 67.

¹⁵⁰ Ray 2020, 434–435.

¹⁵¹ Dawe (1888) 2015, 5.

¹⁵² “Of the same ayah a word must be said. She was a hill-woman, neither Hindu nor Mahomedan. A tall upstanding woman, fair, good-looking. Of her past I knew nothing, I know nothing; but years of experience incline me to think it must have been somewhat lurid: she was too good-looking. A better servant never existed. Few English nurses would have surpassed her in order, cleanliness, and discipline, and she managed to disregard the attentions and insinuations of all the Mahomedan servants with a dignity which was almost regal.” Steel (1930) 2015, 52–53.

Kolonialististen yhteiskuntien naisten ahdingosta tuli tehokas tekosyy kolonialistisen vallan oikeuttamiselle ja kolonisoitujen naisten ”parannuksesta” tuli olennainen osa siirtomaavaltaprojektia. Britit argumentoivat, että toisin kuin englantilaiset naiset, joita englantilaiset miehet arvostivat ja jotka olivat erittäin sivistyneitä, intialaiset naiset elivät surkeissa oloissa. Britit pelastaisivat nämä naiset paremmalla yhteiskunnallaan ja todellisella maskuliinisuudellaan. Tässä ”parannuksessa” oli todellisuudessa kyse brittimiesten väittämästä siitä, että heillä oli moraalinen ylivalta intialaisiin miehiin nähden, eikä aidosta kiinnostuksesta intialaisten naisten elinoloista.¹⁵³ Uskottiin siis, että niin brittimiehillä kuin naisilla oli moraalinen ylivalta kolonisoituihin ihmisiin nähden ja että Intia ja sen ihmiset voitiin sekä parantaa että pelastaa tällä moraalilla.

Steel ja Gardiner kirjoittavat mielenkiintoisesti moraaliin liittyen, että emäntä on vastuussa kaikkien kotitaloudessa olevien säädyllisyydestä.¹⁵⁴ Tulkitsen, että tässä säädyllisyydellä tarkoitetaan nimenomaan moraalisesti soveliasta käytöstä. Lisäksi hyvä emäntä näyttää esimerkkiä palvelijoilleen rutiinissa, työtavoissa ja siisteydessä, sillä epäsiistillä emännällä on poikkeuksetta epäsiistejä, heikkoja ja toimeettomia palvelijoita.¹⁵⁵ Mielestäni Steel ja Gardiner ovat olleet sitä mieltä, että emäntä on moraalisesti ylempiä arvoinen, kuin muut, sillä hän on vastuussa kaikkien kotitaloudessa olevien ihmisten säädyllisyydestä, niin perheen kuin palvelijoidenkin, ja palvelijoiden tulee noudattaa hänen hyvää esimerkkiään. Tällä moraalilla ylempiä arvoisuudella kotitalous ja sitä kautta koko Intia voitiin ”korjata” oikeanlaiseksi osaksi emämaata.

Vaatimus kodin puhtaudesta heijastuu mielestäni memsahibien puhtaaseen moraalikäsitteeseen. Jos he olivat moraalisesti puhtaampia ja ylempiä arvoisia, kuin muut, heidän kotiensaakin piti olla tahrattoman puhtaita. Tulkitsen niin, että puhtaus liittyi myös anglointialaisten statukseen. Kuten on käynyt ilmi, anglointialaisissa kodeissa oleili yleensä noin kymmenen paikallista palvelijaa. Paikallisten ihmisten haluttiin näkevän vallanpitäjien puhtas koti, ja koko koti toimi fyysisenä statussymbolina, joka erotti anglointialaiset likaisista intialaisista. Samoin kaikki muutkin eriarvoistavat käytännöt, joihin näissä oppaissa neuvottiin, loivat tulkintani mukaan anglointialaisille eriarvoista ja ylempää statusta paikallisiin ihmisiin verrattuna.

¹⁵³ Ray 2020, 434–435.

¹⁵⁴ Steel & Gardiner (1890) 2010, 4.

¹⁵⁵ Steel & Gardiner (1890) 2010, 6.

Susan Zlotnickin mukaan anglointialainen koti oli kulttuurisen vaihdon paikka ja anglointialaiset naiset tämän kulttuurisen vaihdon aktiivisia toteuttajia. Memsahibit liittivät esimerkiksi curryn ja riisin osaksi englantilaista ruokakulttuuria.¹⁵⁶ Kulttuurista vaihtoa tapahtui toisinkin päin. Etäännyttämällä itsensä päivittäisistä kotielämän yksityiskohdista, anglointialaiset joutuivat luovuttamaan kontrollin kodin tilasta intialaisille palvelijoilleen, jotka saivat vastuun näistä tehtävistä ja jotka sisällyttivät omat kulttuuriset mieltymyksensä esimerkiksi kulinaarisiin tapoihin. Tällaiset anglointialaiset keittokirjat osallistuivat sellaisen kulttuurisen identiteetin rakentamiseen, joka toivotti tervetulleeksi ja suorastaan tarvitsi kolonisoitujen ihmiset aktiivista osallistumista imperialistisen arkielämän muovaamiseen.¹⁵⁷ Seuraavassa käsittelyluvussa keskityn analysoimaan tarkemmin tätä brittiläisen Intian ruokakulttuuria sekä sitä, millä tavalla kotitalousoppaissa esitetyt ruokatavat toimivat sosiaalisen statuksen rakentajina. Sitä ennen analysoin vielä, miten kotitalousoppaita käytettiin kouluttamaan myös alempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvia ihmisiä vallanpitäjiksi.

¹⁵⁶ Zlotnick 1996, 52.

¹⁵⁷ Procida 2003, 124.

3 Sosiaalinen nousu, ruokatavat ja status

3.1 Työväenluokasta vallankäyttäjiksi

Analysoin tässä alaluvussa sitä, miten nämä kotitalousoppaat rakensivat ja vahvistivat alempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluneiden lukijoidensa sosiaalista statusta brittiläisessä Intiassa. Status oli brittiläisessä Intiassa sidoksissa myös yhteiskuntaluokkiin. 1800-luvun loppuun mennessä puolet brittiläisen Intian 150 000 britistä eli 75 000 oli taustaltaan työväenluokkaisia.¹⁵⁸ Tämä johtui siitä, että työväenluokkaisten sotilaiden määrää lisättiin Intiassa vuoden 1857 kapinan jälkeen, jotta vastaavanlaista kapinaa ei tapahtuisi uudestaan ja brittien valta-asema Intiassa vakiinnutettiin.¹⁵⁹ Intiassa nämä ihmiset eivät enää tehneet töitä; miehistä, jotka olivat ennen rakentaneet rautateitä Iso-Britanniassa, tuli nyt työnjohtajia. Naiset, jotka olivat ansainneet elantonsa palvelemalla muita, johtivat nyt omia palvelijoitaan. Rodulliset hierarkiat ja paikallisen työvoiman suuri tarjonta tarkoitti, että työväenluokka pääsi sellaisiin johtoasemiin, joka oli ollut Iso-Britanniassa mahdotonta.¹⁶⁰ Tätä uutta luokkaa tuli tulkintani mukaan kotitalousoppaiden avulla kouluttaa vallanpitäjien asemaan, johon annan seuraavaksi perusteluja.

Brittiläisessä Intiassa oli erilaisia hierarkisia ryhmiä. Ylin eliitti oli pieni, ja suurin osa Intian eliitistä oli ylempää keskiluokkaa. Tämä käsitti Indian Civil Servicen eli ICS:n jäsenet, jotka toimivat esimerkiksi tuomareina, kuvernööreinä, varakuninkaan valtuuston jäseninä, valtion virkamiehinä, insinööreinä, lääkäreinä ja opettajina.¹⁶¹ Eliittiin katsottiin kuuluviksi myös armeijan upseerit. Ylempi keskiluokka oli sosiaalisesti hallitsevin ryhmä, mutta alempaan keskiluokkaan ja työväenluokkaan kuuluvat ihmiset olivat brittiläisen Intian suurin ryhmä. Näihin luokkiin kuuluvat miehet lähtivät siirtomaihin töiden perässä ja he työskentelivät useimmiten rautateiden rakentamisen parissa tai armeijan sotilaina. Alempiin luokkiin kuuluvat naiset lähtivät siirtomaihin etsimään töitä tai aviomiestä.¹⁶² Steel ja Gardiner, Dawe ja Wyvern kuuluivat kaikki itse brittiläisen Intian eliittiin. Kuten johdannossa mainitsin, W.H. Dawe oli virkamies ja Wyvern armeijan upseeri, ja tämä tarkoitti, että he olivat brittiläisen Intian sosiaalisessa arvojärjestyksessä korkeimmilla tasoilla. Naimisissa olevan naisen

¹⁵⁸ Lindgren-Gibson 2023, 1–2.

¹⁵⁹ ní Fhlathúin 2015, 165.

¹⁶⁰ Lindgren-Gibson 2023, 1–2, 12.

¹⁶¹ Steinbach 2015, 72; MacMillan 2018, 42.

¹⁶² Steinbach 2015, 72.

sosiaalinen status riippui taas täysin siitä, mitä työtä hänen aviomiehensä teki.¹⁶³ Steel oli korkea-arvoisen armeijan upseerin vaimo, joten hänkin kuului tähän samaan eliittiin.¹⁶⁴

Oletan, että vaikka taustaltaan työväenluokkaiset ihmiset, joita Intiassa oli paljon, johtivat nyt omia palvelijoitaan ja olivat esimerkiksi työnjohtajia Intiassa, heidän taloudellinen asemansa oli kuitenkin heikompi kuin keskiluokan ja eliitin. Steel ja Gardiner neuvovatkin järkevää rahankäyttöä ja kirjanpitoa kirjansa 4. painoksen luvussa 3, *Accounts*. Naimissa olevan pariskunnan tulee heidän mukaansa sopia, kumpi on vastuussa taloudesta ja kirjanpidosta. Nainen on heidän mielestään aviomiestä parempi tarkassa kirjanpidossa. Tarkka päivittäinen ja kuukausittainen kirjanpito on heidän mielestään tärkeää, jotta nähdään nopeasti ja selkeästi, mihin rahat kuluvat ja kuinka paljon on käytettävissä sellaisiin asioihin, jotka nostavat elämän tason pelkän sen kysymyksen yläpuolelle, mitä syödään ja juodaan.¹⁶⁵ He kirjoittavat alaluokkaisten ja keskiluokkaisten perheiden rahankäytöstä, sekä naisen paremmista taloudenhoitotaidoista näin:

Samalla ei ole mitään syytä sille, miksi aviomiehen pitäisi paeta velvollisuuksiaan, mutta uskomme, että kuten elämän alemmissa luokissa, niin keskiluokkaisetkin kotitaloudet toimivat mitä taloudellisimmin, ja lisäksi sujuvimmin siellä, missä miehellä on rohkeutta ja luottamusta tuoda kaikki tulonsa naiselle.¹⁶⁶

Käsittelin sukupuolirooleja tarkemmin edellisessä alaluvussa, mutta mainitsen kuitenkin tässä yhteydessä, että mielenkiintoisesti Steel ja Gardiner pitävät myös kirjanpitoa sellaisena taitona, jossa naiset ovat miehiä parempia, ja erityisesti tämä pitää paikkansa heidän mielestään alemmissa yhteiskuntaluokissa. Tässä he luovat myös alemmien yhteiskuntaluokkiin kuuluville naisille tietynlaista sukupuoliroolia. Mielestäni Steel ja Gardiner liittävät tarkan taloudenpidon myös statukseen. He neuvovat, että mitä vähemmän tarvitsee maksaa pakollisia maksuja, kuten palkkoja, sitä enemmän voi vapaalla tahdolla kuluttaa ja omistaa. He kirjoittavat, että salaisuus rikkauksiin piilee ylijäämässä. Tähän päästään välttämällä eurooppalaisia kauppoja, ylimääräisten palvelijoiden palkkausta ja yleistä mahtailua. Silloin kuun lopussa on käytettävissä enemmän kuin neljä annaa

¹⁶³ MacMillan 2018, 42.

¹⁶⁴ Roye 2018, 10.

¹⁶⁵ Steel & Gardiner 1898, 19.

¹⁶⁶ “At the same time, there is no reason why the husband should escape all responsibility, but we believe that, as in a lower rank of life, middle-class households will run most economically, and what is more, most smoothly, when the man has the courage and trust to bring all his earnings to the woman.” Steel & Gardiner 1898, 19.

ylellisyyksiin.¹⁶⁷ Tulkitsen tämän niin, että vaikka työväenluokkaisillakin oli enemmän rahaa käytettävissään, kuin kotona Englannissa,¹⁶⁸ niin ainakin Steelin ja Gardinerin mielestä ylimääräinen pröystäily ja yli varojen eläminen ei ole soveliasta ja rahat tulee kuluttaa järkevästi. Tällainen mahdollisesti valheellinenkin mahtailu taas liittyy nimenomaan statukseen ja siihen, mikä on soveliasta. Jos ylimääräistä jää, se voidaan käyttää sellaisiin ylellisyyksiin, joihin todellisuudessa on varaa, eikä esittä varakkaampaa, kuin on.

Tavallisten sotilaidenkin vaimoilla, jotka kuuluivat yhteiskunnan alimmille tasoille, oli muutama palvelija. Tämä häiritsi joskus sosiaalisesti ylempiarvoisia memsahibeja, joiden mielestä sotilaiden vaimojen moraalikäsitys heikentyi siitä, että heillä epätavallisesti oli nyt palvelijoita.¹⁶⁹ Sotilaillakaan ei ollut kapinan jälkeen Intiassa paljon muuta tekemistä, kuin edustaa brittien sotilaallista mahtia, sillä taisteluita ei enää juuri käyty. Se, että brittiläinen työväenluokka ei enää työskennellyt Intiassa, aiheutti jatkuvaa huolta ja ahdistusta eliitille.¹⁷⁰ Intiaan muuttava uusi tulokas sai pian huomata, että tärkeimmät asiat, jotka heidän tuli opetella, eivät liittyneet mitenkään Intiaan vaan englantilaiseen yhteisöön Intiassa.¹⁷¹ Siitä huolimatta, että britit olivat Intian väkilukuun nähden vain hyvin pieni vähemmistö, tämän pienenkin vähemmistön sisällä oli siis erilaisia luokkia ja ryhmiä sekä vahva hierarkia, jota tuli noudattaa.

Steelin ja Gardinerin teos on mielestäni osittain vastaus moniin näihin yläluokkaisten kokemuksiin. Ensinnäkin kirjassa on erikseen mainintoja tietyissä kohdin siitä, miten vähävaraisemmissa talouksissa tulisi toimia, joten tästä ja edellä mainitusta, kirjanpitoa käsittelevästä luvusta päättelen, että kirja on osoitettu myös alempien yhteiskuntaluokkien jäsenille. Kirjailijat antavat esimerkiksi neuvoja taloudellisille lounaille, joiden tulee olla hetkessä keksittyjä (engl. *made up*) aterioita, sillä muuten ei säästyä jätteiltä.¹⁷² Samoin he neuvovat, että kahden rupian tai kahden rupian ja kahdeksan annan tulisi riittää päivän

¹⁶⁷ Steel & Gardiner 1898, 22. Brittiläisessä Intiassa oli vuosina 1770–1947 käytössä oma rahajärjestelmänsä, jonka yksiköitä olivat muun muassa *rupia* ja *anna*. 1 rupia oli arvoltaan 16 annaa, ja yksi anna oli arvoltaan 4 paisaa. Steelin ja Gardinerin oppaan neljännessä painoksessa on esimerkkejä eri alueiden elinkustannuksista, ja esimerkiksi Bombayssa talon vuokraan kului kuukaudessa 80–100 rupiaa, palvelijoiden palkkoihin 92 rupiaa, ruokaan 50 rupiaa (ei sisällä maitoa tai leipää) ja hevosen kuluihin 20 rupiaa. Ks. Numista, en.numista.com; Steel & Gardiner 1898, 28.

¹⁶⁸ Konkreettinen esimerkki on, että esimerkiksi rautatietyöläiset saivat kolme kertaa enemmän palkkaa Intiassa kuin kotona Englannissa. Ks. Lindgren-Gibson 2016, luku 2.

¹⁶⁹ Procida 2003, 128; MacMillan 2018, 111.

¹⁷⁰ Lindgren-Gibson 2023, 12–13.

¹⁷¹ MacMillan 2018, 111.

¹⁷² Steel & Gardiner (1890) 2010, 22.

ruokaostoksiin erittäin taloudelliselle, kahden hengen perheelle.¹⁷³ He myös kirjoittavat, että kokin tulee tehdä ruoka joka päivä samalla tarkkuudella ja samoilla tavoilla, ja hänen ei saa antaa lipsua tavoissaan, sillä jos illalliselle saapuu yllättävä vieras, emännän ei tarvitse huolehtia. Illallinen voi olla yksinkertainen tai jopa säästäväinen, mutta se on ainakin tehty oikein viimeistä yksityiskohtaa myöten.¹⁷⁴

Steelin ja Gardinerin kirja korostaa naisten työnteon merkitystä kodeissa jopa siinä määrin, että kirjoittajien mielestä naisten tulisi valvoa aivan kaikkea työntekoa kotona. Tähän ei kuulunut pelkästään kokin ja muiden palvelijoiden johtaminen ja työn valvominen, vaan myös aiemmin mainittu tarkka kuukausittainen kirjanpito, puutarhanhoito ja jopa kotieläimistä huolehtiminen.¹⁷⁵ Mielestäni koko teoksen sävy on muutenkin kuin julistus, jossa kerrotaan tarkalleen millä tavalla ja mihin kellonaikaan jokainen kodin työ tulee tehdä. Samaan tulkintaan ovat päätyneet Ralph Crane ja Anna Johnston analysoidessaan tätä kotitalousopasta Flora Annie Steelin kirjallista tuotantoa käsittelevässä tutkimuksessa.¹⁷⁶ Ikään kuin Steel ja Gardiner haluaisivat pitää naiset työteliinä ja kiireisinä kodeissaan; mahdollisille työväenluokkaisille lukijoille ei anneta edes mahdollisuutta paheksuttuun joutenoloon ja tällä tavalla ahdistus työväenluokan uutta asemaa kohtaan lievenisi.

Samoin teos vastaa mielestäni yläluokan huoliin sotilaiden vaimojen heikentyneestä moraalista, mitä tulee esimerkiksi palvelijoiden pitämiseen. Kuten aiemmassa käsittelyluvussa jo mainitsin, Steel ja Gardiner kirjoittavat, että hyvän emännän tulee näyttää hyvää esimerkkiä palvelijoilleen rutiinissa, työtavoissa ja siisteydessä. Epäsiistillä emännällä on poikkeuksetta epäsiistejä, heikkoja ja toimettonia palvelijoita.¹⁷⁷ Tässä he ottavat kantaa suoraan siihen, että johtamisessa ei tule moraalisesti lipsua ja hyvän emännän tulee johtaa omalla hyvällä esimerkillään: emäntien tulee itse noudattaa tiettyä rutiinia ja työtapoja ja olla siistejä, ja palvelijat tulevat siten noudattamaan tätä mallia.

Myös Dawe kirjoittaa kirjansa alussa kirjan opettajan taloudellisia tapoja ja keinoja, miten tehdä kaikki taloudenhoidossa edullisimmin. Nämä ovat hänen mukaansa ”sellaisten asioiden joukossa, jotka jokaisen äidin pitäisi opettaa tyttärelleen.”¹⁷⁸ Lisäksi luvussa, joka käsittelee palvelijoiden velvollisuuksia, mainitaan, että mitä vähemmän palvelijoita, sen parempi, sillä

¹⁷³ Steel & Gardiner 1898, 29.

¹⁷⁴ Steel & Gardiner (1890) 2010, 51.

¹⁷⁵ Steel & Gardiner (1890) 2015, 83, 97, 110.

¹⁷⁶ Crane & Johnston 2017, 179.

¹⁷⁷ Steel & Gardiner (1890) 2010, 6.

¹⁷⁸ “[–] these are among the things which every Mother should teach their Daughters.” Dawe (1888) 2015, ix.

sitä vähemmän tulee huijatuksi ja ryöstetyksi.¹⁷⁹ Kirjassa mainitaan tämän lisäksi palvelijoista erikseen kokki, *khansama* eli päätarjoilija, joka on kokin lisäksi vastuussa keittiöstä ja ruokatarvikkeista, lakaisija ja lastenhoitaja.¹⁸⁰ Dawe on siis mielestäni koettanut ottaa huomioon myös sellaiset kotitaloudet, joissa palvelijoita on vähemmän. Toisaalta aivan kirjan alussa on loru intialaisten palvelijoiden paheista, ja lorussa mainitaan erikseen nimeltä 9 eri palvelijaa, joten olettaa voi, että kirja on tarkoitettu myös varakkaammille lukijoille.¹⁸¹

Wyvernin kirjasta en ole löytänyt juurikaan mainintoja taloudellisuudesta tai säästäväisyydestä. Yksi tällainen maininta löytyy Wyvernin kirjoittaessa voin käyttämisestä ruuanlaitossa, sen hankkimisesta ja sen kalliista hinnoista. Voin ja kerman runsas käyttö on Wyvernin mielestä välttämätöntä korkealuokkaisissa ruuissa. Wyvern pohtii, mistä ihmiset, joilla on maltilliset tulot, voisivat voinsa hankkia, ja ehdottaa säilötyn voin käyttämistä. Pauna tällaista voita maksaa hänen mukaansa yhden rupian ja 14 annaa.¹⁸² Jos Steelin ja Gardinerin mukaan kahden hengen talouden pitäisi pärjätä noin kahdella rupialla päivässä, niin tämä rupia ja 14 annaa tuntuu suurelta summalta pelkälle voille, kun ruokaan tarvittiin paljon muitakin aineksia ja muuhunkin elämiseen kului rahaa. Tämä ja monet muut seikat Wyvernin kirjassa ja kirjoitustyylissä osoittavat, että kirja ei ollut ensisijaisesti tarkoitettu työväenluokkaisille tai välttämättä edes keskiluokkaisille lukijoille.

Taustaltaan työväenluokkaiset englantilaiset nähtiin Intiassa eliitin silmissä negatiivisessa valossa. He hylkäsivät brittiläisen moraalikoodiston, he eivät pitäneet kiinni brittien vaatimuksista rodullisesta ylemmydestä, heitä ei ollut koulutettu brittiläisten standardien mukaisesti ja he elivät intialaisten seassa. He tekivät kaikkea sellaista, mitä kunnioitettavan, keskiluokkaisen brittiläisen Intian yhteiskunnan jäsenen ei tulisi tehdä.¹⁸³ Keskiluokkaista kotielämää ylistettiin viktoriaanisena aikana, mutta työväenluokkaisten perheiden oli vaikeaa sopia tähän kotielämän ideaaliin. Koska heillä ei oletettavasti ollut perheissään luotettavaa miespuolista elättäjää tai oikeanlaista kodinhengetärtä äitinä, he haastoivat dominoivia viktoriaanisia käsityksiä siitä, minkälainen perheen tulisi olla. Sotilaiden ja rautatietyöläisten perheet olivat parhaimmillaan välttämätön paha, joita hallituksen tuli tukea ja pahimmillaan he uhkasivat brittien vaatimuksia rodullisesta ja moraalisesta ylivallasta.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Dawe (1888) 2015, 4.

¹⁸⁰ Dawe (1888) 2015, 5, 6, 7.

¹⁸¹ Dawe (1888) 2015, x–xi.

¹⁸² Wyvern (1878) 2016, 61.

¹⁸³ Lindgren-Gibson 2023, 12–13.

¹⁸⁴ Lindgren-Gibson 2016.

Tulkintani mukaan tällaisiin edellä mainittuihin, työväenluokkaisten ihmisten haasteisin ja uhkiin kotitalousoppaat antoivat brittiläisessä Intiassa neuvoja. Kotitalousoppaat neuvoivat nimenomaan brittiläisen moraalikoodiston säilyttämisessä kertomalla, mitä tehtäviä ja velvollisuuksia emännälle, isännälle ja kullekin palvelijalle kuului ja miten työt tuli tehdä. Aiemmin mainittuun pelkoon siitä, että he eivät pitäneet yllä brittien vaatimuksia rodullisesta ylemmyydestä ja elivät intialaisten seassa, oppaat antoivat helpotusta vaatimalla, että palvelijat asuivat muusta perheestä erillään, kuten edellisessä käsittelyluvussa tuli ilmi.

Steel ja Gardiner kirjoittavat englantilaisten tapojen noudattamisesta ja taloudellisuudesta näin:

Mitä tulee varsinaiseen taloudenhoitoon, kirjailijat ehdottomasti kieltävät yleisen väittämän, että sen tulee välttämättä toimia eri tavalla kuin Englannissa. Talous, järkevyyden ja tehokkuus ovat kaikkialla samanlaisia, ja vaikka teurastajan liha on halpaa, se ei tarkoita, että sitä pitää hukata. Ei ole minkäänlaista syytä siihen, miksi tavallista eurooppalaista rutiinia ei tulisi noudattaa; todellakin, mitä enemmän omaksutaan kaikki tavat englantilaisiksi, sitä parempi ja taloudellisempi on lopputulos. Joitakin muutoksia on tietenkin pakko tehdä, *mutta niin vähän kuin mahdollista*.¹⁸⁵

Tässä Steel ja Gardiner korostavat, että kaikki tavat tulee omaksua englantilaisiksi, sillä sitä parempi ja taloudellisempi on lopputulos. Mielestäni tämä on suora vastaus juuri siihen pelkoon, että työväenluokkaiset alkaisivat viettää Intiassa erilaista elämää kuin kotona Englannissa. Valerie Andersonin mukaan korruptiota, ahneutta, pröystäilyä ja moraalittomuutta voitiin minimoida vain, jos eurooppalaiset Intiassa säilyttivät eurooppalaisen kulttuurinsa ja paikallisten haitallista vaikutusta vähennettiin.¹⁸⁶

Yhdessäkään alkuperäislähteessäni ei suoraan mainita, onko kirja tarkoitettu yläluokkaisille, keskiluokkaisille vai työväenluokkaisille lukijoille, ja uskon, että kirjoittajat ovat jättäneet tämän seikan tarkoituksella osittain monitulkintaiseksi. Jos alempaan keskiluokkaan ja työväenluokkaan kuuluvat ihmiset olivat brittiläisen Intian suurin ryhmä, uskoisin, että myös heidän on haluttu ostavan tällaisia kirjoja, joita varmasti yritettiin saada mahdollisimman paljon kaupaksi. Kirjat sisältävät neuvoja niin rikkaammille kuin köyhemmillekin lukijoille,

¹⁸⁵ "In regard to actual housekeeping, the authors emphatically deny the common assertion that it must necessarily run on different lines to what it does in England. Economy, prudence, efficiency are the same all over the world, and because butcher meat is cheap, that is no excuse for its being wasted. There is no reason whatever why the ordinary European routine should not be observed; indeed, the more everything is assimilated to English ways, the better and more economical will be the result. Some modification, of course, there must be, *but as little as possible*." Kursiivia on käytetty tällaisenaan alkuperäislähteessä. Steel & Gardiner (1890) 2010, 5.

¹⁸⁶ Anderson 2015, 3

tarjoten erilaisia vaihtoehtoja erilaisiin taloudellisiin tilanteisiin. Silloin kirjat ovat houkuttelleet useampia ostajia, kuin silloin, jos ne olisi suoraan osoitettu vain yhden yhteiskuntaluokan jäsenille. Samalla ne ovat toimineet ohjenuorina kaikille yhteiskuntaluokille siitä, millainen vallanpitäjän status brittiläisessä Intiassa tulisi omaksua.

Alexandra Lindgren-Gibsonin mukaan historioitsijat ovat tutkineet viktoriaanisen ajan perhe-elämän ja imperiumin keskinäisiä riippuvuussuhteita, mutta ovat jättäneet työväenluokkaisten perheiden kokemukset vähemmälle huomiolle.¹⁸⁷ Se, että kirjoissa on erikseen tässä luvussa käsiteltyjä mainintoja taloudellisista keinoista tai säästäväisyydestä, on mielestäni osoitus siitä, että kirjoittajat ovat halunneet näiden oppaiden avulla opettaa ja kouluttaa myös alempiin luokkiin kuuluvia lukijoitaan. Tanfer Emin Tuncin mukaan englantilaiset memsahibit, jotka olivat globaalin ”sivistysjoukon” jäseniä, toimivat Intiassa imperialistisen vallan portinvartijoina ja näin opastivat amerikkalaisia naisia sopeutumaan elämään kolonialistisessa Intiassa.¹⁸⁸ Samassa mielessä he mielestäni opastivat myös omia, työväenluokkaisia kansalaisiaan, joita alkoi saapua Intiaan. Tulkintani mukaan brittiläisen Intian kotitalousoppaat auttoivat kokonaisuudessaan myös työväenluokkaisia perheitä omaksumaan viktoriaanisen ajan ydinperheen ideaalin sekä uuden vallanpitäjän statuksen, joihin heillä oli vaikeuksia sopia. En ole löytänyt juuri tätä näkökulmaa käyttämästäni tutkimuskirjallisuudesta, joten tulkinta perustuu omaan alkuperäislähteideni analyysiin sekä muuhun tätä näkökulmaa tukevaan tutkimuskirjallisuuteen.

Nämä kirjat eivät opettaneet anglointialaisille pelkästään, miten ylläpitää taloutta tai miten johtaa palvelijoita, vaan ne opettivat lukijoille myös, millaista ruokaa Intiassa oli sopivaa syödä, mihin aikaan se tuli syödä ja miten ruoka tuli tarjoilla. Seuraavassa alaluvussa käsittelen brittiläisen Intian ruokatapoja ja sitä, millä tavalla nämä ruokatavat rakensivat ja vahvistivat vallanpitäjien sosiaalista statusta ja sitä kautta koko brittiläisen Intian kolonialistista valtaa.

3.2 Ruokatavat osana statusta

Anglointialaiset söivät yleisesti ottaen paljon: yleensä aikaisin aamulla nautittiin ensimmäinen aamiainen (*chota hazri*), sen jälkeen raskaampi aamiainen noin kello yhdeksältä, lounas, jota anglointialaiset kutsuivat nimellä *tiffin* aikaisin iltapäivällä, tämän jälkeen vielä iltapäivätee ja

¹⁸⁷ Lindgren-Gibson 2016.

¹⁸⁸ Tunc 2021, 1193.

viimeiseksi illallinen.¹⁸⁹ Lisäksi sosiaalinen elämä Intiassa piti sisällään puutarhajuhlia, tennisjuhlia¹⁹⁰, picnicejä, virallisia illallispitoja- ja juhlia ynnä muita tilaisuuksia, joissa kaikissa syötiin ja juotiin runsaasti.¹⁹¹ Anglointialaisten ruokatavat olivat kuitenkin muutoksessa. Vielä 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa hienot illalliset, yletön ruuan kulutus ja runsas ruokavalio tulisine curreineen symboloivat englantilaisuuden juhlistamista itämaisessä ympäristössä. Intian ylettömät ruokatavat saattoivat kuitenkin olla epäonniselle uudelle tulokkaalle tunnistamattomia ja vastenmielisiä. Intia ei pelkästään itsessään ollut vieras, vaan se vieraannutti myös sen, minkä pitäisi olla tuttua ja kodikasta: sivistyneen illallisen rituaalin keskusteluineen. Näitä ylettömiä ruokatapoja alettiin kritisoida, sillä ne erottivat anglointialaiset englantilaisista kotona.¹⁹²

Steel ja Gardiner, Dawe ja Wyvern yhtyvät tähän kritiikkiin ja kaikki heistä antavat jonkinlaisia moitteita liittyen ruokavalioihin tai ruokatapoihin Intiassa. Kaikilla heistä on erittäin vahvoja mielipiteitä siitä, millaista ruokaa Intiassa pitäisi syödä, miten ruoka tulisi valmistaa ja miten se tulisi tarjoilla. Dawen mielestä Intiassa syödään aivan liikaa lihaa, ja samaa mieltä ovat hänen mukaansa myös lääkärit. Eläinperäisen ruuan runsas käyttö on sallittua vain kylmemmissä ilmastoissa, jossa tällainen ruoka tuottaa kehoon tarvittavaa lämpöä.¹⁹³ On hiukan paradoksaalista, että samaan aikaan kun Dawe kritisoi runsasta lihansyöntiä, kirjan ensimmäinen varsinaista ruuanlaittoa käsittelevä luku on nimeltään *On Roasting*, jossa käydään yksityiskohtaisesti läpi, miten liha paistetaan täydellisesti.¹⁹⁴ Tämän jälkeen kirjassa on vielä viisi muuta lukua, joissa käsitellään eri tapoja kypsentää ja valmistaa lihaa ennen kuin Dawe siirtyy käsittelemään kasviksia.¹⁹⁵

Wyvernin mielestä illallistavat tarvitsevat uudistusta, ja vanhanaikaisten curryjen ja koukeroisten itämaisten tekeleiden tilalle tarvitaan uudistettu menu, jonka pitää varsinkin Intiassa olla supistettu pienimpään mahdolliseen muotoon ja jonka tulee noudattaa modernia englantilaista tai mannermaista tapaa.¹⁹⁶ Wyvernin teoksesta paradoksaalisen tekee sen, että

¹⁸⁹ Procida 2003, 139.

¹⁹⁰ Brittiläisessä Intiassa liikunnan harrastamisesta tuli arvostettu osa sosiaalista elämää, ja 1800-luvun puolivälin jälkeen myös naiset alkoivat urheilemaan. Tenniksestä tuli suosittu urheilulaji, ja pelaamisen yhteydessä nautittiin iltapäiväteen kaltaisesta tarjoilusta. Ks. Steel & Gardiner (1890) 2010, 23–25; Procida 2003, 128; MacMillan 2018, 19, 45.

¹⁹¹ Steel & Gardiner (1890) 2010, 23; Procida 2003, 139; Steinbach 2015, 59; MacMillan 2018, 19.

¹⁹² ní Fhlathúin 2015, 70–71, 73.

¹⁹³ Dawe (1888) 2015, 1.

¹⁹⁴ Dawe (1888) 2015, 9.

¹⁹⁵ Dawe (1888) 2015, 10–15.

¹⁹⁶ Wyvern (1878) 2016, 1, 5.

hän kritisoi aiempia koukeroisia itämaisia tekeleitä, mutta hänen ruokaohjeensa ja ruuanlaittotyylinsä perustuvat ranskalaiseen korkeatasoiseen gourmetruokaan ja teos vilisee ranskankielistä sanastoa ja terminologiaa.¹⁹⁷ Siihen Wyvern ei ota juurikaan kantaa, miten intialaisten kokkien tulisi suhteellisen alkeellisissa paikallisissa keittiöissä käytännössä yltää tähän ranskalaisen gourmetruoan tasoon.¹⁹⁸

Steel ja Gardiner ovat kritiikissään jyrkimpiä. Aamiaiset ovat heidän mielestään yleisesti hirveitä aterioita Intiassa, sillä ne ovat hybridejä englantilaisesta ja ranskalaisesta aamiaisesta. Lihan laatu on huonoa. Lounaat ovat usein liian raskaita, ja niillä tarjotaan liian monta ruokalajia yksinkertaisesti siksi, että ruokailijoilla ei ole muuta tekemistä, kuin syödä. Vaikka illalliset ovatkin parantuneet viime vuosina, ne ovat liian mahtailevia palkkaan ja asemaan nähden ja illallispöydät liian koristeltuja.¹⁹⁹ Kirjailijat eivät keksi juuri mitään hyvää sanottavaa mitä tulee anglointialaisten ruokapoihin, kritiikkiä sen sijaan jaetaan sitäkin runsaammin. Kaikki nämä kirjat antavat vastauksia myös siihen, miten nämä moitittavat ja vanhanaikaiset 1800-luvun alun tavat voidaan muuttaa vastaamaan paremmin 1800-luvun lopun brittiläisen Intian ihannetta.

Alkuperäislähteeni kirjailijat ovat kaikki melko yksimielisiä siitä, millaista kaavaa illallisen tulisi noudattaa, jos itse ruokaa ei lasketa mukaan. Steelin ja Gardinerin mukaan illallinen on keino johdattaa vieraat siihen mielentilaan, josta seuraa hyvä kumppanuus. Liian hienoja tilaisuuksia pitää välttää, sillä näky koko päivän illallista valmistelleesta ahdistuneesta emännästä on vaarallista tavallisen illallisvieraan henkilökohtaiselle tyyneydelle.²⁰⁰ Samaa mieltä liiasta hienostelusta on Wyvern, joka kirjoittaa, että illallinen ei voi olla liian yksinkertainen yksityiskohdiltaan ja ruokalajeja tulee olla mahdollisimman vähän, joka tosin hänen esimerkissään tarkoittaa 12 eri ruokalajia.²⁰¹ Dawenkin mukaan liian monia ruokalajeja tulee välttää, sillä ruokailijoiden arvostelukyky heikentyy liian ison valikoiman edessä.²⁰²

Wyvernin mielestä mitä vähemmän käytetään palvelijoita illallisen tarjoilemiseen, sen parempi. Wyvern kirjoittaa: ”Miten epämukavaa onkaan nähdä lauma palvelijoita tungeksien toistensa ympärillä kuin pelästynyt lauma lampaita aikana, jolloin kaiken tulisi olla

¹⁹⁷ Wyvern (1878) 2016, vi. Wyvern kirjoittaa esipuheessaan saaneensa mitä arvokkainta apua kirjansa kirjoittamiseen Jules Gouffén kirjoituksista. Jules Gouffé oli ranskalainen kokki, joka vaikutti vahvasti ranskalaisen gastronomian ja molekyyli-gastronomian kehitykseen. Ks. esim. Crane & Johnston 2017, 176.

¹⁹⁸ Crane & Johnston 2017, 176.

¹⁹⁹ Steel & Gardiner (1890) 2010, 20, 22, 26, 28.

²⁰⁰ Steel & Gardiner (1890) 2010, 25.

²⁰¹ Wyvern (1878) 2016, 5–6.

²⁰² Dawe (1888) 2015, 2.

mahdollisimman järjestyksessä ja hiljaista.”²⁰³ Steelin ja Gardinerinkin mielestä tarjoilijoita tulee olla mahdollisimman vähän esimerkiksi aamiaisella, ja koska heidän mukaansa illallisen ei tule poiketa päivittäisestä ruuanlaitosta ja tarjoilusta,²⁰⁴ oletan, että heidänkin mielestään illallisen tarjoilemiseen tulee käyttää mahdollisimman vähän palvelijoita. Näiden lisäksi jokainen kirjailija korostaa, että itse pöydän pitää olla siististi katettu, ja jokaisen astian, ruokailuvälineen ja lasin tulee olla suorastaan hohtavan kirkkaita ja puhtaita.²⁰⁵ ”Kirkkaan lasin, puhtaan pöytäliinan ja loistavan hopean tulee olla pöydän kattauksen ensimmäiset vaatimukset”²⁰⁶, opastavat Steel ja Gardiner.

Illallisia määräsi jäykkä etiketti ja arvojärjestys, joka määrätti, missä järjestyksessä ihmiset menivät illalliselle, missä kukin istui ja missä järjestyksessä kukakin lähti illan päätteeksi.²⁰⁷ Illallisen yksinkertaisuutta, ruokalajien pientä määrää, kirkkaana loistavia astioita, puhtaan valkoisia pöytäliinoja ja yksinkertaisia valkoisia menukortteja²⁰⁸ korostetaan alkuperäislähteissäni siinä määrin, että itse illallinen ja hyvin katettu illallispöytä näyttäytyvät mielestäni jonkinlaisena statussymbolina. Pöydän puhtaus ja illallisen sujuvuus erottaa anglointialaiset intialaisista, jotka olivat anglointialaisten mielestä suorastaan saastaisia, mikä on tässä tutkielmassa jo aiemminkin todettu. Tunc argumentoi, että nämä kotitalousoppaat loivat suojaavan muurin ”sivistyneiden” valkoisten valloittajien ja ”sivistymättömien” valloitetujen välille. Ne rakensivat anglointialaisten kansallista identiteettiä luomalla ritualisoituja kulinaarisia käytäntöjä, joita suojeltiin ”inhottavalta Intialta”. Ne vahvistivat valkoista kolonialistista valtaa, tietoa ja yhteiskunnallista statusta.²⁰⁹

Se, että illallinen ja sen sujuvuus on kaikille kirjailijoille niin tärkeää, johtuu mielestäni osittain myös siitä, että illalliset eivät olleet välttämättä kovin yksityisiä tilaisuuksia. Steel ja Gardiner puhuvat kirjassaan moneen otteeseen vieraista ja heidän viihtymisestään.²¹⁰ Samoin tekee myös Wyvern.²¹¹ Brittiläisen Intian sosiaaliset piirit olivat pienet, joka tarkoitti, että ihmiset vierailivat paljon toistensa luona, sillä välttämättä muuta viihdykettä ei aina ollut

²⁰³ “How distressing it is to see a herd of attendants, mobbing each other like a scared flock of sheep, at a time when everything should be as orderly, and quiet as possible.” Wyvern (1878) 2016, 6.

²⁰⁴ Steel & Gardiner (1890) 2010, 20, 25.

²⁰⁵ Wyvern (1878) 2016, 6; Dawe (1888) 2015, 6; Steel & Gardiner (1890) 2010, 28.

²⁰⁶ “Bright glass, clean linen and brilliant silver are the first requirements ;[-]” Steel & Gardiner (1890) 2010, 28.

²⁰⁷ MacMillan 2018, 43.

²⁰⁸ Wyvern (1878) 2016, 5; Steel & Gardiner (1890) 2010, 28.

²⁰⁹ Tunc 2021, 1191.

²¹⁰ Steel & Gardiner (1890) 2010, 11, 12, 20, 22–27, 38, 55, 66.

²¹¹ Wyvern (1878) 2016, 5, 6, 37, 43, 44, 59, 63, 96, 139, 140.

tarjolla, varsinkaan kaukaisimmilla asemapaikoilla.²¹² Tästäkin syystä oli tärkeää, että illallisiin ja niiden tarjoiluun kiinnitettiin erityistä huomiota. Kaiken piti olla aina täydellistä, sillä jos yllätysvieraita tuli, emännän tai isännän ei tarvinnut huolehtia turhasta.²¹³ Tämä puhtaana hoitava illallispöytä oli siis statussymboli myös muille anglointialaisille, joka osoitti, että myös kodin seinien sisällä noudatettiin kirjoittamattomia sosiaalisia sääntöjä.

Jos illallinen oli perheen kesken nautittu ateria, ei se siltikään ollut täysin yksityinen tilaisuus. Pitää muistaa, että keskiluokkaisissa kodeissa oleili perheen lisäksi yleensä vähintään kymmenen palvelijaa ja työväenluokkaisillakin oli muutama palvelija. Anglointialaiset pitivät myös palvelijoiden lukumäärää statussymbolina, ja samoin ajattelijat myös palvelijat itse: isännän tuli palkata aina lisää palvelijoita, jos hän sai ylennyksen.²¹⁴ Illallista todistivatkin vähintään sitä tarjoilevat palvelijat. MacMillan kirjoittaa, että kaikessa, mitä anglointialaiset tekivät, jopa päivittäisessä rutiinissa, oli läsnä erittäin epäbrittiläinen itsetietoisuus. Kuten Versaillesin Aurinkokuningas, anglointialaiset elivät julkista elämää bungaloweissaan. He kokivat olevansa veloitettuja käyttäytymään vallanpitäjien tavoin. Väitettiin, että intialaiset odottivat loistoa ja prameilua, josta britit itsekin alkoivat pitämään. Anglointialaisten elämä oli jollain tavoin paljon hienompaa kuin se olisi ollut kotona Englannissa.²¹⁵

MacMillanin mukaan anglointialaiset pakotettiin Intiassa metaforiselle näyttämölle, ja niin kauan, kun he osasivat vuorosanansa eivätkä horjuneet esityksessään, intialaiset suvaitsivat heidän valta-asemansa.²¹⁶ Illallispöydän puhtaus ja illallisen sujuvuus ja rituaali olivat mielestäni osa tätä samaa metaforista näytöstä sekä todiste näille paikalla oleville palvelijoille anglointialaisten erityisyydestä. Illalliskäytännöistä tuli osa anglointialaisten statusta. Mielestäni kodin sisälläkin anglointialaisten piti istua vallanpitäjien statukseen, ja niin palvelijat kuin kodin vierailijatkaan eivät saaneet nähdä valloittajien horjuvan asemassaan lipsumalla vanhoihin, ylettömiin ja koukeroisiin illallistapoihin.

Alkuperäislähteistäni löytyy eräs mielenkiintoinen ristiriita illallisiin liittyen. Kuten olen aiemmin maininnut, Wyvernin ruokafilosofia perustui ranskalaiseen gourmetruokaan, jota hän halusi myös lukijoidensa valmistavan ja tarjoilevan. Steel ja Gardiner pitävät sen sijaan ranskalaistyyllisen ruuan tarjoilemista huonona vaihtoehtona. Heidän mielestään ei ole mitään

²¹² MacMillan 2018, 19, 38.

²¹³ Steel & Gardiner (1890) 2010, 50.

²¹⁴ MacMillan 2018, 111.

²¹⁵ MacMillan 2018, 19.

²¹⁶ MacMillan 2018, 17.

syytä kodin seinien sisällä tarjoilla esimerkiksi *hors d'œuvres*-alkupaloja, sillä kotona kukaan ei joudu odottamaan ruokaansa, toisin kuin ravintoloissa.²¹⁷ Wyvernin kirjasta löytyy sen sijaan kokonainen luku *hors d'œuvres*-alkupaloista, jotka aamiaisella ja lounaalla tulee Wyvernin mukaan tarjoilla alkupaloina ja illallisen kanssa juustojen yhteydessä aterian lopussa.²¹⁸ Wyvernin kirja julkaistiin ennen Steelin ja Gardinerin teosta, ja kumpikin kirja oli suosittu ja niitä luettiin paljon. En voi olla pohtimatta, onko tämä Steelin ja Gardinerin ranskalaistyyllisen tarjoilun vähättely ollut tarkoitettu suoraksi moitteeksi Wyvernia kohtaan. Uskoisin, että Steel ja Gardiner ovat ennen kirjansa kirjoittamista tutustuneet brittiläisessä Intiassa julkaistuihin keittokirjoihin ja kotitalousoppaisiin, ja mahdollisesti Wyvernin teos on ollut heille ennestään tuttu.

Tunc kirjoittaa, että keittokirjat ovat kirjoituksia kulinaarisesta elämästä ja osittain elämäkerrallisiakin. Ne koostuvat kuratoiduista kirjailijoiden representaatioista ja sosiaalisista esityksistä. Ne projisoivat kirjailijan statusta erityisesti siinä, millaista imagoa kirjailija haluaa itsestään välittää muulle maailmalle. Ne myös ilmaisevat ”minun” ja ”meidän” narratiiveja – kirjailijan ja hänen yhteisönsä samalla selittäen, miten tämä yhteinen identiteetti on erityinen muihin verrattuna. Ne ovat yksittäisiä, mutta samalla kollektiivisia hankkeita, joiden kuvitukset, kieli ja reseptiikka edistävät voimakkaita sosiaalisia normeja sekä kulttuurien, sukupuolien, rotujen ja luokkien välisiä suhteita. Keittokirjat voivat jopa paljastaa sosiaalisia verkostoja ja edistää tiettyjä historiallisia narratiiveja, ennakkoluuloja, elämäntyylin valintoja ja imperialistisia hankkeita.²¹⁹

Koska Wyvernin teos on ehkä kaikkein korukielisin ja se korostaa kirjoittajan omaa asemaa sekä asiantuntijuutta ilman käytännönläheisyyttä, se pyrkii toimimaan lähestulkoon tapaoppaana, jonka lukija voi hienoja pöytätapoja noudattamalla ja monimutkaisia ranskalaisia ruokalajeja tarjoamalla saavuttaa korkeamman statuksen. Crane ja Johnston kirjoittavatkin, että jos keittokirjojen ja kotitalousoppaiden katsotaan kuuluvan samaan diskursiiviseen kenttään, kuin etikettioppaiden, nähdään selvästi, miten tällaiset tekstit pyrkivät säätelemään lukijoidensa käytöstä ja saamaan aikaan sosiaalista muutosta.²²⁰

Teos toimiikin mielestäni ikään kuin jonkinlaisena ihanteena. Wyvern todistelee omaa asiantuntijuuttaan ja perustelee mielipiteitään viljelemällä runsaasti henkilökohtaisia

²¹⁷ Steel & Gardiner (1890) 2010, 27.

²¹⁸ Wyvern (1878) 2016, 162.

²¹⁹ Tunc 2021, 1194.

²²⁰ Crane & Johnston 2017, 178.

anekdootteja. Ne etenevät samalla tavalla: Wyvern kertoo tuntevansa eräänkin armeijan upseerin, jonka luona hän on vierailut. Tämä upseeri on sitten koettanut omaksua jonkin uuden tai muuten vain väärän toimintatavan, jonka lopputuloksena oli katastrofi.²²¹ Joissain anekdooteissa Wyvern on kutsuttu paikalle pelastamaan tilanne, kuten eräässä tarinassa, jossa rykmentin messin johtaja ei kyennyt tilaamaan illallista kokiltaan ilman raivostumista, ja Wyvern kutsuttiin paikalle tulkiksi ja rauhantekijäksi.²²² Nämä ovat varoittavia esimerkkejä lukijoille siitä, miten brittiläisessä Intiassa ei tule toimia tai käyttäytyä. Samalla ne ovat nimenomaan aiemmin mainittuja Tuncin esittelemiä narratiiveja, joissa mainitaan *minä* ja *me* ja rakennetaan tätä yhteistä erityistä identiteettiä ja vallanpitäjän statusta.

Wyvern rakentaa teoksen avulla myös omaa statustaan: kaikki anekdootit, jotka osoittavat hänen erinomaisuutensa, ovat esimerkkejä hänen hienostuneisuudestaan ja sääntöjen noudattamisestaan. Lisäksi anekdooteissa mainitaan usein muitakin ihmisiä, joita ei tosin aina mainita nimellä. Se, että Wyvern korostaa tuntevansa nimenomaan korkea-arvoisia upseereita tai käyneensä valtiotason illallisilla,²²³ rakentaa kuvaa hänestä sosiaalisen eliitin jäsenenä, joka on vieläpä useasti omalla ammattitaidollaan auttanut tai opastanut näitä muita eliitin jäseniä. Hän siis jopa ehkä korottaa itsensä tarinoidensa henkilöitä korkeammalle. Siitä tutkija ei kuitenkaan voi olla varma, miten paikkansapitäviä nämä tarinat ylipäänsä ovat, mutta mielestäni ne toimivat pätevinä todisteina kirjailijan oman sosiaalisen statuksen ja imagon rakentamisesta.

Edward W. Said on tutkinut kulttuurin ja imperialismien yhteyttä kirjallisuudessa teoksessaan *Culture and Imperialism* (1994). Hän argumentoi, että voima rakentaa tarinoita ja narratiiveja ja toisaalta torjua uusien narratiivien syntymistä on todella tärkeää kulttuurille ja imperialismille. Said sanoo, että vaikka imperialismissa taistellaan pääasiallisesti maasta, kirjallisissa narratiiveissa päätetään, kuka tämän vallatun maan omistaa ja miten sitä hallitaan.²²⁴ Vaikka Saidin tutkimuksessa käsitellään kirjallisuuden lajeista lähinnä romaania, myös tällaiset kotitalousoppaat rakensivat tietynlaista narratiivia brittiläisestä Intiasta ja siitä, miten ihmisten tulisi Intiassa elää ja asua ja varsinkin siitä, miten sitä tulisi hallita.

Steelin ja Gardinerin teos on mielestäni vahva narratiivi brittiläisestä Intiasta. Vaikka teos ei ole kaunokirjallisuutta, se maalaa oman tulkintani mukaan tarkan kuvan anglointialaisesta

²²¹ Wyvern (1878) 2016, 13.

²²² Wyvern (1878) 2016, 9–10.

²²³ Wyvern (1878) 2016, 6.

²²⁴ Said 1994, xiii.

kotielämästä. Tähän liittyvät aiemmin käsitellyt emännän ja palvelijoiden velvollisuudet ja ruokatavat, ja kirjan myöhemmässä painoksessa kuvaillaan pikkutarkasti aiemmin käsiteltyjen ruokatapojen lisäksi myös jokaisen eri provinssin erityispiirteitä ilmastosta ja palvelijoiden määristä ja velvollisuuksista talojen ulkonäköön ja sisustukseen.²²⁵ Nämä kaikki seikat liittyivät valloittajien erityisasemaan ja vallan säilyttämiseen ja vahvistamiseen. Said argumentoi, että orientalismi tarkoittaa tiedontuottamista idästä, joka asettaa itämaiset asiat tarkastelun, opiskelun, arvostelun tai hallitsemisen kohteeksi.²²⁶ Juuri tällaista tiedontuottamistakin näissä kirjoissa tehtiin; kaikki Intiaan liittyvä oli samanaikaisesti tarkastelun, opiskelun, arvostelun ja hallitsemisen kohteena.

Vaikkakin anglointialaisten kasvava lukumäärä Intiassa sekä parannukset rahtiliikenteeseen ja ruuan säilytysteknologiaan teki syömisestä Intiassa vähemmän erilaista kuin kotona Englannissa, ruoka nähtiin 1800-luvulla ongelmallisena ja uhkana brittiläiselle identiteetille. Tämä johtui eri etnisyyksien välisistä materiaalisista ja symbolisista rikkomuksista, jotka liittyivät ruuan valmistamiseen. Suurin osa anglointialaisten syömästä ruuasta ostettiin intialaisilta markkinoilta ja ruuan valmistivat intialaiset palvelijat. Sekä keittiö että bazaar, josta ruoka ostettiin, olivat anglointialaisten mielikuvituksessa epäpuhtaita paikkoja.²²⁷ Yksi tapa, jonka avulla memsahibit pärjäsivät tällaisten kotielämän ristiriitaisuuksien kanssa Intiassa, joita on tässäkin tutkielmassa käsitelty, oli kulinaristinen imperialismi.²²⁸ Määrittelen seuraavassa kappaleessa, mitä käsite pitää sisällään ja millä tavalla se liittyy omiin alkuperäislähteisiini.

3.3 Ruoka ja reseptit sinetöivät vallanpitäjien aseman

Tuncin mukaan länsimaalaista ruokakulttuuria käytettiin Intiassa sivistävänä voimana. Kulinaristinen kolonialismi sisälsi niemimaan valloittamisen, asuttamisen ja hallitsemisen ruuan kautta. Kulinaristinen kolonialismi ei vain oletanut, että valloittavien voimien kulinaariset preferenssit olivat siirrettävissä minne tahansa maailmassa, vaan että nämä preferenssit olivat myös ylempiarvoisia kuin valloitetujen. Tätä kiistämätöntä ylempiarvoisuutta tuli ylläpitää, vaikka se merkitsikin kanssakäymistä ”likaisten, epäluotettavien ja epärehellisten” palvelijoiden kanssa, kokkien neuvomista ja epähygieenisten keittiöiden valvomista. Kulinaristinen kolonialismi piti sisällään myös ruuan

²²⁵ Steel & Gardiner 1898, 26–44.

²²⁶ Said 1994, 63.

²²⁷ ní Fhlathúin 2015, 73.

²²⁸ Tunc 2021, 1193.

omimista, ruokailutottumusten valvontaa ja ainesosien ja tekniikoiden sopeuttamista omiin käyttötarkoituksiin, mitä ei tehty kunnioituksesta tai ymmärryksestä toista ruokakulttuuria kohtaan, vaan ennemminkin välinpitämättömyydestä tai mukavuudesta.²²⁹

Tarkastelen tässä aluvuussa kulinariistista kolonialismia kolmessa alkuperäislähteessäni. Analysoin, millä tavalla Intiaa pyrittiin hallitsemaan alkuperäislähteissäni ruuan kautta. Tutkin myös sitä, millä tavalla syöty ruoka ja kotitalousoppaiden reseptit liittyivät vallanpitäjien sosiaaliseen asemaan. Teokset poikkeavat toisistaan jonkin verran ruokaohjeiden suhteen. Jokaisesta kirjasta paistaa kuitenkin läpi valloittajien ylempiarvoiset preferenssit. Koska ruokaohjeiden määrä kirjoissa on suorastaan valtava, analysoin tätä kulinariistista kolonialismia ruokaohjeiden pääpiirteiden mukaan. Tarkastelen, onko kirjoissa englantilaisia, eurooppalaisia tai intialaisia ohjeita ja miten ohjeet on jaoteltu.

Dawen kirjassa on yhteensä 849 ruokaan ja juomaan liittyvää reseptiä tai ohjetta. Teoksesta löytyy sekä intialaisia, että eurooppalaisia ruokaohjeita. Ensimmäisenä kirjassa on ohjeita paikallisiin ruokiin, esimerkiksi useita eri ohjeita riisille, linsseille ja currylle.²³⁰ Cranen ja Johnstonin mukaan tällaiset anglointialaisissa keittokirjoissa esiintyvät curryt olivat todellisuudessa eurooppalainen keksintö: ”caril” tai ”carree” oli alun perin portugalilaisten käyttämä termi, jonka britit ottivat käyttöönsä ja jota käytettiin kuvaamaan kaikkea Intian ruokaa. Tällainen ruoka saattoi ammentaa vaikutteita intialaisen ruuan alueellisista ja omaleimaisista ruokalajeista muistuttamatta niitä kuitenkaan läheisesti.²³¹ Procidankin mukaan intialainen ruokakulttuuri on kaukana monoliitista, ja siinä esiintyy aiemmin mainittuja suuria alueellisia eroja. Keittokirjoissa nämä alueelliset erot ohitettiin, ja intialainen ruoka niputettiin isoihin kategorioihin, kuten ”curreihin”. Se, mitä anglointialaiset pitivät intialaisena ruokana, oli luultavasti todellisuudessa sekoitus eurooppalaista ja aasialaista ruokakulttuuria, heijastellen anglointialaisen ruokavalion hybriditeettiä.²³²

Dawe on jaotellut currynsä pääraaka-aineen mukaan kasviscurryihin, lihacurryihin ja kalacurryihin.²³³ Hän käyttää curryistaan kylläkin intialaisia nimiä, sekä esimerkiksi lihacurryjen alla on muutamia curryja, jotka on nimetty eri alueiden mukaan, kuten *Madras Kárhí* ja *Bengal Kárhí*.²³⁴ Tämän jälkeen kirjassa on muun muassa ohjeita muille suolaisille

²²⁹ Tunc 2021, 1193.

²³⁰ Dawe (1888) 2015, 50–66.

²³¹ Crane & Johnston 2017, 176.

²³² Procida 2003, 140.

²³³ Dawe (1888) 2015, 55–57, 57–62, 62–63.

²³⁴ Dawe (1888) 2015, 59.

ruuille, jälkiruuille, leipomuksille, kakuille, pikkelseille, teelle ja muille juomille. Muissa kuin paikallisten ruokien ohjeissa, kuten keitto-, kasvis-, ja pääruokien ohjeissa on sekaisin eurooppalaisia ja intialaisia ohjeita tai aineksia; kirjasta löytyy ohje niin haggikselle, irlantilaiselle muhennokselle, mangochutneylle kuin Bombaylaiselle jälkiruuallekin.²³⁵

Intialaisista ohjeista curryt on mainittu ensimmäisenä, josta voisi ajatella, että Dawe itse toivoo lukijoidensakin suosivan curryn syömistä. Curry-ohjeiden autenttisuudesta lukija ei tosin voi olla varma, ja ne olivat mahdollisesti edellä mainittuja eurooppalaisia keksintöjä, jotka oli niputettu suuriin kategorioihin. Said onkin argumentoinut, että 1800-luvun orientalistiset kirjailijat tekivät yleistyksiä orientista ylläpitääkseen kolonialistista valtaa.²³⁶ Dawe on yhtäältä tehnyt yleistyksiä intialaisesta ruuasta niputtaessaan curryja pääraaka-aineen mukaan, mutta toisaalta kirjassa ainakin muutamia curryja on jaoteltu myös alueellisesti, eli ainakin Dawe on jossain määrin ollut tietoinen intialaisen ruokakulttuurin laajuudesta ja eroista.

Currysta oli 1800-luvun aikana tullut vakinaistunut osa englantilaista ruokakulttuuria. Curry voitiin ottaa osaksi englantilaista ruokakulttuuria, koska ruuan intialaiset juuret sivuutettiin. Kotiin palanneet memsahibit yhdistivät curryn englantilaiseen ruokakulttuuriin tarjoamalla ruokaa perheilleen ja ystävilleen, ja kolmessa viktoriaanisen ajan vaikutusvaltaisimmassa, naisten kirjoittamassa keittokirjassa oli omat lukunsa currylle, jolloin ruoka levisi laajemman yleisön tietoisuuteen. Viktoriaaninen kulttuuri politisoi ruuan, ja britit uskoivat, että kansalaisten syömä ruoka vaikutti koko kansakunnan kohtaloon. Jos ruoka oli poliittista, ja kotiin palanneet memsahibit pystyivät yhdistämään curryn osaksi englantilaista ruokakulttuuria, niin englantilaisten naisten Intiassa tuli jäljitellä Englantia Intiassa. Valkoisten valloittajien vaimot ja äidit toimivat Intiassa englantilaisen kulttuurin elävinä symboleina.²³⁷ Tätä samaa ajatusta Steel ja Gardiner ajoivat.

Steelin ja Gardinerin ruokaohjeet ovat täysin eurooppalaisia. Vasta kirjan neljänteen painokseen vuodelta 1898 on lisätty viimeiseksi luku *Native Dishes*, joka on vain kaksi sivua pitkä. Luvun alussa on maininta, että nämä paikalliset reseptit on lisätty kirjaan yleisön pyynnöstä. Niitä on yhteensä kahdeksan. Kirjailijoiden mielestä paikalliset ruuat ovat kohtuuttoman rasvaisia ja makeita, mutta paikalliset kokit yleensä tietävät, miten ne

²³⁵ Dawe (1888) 2015, 90, 92, 122–123, 144.

²³⁶ Said 1994, 218–219.

²³⁷ Zlotnick 1996, 59–60, 62.

valmistetaan melko hyvin.²³⁸ Lukijalle välittyy kuva, että koko tämä luku on lisätty kirjaan vastoin kirjailijoiden tahtoa. Koska kirja sisältää muuten yhteensä 116 sivun verran eurooppalaisia ohjeita, niin tällainen kahden sivun lisäys todistaa taas kulinaristiseen kolonialismiin liittyvää valloittajien preferenssien ylempiä arvoisuutta. Eurooppalaiset ohjeet ovat ylivoimaisesti parempia englantilaisen kulttuurin symboleita, ja paikalliset ohjeet ovat ikään kuin jokin alaviite kaiken lopuksi. Kirjoitin jo aiemmassa käsittelyluvussa siitä, miten Steelin ja Gardinerin mielestä kaikki tavat tulee Intiassa säilyttää englantilaisina, ja näihin tapoihin tulee tehdä niin vähän muutoksia, kuin mahdollista. Tästä syystä onkin luontevaa, että heidän mielestään Intiassa tulisi syödä myös pelkästään englantilaista ruokaa.

Wyvernin ohjeet ovat lähes kokonaan eurooppalaisia tai ranskalaistyyllisiä. Wyvern tosin myöntää, että currya ja mulligatawny-keittoa syödään aamiaisella tai lounaalla, mutta sellaisten kotitalouksien illallismenuihin ne eivät kuulu, joita johdetaan uuden järjestelmän mukaisesti.²³⁹ Kirjasta löytyy yksi luku ja esimerkkimenu lounaille ja kymmenen ruokalajin menu sisältää vain yhden curryn.²⁴⁰ Kuten aiemmin mainitsin, hänen ruokafilosofiansa nojaa ranskalaiseen gourmetruokaan. Kirjan toisessa osassa, jossa on valmiita menuehdotelmia eri kokoisille illallisseurueille, on seuraava ranskankielinen esimerkkimenu neljän ystävän illalliselle:

Potage à la tortue clair
 Seer, aux champignons.
 Poulette à la St. Lambert
 Filet de boeuf aux haricots verts, sauce à la Wyvern
 Petits pois au lard.
 Fruits à la crème.
 Boudin glacé
 Fromage, hors d'œuvres.
 Dessert.²⁴¹

Tämä lainaus kuvastaa hyvin koko Wyvernin teosta. Kaikissa menuissa ruokalajien nimet ovat ranskaksi. Hän ei tunnu juurikaan välittävän siitä, että hänen lukijansa asuvat Intiassa ja että suurimmalla osasta heistä on intialainen kokki, joka tuskin on tehnyt lähempää tuttavuutta ranskalaisen *haute cuisinen* kanssa. Sen sijaan Wyvernin omat preferenssit tulevat lukijalle

²³⁸ Steel & Gardiner 1898, 356–357.

²³⁹ Wyvern (1878) 2016, 1–2.

²⁴⁰ Wyvern (1878) 2016, 141.

²⁴¹ Menu on suomennettuna seuraava: kirkas valekilpikonnakeitto, makrillia sienten kanssa, St. Lambertin tyyliin valmistettua kanaa, nautaan filee vihreillä pavuilla ja kastike Wyvernin tyyliin, herneet paistetun pekonin kanssa, hedelmiä kerman kanssa, jäätelöä, juustoa, hors d'œuvres, jälkiruoka. Wyvern (1878) 2016, 199.

selväksi, ja hän on jopa nimennyt yllä olevassa menussa olevan kastikkeekin itsensä mukaan. Toisaalta hän ei tunnu pitävän nimenomaan englantilaisuuttakaan kovin tärkeänä, joten siinä mielessä Wyvernin kirja poikkeaa kahdesta muusta alkuperäislähteestä. Dawen kirja kannustaa lukijoitaan syömään myös intialaisia ruokia, Steel ja Gardiner englantilaisuuden säilyttämistä. Wyvern poikkeaa näistä kahdesta, ja hänellä tuntuu olevan oma käsityksensä siitä, miten brittiläisessä Intiassa tulisi elää ja millaista ruokaa sillä tulisi valmistaa ja syödä.

Jos kahdessa alkuperäislähteessäni ohitettiin lähes täysin paikalliset ohjeet sekä niiden autenttisuus, niin Daniel Santiagoen kirjassa tähän on kiinnitetty erityistä huomiota, ja hänen mielestään Madrasissa valmistetaan parhaimman makuista currya.²⁴² Lisäksi hän korostaa ainesosien, tekniikoiden ja ruuanlaittovälineiden autenttisuutta.²⁴³ Daniel Santiagoen kirja on nimensä mukaisesti tarkoitettu curryn tekemiseen alkuperäisessä tyyliässä Englannissa, vaikka kirjoittaja mainitseekin esipuheessa, että jokaisen curryn kohdalla hän antaa ohjeet kaksille eri ainesosille, sellaisille, jotka voi hankkia Englannista ja sellaisille, jotka voi hankkia Ceylonista.²⁴⁴ Mielestäni Santiagoen kirja onkin eräänlainen vastaisku englantilaisten kirjoittamille keittokirjoille ja kotitalousoppaille sekä niiden mahdolliselle epäautenttisuudelle liittyen intialaisiin ruokiin ja resepteihin. Santiagoe on ikään kuin ottanut englantilaisten omimman curryn takaisin intialaisille ja tarjoilee sen lukijoilleen mahdollisimman lähellä sen alkuperäistä muotoa.

Syöminen ja kulutus ei ollut kuitenkaan pelkkää juhlaa tai tarkasti koreografioituja illallisia, sillä siihen liittyi ahdistustakin. Syöminen nähtiin ongelmallisena, sillä ruoka saattoi olla eri tavoin toksista ja syöminen rikkoi rajan oman itsen ja ulkopuolisen maailman välillä. Intian toiseutta ja vierautta pelättiin ja anglointialaiset pelkäsivät tulevansa kirjaimellisesti eläinten, hyönteisten tai ihmisten syömiksi.²⁴⁵ Toiveeseen Intian sisällyttämisestä liittyi aina pelko tulla itse sisällytetyksi Intiaan. Tämä pelko oli vastaus kulttuurin omalle halulle sulauttaa ja omistaa sellaista, joka on oman itsen ulkopuolella.²⁴⁶ Anglointialaiset yhdistivät lian, sairaudet ja kuoleman ruokaan ja syömiseen. Tämä tietoisuus nousi kehittyvistä tieteellisistä löydöistä, jotka yhdistivät esimerkiksi koleran epäpuhtauksiin ruuassa ja juomassa. Ajateltiin myös, että Intia ja eteläaasialaiset olivat fyysisesti likaisia ja tartuttivat sairauksia, kun he

²⁴² Santiagoe (1889) 2016, xii.

²⁴³ Santiagoe (1889) 2016, xii–xiii; xviii–xx.

²⁴⁴ Santiagoe (1889) 2016, xii–xiv.

²⁴⁵ ní Fhlathúin 2015, 55, 70.

²⁴⁶ Zlotnick 1996, 56.

valmistivat ruokaa. Angliantialaisissa kotitalousoppaissa neuvottiin menettelytapoihin, jotka pitivät ruuan saastumisen vaarat kurissa.²⁴⁷

Nämä pelot näkyvät erityisen hyvin esimerkiksi Dawen kirjan toisessa luvussa, joka on nimeltään *On purifying water*, jota sivusin jo aiemmassa käsittelyluvussa. Siinä Dawe korostaa veden puhdistamisen merkitystä erityisesti Intiassa. Pelkän juomaveden puhdistaminen ei ole tärkeää, vaan myös sen veden, jota käytetään ruuanlaittoon:

Vesi on enemmän tai vähemmän kaikkien niiden aineiden liuotin, joiden kanssa se joutuu kosketuksiin. Se kyllästää itsensä niin pahalla kuin hyvälläkin. Vesi siirtää syömämme ruuan ravitsevat ominaisuudet vereen, ja siitä valtimoita ja verisuonia pitkin kehoihimme. Veden vaikutuksesta jatkuvat muutokset tapahtuvat järjestelmissämme, jolloin ne pysyvät puhtaina, raikkaina, ja terveinä.²⁴⁸

Tässä lainauksessa näkyy hyvin Dawen pelko liittyen ainakin nimenomaan syödyn ruuan terveellisyteen. Pelko oman itsen ja ulkopuolisen maailman rajan välisestä rikkoutumisestakin on esillä, ja kaiken, joka menee kehon sisälle, tulee olla mahdollisimman puhdasta, jotta henkilö voi pysyä terveenä. Dawe on myös näyttänyt pelkäävän kokin voivan tartuttaa isäntäperheeseen sairauksia ja tästä hän kirjoittaa seuraavasti: ”Jos huomaat minkäänlaisia haavoja kokkisi käsissä, laita hänet hankkimaan itsellensä välittömästi sijainen, äläkä anna hänen työskennellä itsellesi ennen kuin hän on täydellisesti parantunut.”²⁴⁹

Samoja pelkoja syödyn ruuan vaaroista on myös Steelin ja Gardinerin teoksessa. Luvussa, joka on osoitettu suoraan kokille, he kirjoittavat, että lääkärit ovat selvittäneet, että pahimmat kuumetta aiheuttavat taudit johtuvat saastuneesta maidosta tai vedestä. Kokki ei saa siis säilyttää maitoa tai ruuanlaittoon käytettävää vettä haisevan keittiön viemärin vieressä, sillä muuten hän saattaa myrkyttää isäntänsä tai isäntänsä lapsen yhtä pahasti, kuin jos hän antaisi heille arsenikkia. Puhtaus ei heidän mukaansa ole siis mikään hieno villitys, vaan elämän ja kuoleman asia, ja kokki ei saa koskaan unohtaa tätä.²⁵⁰ Aiemmin on jo tullut selville kaikkein alkuperäislähteideni kirjailijoiden vaatimukset kokin puhtaudesta. Myös keittiörakennuksen ja joka ikisen ruuanlaittovälineen tuli olla puhtaita, kuten esimerkiksi keittiöliinojenkin.

Kaikissa alkuperäislähteissäni korostetaan myös esimerkiksi kuparipannujen- ja kattiloiden

²⁴⁷ Procida 2003, 136.

²⁴⁸ “Water is, more or less, a solvent of every substance with which it comes in contact. It impregnates itself with the bad as well as the good. Water carries the nourishing properties of the food we eat into the blood, and along all the arteries and veins in our bodies. It is through the agency of water that the constant changes are being effected in our systems, whereby there are kept pure, and fresh, and healthy.” Dawe (1888) 2015, 2.

²⁴⁹ “If you should perceive any sores about the hands of your cook, make him furnish a substitute immediately, and do not allow him to work for you again until he is perfectly recovered.” Dawe (1888) 2015, 6.

²⁵⁰ Steel & Gardiner (1890) 2010, 185–186.

säännöllistä tinausta tai huoltoa, jotta niiden käytöstä ei aiheutuisi terveydelle vaaraa tai sairastumista.²⁵¹

Procidan mukaan keittokirjoista tuli imperialistisen ylivallan välineitä: Intia sisällytettiin imperiumiin koska erityisesti naiset käyttivät tuttuja reseptejä ja menuja tehden Intiasta enemmän englantilaisen. Toisaalta anglointialaiset söivät arkipäiväisessä elämässään tavallisilla aterioilla myös intialaisia ruokia, koska paikallista ruokaa pidettiin halvempänä, terveellisempänä, helpompana ja usein myös herkullisempänä kuin englantilaisia ruokalajeja.²⁵² Procidan mainitsemasta imperialistisesta ylivallasta on Steelin ja Gardinerin teoksessa suoraan myös maininta, kun he puhuvat ruuasta. He kirjoittavat, että intialaisissa keittiöissä on vallalla yleinen harhakuvitelma, että munankeltuainen kirkastaa keiton, ja tätä vastaan on turha väitellä. Ainoa ase tällaisia ruokaan liittyviä harhaluuloja vastaan on itsevaltainen omavaltaisuus.²⁵³ Steel kirjoittaa tästä itsevaltiudesta myös omaelämäkerrassaan. Hän kirjoittaa olleensa erittäin itsevaltainen Intiassa, ja näitä tapoja ei ikinä vastustettu ja niistä pidettiin. Steelin mielestä on totuus, että itsevaltiutus on ehdoton välttämättömyys, kun ollaan tekemisissä ihmisten kanssa, jotka ovat tuhansia vuosia tottuneet siihen. Steelin mielestä intialaiset rakastavat sitä. Hänen mielestään myös ainoa toimiva hallitusmuoto on autokratia.²⁵⁴ Steel ja Gardiner tuntuivat olevan sitä mieltä, että englantilaisilla oli täysi oikeus hallita ja määrätä kaikista Intian asioista, myös ruuasta, jonka tuli olla englantilaista.

Ajattelen itse niin, että anglointialaisten syömä ruoka sinetöi vallanpitäjien aseman ja hierarkkiset kategoriat, joihin liittyivät myös aiemmin käsitellyt sukupuoliroolit ja etnisuus. Yhteinen näkemys näillä kirjailijoilla ruokaan liittyen on ollut vaatimus sen puhtaudesta, sillä tämä liittyi anglointialaisten mielessä terveenä pysymiseen. Kaikilla alkuperäislähteideni kirjailijoilla on ollut kuitenkin erilaiset preferenssit siitä, minkälaista ruokaa anglointialaisten tulisi syödä. Dawe on kannustanut intialaisen ruuan syömiseen. Curryä syötiinkin säännöllisesti ja mulligatawny-keittoa nautittiin usein esimerkiksi sunnuntaisin. Vaikuttaa siltä, että useimmat anglointialaiset olivat riittävän varmoja imperialistisesta vallastaan, joten he uskalsivat syödä myös paikallisten kokkien valmistamaa intialaista ruokaa.²⁵⁵ Uskoisin, että Dawen teos on siis resonoinut sellaisissa anglointialaisissa lukijoissa, joille tällainen

²⁵¹ Wyvern (1878) 2016, 16; Steel & Gardiner (1890) 2010, 11; Dawe (1888) 2015, 9.

²⁵² Procida 2003, 138–139.

²⁵³ Steel & Gardiner (1890) 2010, 49.

²⁵⁴ Steel (1930) 46, 133, 182.

²⁵⁵ Procida 2003, 139, 141.

kulttuurien sekoittuminen ei ole ollut ongelma ja joiden asema ja status vallanpitäjinä ei ole perustunut pelkkään englantilaisuuden suojelemiseen ja säilyttämiseen.

Wyvern sen sijaan on kannustanut lukijoitaan syömään ainakin illallisilla hienostunutta, ranskalaistyylistä ruokaa, joka tarkoitti useita ruokalajeja erillisine alkupaloinen ja juustolautasineen. Hän on toivonut lukijoidensa säilyttävän eurooppalaiset tapansa, mutta ei pidä nimenomaan englantilaisuuden säilyttämistä tärkeimpänä asiana. Wyvern on mahdollisesti ajatellut, että vallanpitäjät voivat kodeissaan syödä aamiaisella ja lounaalla currya, mikäli niin haluavat, mutta tähän hän ei ole halunnut ottaa enempää kantaa tai antaa paikalliselle ruualle juurikaan ohjeita. Vastuu näistä intialaisista ruuista ja niiden valmistamisesta jää siis paikalliselle kokille. Wyvernin ajama vallanpitäjä on asemassaan noudattanut erikoista sekoitusta intialaisia ja ranskalaisia ruokatapoja. Tulkintani mukaan hienot ranskalaiset ruokalajit ja pöytätavat liittyvät kuitenkin kiinteästi vallanpitäjän statukseen, jota Wyvern on ehkä toivonut korottavansa entisestään kannustamalla lukijoitaan syömään mahdollisesti vielä englantilaistakin hienostuneempaa ruokaa.

Steel ja Gardiner ovat olleet pitkään sitä mieltä, että vallanpitäjän status tulee Intiassa perustua englantilaisten tapojen säilyttämiseen ja myös Intiassa tulee edelleen syödä englantilaista ruokaa, ja taipuivat vasta erillisistä pyynnöistä lisäämään kirjaansa myös intialaisia ruokaohjeita. Mainitsin aiemmin, että anglointialaiset söivät säännöllisesti esimerkiksi currya, joten tässä mielessä Steel ja Gardiner ovat joutuneet joustamaan omista itsevaltaisista tavoistaan ja mielipiteistään. Kirja oli kuitenkin erittäin suosittu, kuten johdannossa mainitsin, joten heidänkin kirjansa lukijat ovat Dawen kirjan lukijoiden tavoin luultavasti omaksuneet sellaisen aseman, jossa kulttuurien sekoittuminen hyväksyttiin.

Näiden oppaiden ruokatavat ja reseptit rakensivat osaltaan vallanpitäjän statusta. Anglointialaisille oli tärkeää tietää, minkälaista ruokaa oli sopivaa syödä ja tarjoilla.²⁵⁶ Näitä kotitalousoppaita käytettiin monella tavalla kolonialistisen vallan välineinä ja oppaat neuvoivat niiden lukijoille erilaisia käytäntöjä vallan toteuttamiselle. Eri kirjailijat kannustivat lukijoitaan syömään erilaista ruokaa ja Intiassa syötiinkin niin englantilaista, eurooppalaista kuin intialaistakin ruokaa. Vallanpitäjän status rakentui siis loppujen lopuksi eri ruokakulttuureiden sekoittumiselle, mutta se, kuinka paljon tätä kulttuurien sekoittumista hyväksyttiin, jäi niiden lukijoiden päätettäväksi.

²⁵⁶ Procida 2003, 141–142.

4 Loppuluku

Tämä tutkimus on jatkoa kandidaatintutkielmalleni, jossa tutkin brittiläisen Intian kotitalousoppaita ja erityisesti sitä, miten naiset johtivat kotitalouksiaan ja millä tavalla tällaiset kotitalousoppaat rakensivat anglointialaisten naisten kansallista identiteettiä kaukana siirtomaissa. Jo kandidaatintutkielmaa tehdessäni kiinnitin huomioni siihen, että brittiläisen Intian kotitalousoppaat rakensivat hyvin vahvasti naisille ja miehille erilaisia sukupuolirooleja, ja tähän näkökulmaan halusin syventyä entistä tarkemmin. Tässä pro gradu -tutkielmassani halusin analysoida jälkikolonialistisen tutkimusotteen myötä oppaissa esitettyjä palvelijoidenkin sukupuolirooleja ja tuoda esille, millä tavalla roolit liittyivät intialaisten etnisyyteen ja alisteiseen yhteiskunnalliseen asemaan. Palvelijat edustavat tällaisissa lähteissä paikallisia ihmisiä. Vaikka paikallisille ihmisille ei anneta näissä oppaissa minkäänlaista omaa ääntä, olen koettanut tuoda myös intialaisten ihmisten mielenmaisemaa esille tutkimuskirjallisuuden sekä yhden intialaisen kirjoittaman alkuperäislähteen kautta.

Mitä enemmän luin alkuperäislähteitani, sitä enemmän minusta alkoi kuitenkin tuntua, että sukupuoliroolit eivät välttämättä olleetkaan se tärkein seikka näissä oppaissa, vaan erilaiset sukupuoliroolit olivat osa sosiaalista asemaa eli statusta. Päättökäytökseni onkin, että kun historian tutkija ottaa tällaisen oppaan käteensä, voi ensinäkemältä vaikuttaa, että niiden pääasiallinen tarkoitus oli sukupuoliroolien luominen ja vahvistaminen, koska sukupuoli on niin näkyvästi näissä teoksissa esillä otsikoita myöten. Tutustumalla oppaihin pintaa syvemmälle sekä tutkimalla ajan kolonialistista kontekstia ja kulttuuria, selviää, että vielä sukupuolirooleja tärkeämpääkin oli vallanpitäjän statuksen luominen.

Kotitalousoppaat olivat oikeastaan käytännön johtamisoppaita, joissa anglointialaisia neuvottiin mahdollisimman tehokkaaseen johtamistyyliin. Tähän johtamiseen liittyivät emännän sekä joskus isännänkin eri velvollisuudet, joita oppaissa luetellaan. Velvollisuudet sisälsivät muun muassa käskyjen antamista, tarkastuskierrosten tekemistä, sääntöjen luomista mutta myös esimerkiksi hyvänä vaimona olemista. Johtaminen tuli tehdä hyvin tietyllä tavalla. Naisen tuli pysyä ulkoisesti aina rauhallisena, kärsivällisenä ja soveliaasti käyttäytyvänä silloinkin, kun hän huomautti mahdollisista virheistä. Hänen tuli johtaa omalla hyvällä esimerkillään. Nainen ei saanut koskaan alentua käyttämään esimerkiksi karua kieltä. Johtamistyyli oli tulkintani mukaan tärkeää, sillä sekin oli osa vallanpitäjän statusta. Oppaissa on selkeästi esitetty huolenaiheita siitä, miltä esimerkiksi raivostunut memsahib näyttää tai mitä paikalliset palvelijat ajattelevat sellaisesta emännästä, joka ei osaa käytännössä neuvoa,

miten jokin tietty ruokalaji valmistetaan. Anglontialaiset tuntuivat olevan siis kiinnostuneita siitä, mitä yhtäältä paikalliset ja toisaalta muut anglontialaiset heistä ajattelivat. Koska muiden arviot ja mielipiteet heistä olivat heille itselleen merkityksellisiä, tulkitsen, että näiden oppaiden avulla haluttiin vahvistaa sekä kirjailijoiden omaa että kirjojen lukijoidenkin asemaa brittiläisen Intian sosiaalisessa arvojärjestyksessä.

Viktoriaanisen ajan ihmiset uskoivat rotujen biologiseen eriarvoisuuteen ja valkoisten ihmisten ylemmyyteen. Oppaissa esiintyvät eriarvoistavat käytännöt sekä eriarvoiset sukupuoliroolit anglontialaisten ja englantilaisten välillä saattavat nykyään vaikuttaa rasisisilta, mutta 1800-luvulla tällainen ajattelutapa oli normaalia. Ihmiset uskoivat erityisesti englantilaisten ihmisten moraaliseen paremmuuteen ja puhtauteen muunmaalaisiin ihmisiin verrattuna. Kotitalousoppaissa kodin puhtaus symboloi tätä moraalista paremmuutta sekä myös valta-asemaa likaisiin intialaisiin verrattuna. Intia sekä sen ihmiset haluttiin puhdistaa fyysisesti ja moraalisesti, sillä siten Intiasta voitiin tehdä luonnollinen osa britti-imperiumia. Orientalistisen teorian yksi periaate on, että lännen mielestä idän ihmiset tuli pelastaa heiltä itseltään. Vaatimus Intian puhtaudesta sopii tulkintani mukaan tähän teoriaan; likainen Intia voidaan yhdessä mielessä pelastaa itseltään muuttamalla se moraalisesti ja fyysisesti puhtaaksi.

Statuksen merkitys oppaissa liittyy myös brittiläisen Intian yhteiskuntaluokkiin. Intiaan muutti paljon työväentaustaisia englantilaisia, jotka pystyivät halvemman elintason myötä nousemaan Intiassa vallanpitäjien luokkaan. Yhtenä tutkimustuloksena on se, että näiden oppaiden tarkoituksena oli opastaa tätä uutta nousukasluokkaa omaksumaan heille aiemmin vieras vallanpitäjien status. Status liittyi kotielämään siksi, että kotitaloudet eivät olleet pelkästään perheen yksityisiä tiloja. Keskiluokkaisilla anglontialaisilla oli kodeissaan noin kymmenen palvelijaa ja työväenluokkaisillakin yleensä 1–2 palvelijaa. Kodeissa kävi myös paljon vierailijoita. Ei ollut siis lainkaan merkityksetöntä, miten kodeissa toimittiin.

Vallanpitäjän statusta tuli ylläpitää kodin piirissäkin, sillä paikalliset alistetut intialaiset näkivät tämän kodin todellisuuden. Vain käyttäytymällä vallanpitäjien statukseen sopivalla tavalla kolonialistinen valta oikeutettiin sekä valloittajien, että myös vallattujen puolelta.

Oppaiden ruokatavat ja reseptit liittyivät nekin statukseen. Anglontialaisille oli tärkeää tietää, minkälaista ruokaa oli sopivaa syödä, miten ruoka tuli tarjoilla ja miten esimerkiksi pöytä kattaa. Väitän, että puhtaana hohtavasta illallispöydästä muovautui brittiläisen Intian statussymboli, joka erotti anglontialaiset intialaisista. Nämä ja kaikki muut edellä mainitut

eriarvoistavat seikat liittyen sukupuolirooleihin ja muihin kodin käytäntöihin loivat vastakkainasettelua anglointialaisten ja intialaisten välille. Intia ja sen ihmiset olivat näissä oppaissa pelottavia ja vieraita. Länsimaalaisuus ja englantilaisuus oli se ideaali, johon tuli pyrkiä, vaikka kulttuurien sekoittumista osaksi sallittiinkin.

Tällaiset kotitalousoppaat olivat täynnä ristiriitaisuuksia. Paikallisten likaisten intialaisten kanssa piti olla mahdollisimman vähän tekemisissä ja heidät eristettiin omiin asuintiloihin muusta perheestä erilleen, mutta silti heitä piti jatkuvasti valvoa, opastaa ja johtaa. Kotitöiden tekemisen tärkeyttä korostettiin, mutta samalla oppaat kannustivat anglointialaisia siirtymään paljon kevyempään johtamistyyliin kuin kotona Englannissa. Kotityöt jätettiin epäluotettavien ja lapsenomaisten intialaisten palvelijoiden tehtäväksi. Ilmeisesti heihin kuitenkin luotettiin, sillä he joka tapauksessa tekivät kaikki käytännön kotityöt. Yksi opas kehotti anglointialaisia syömään englantilaista ruokaa, toinen ranskalaistyylistä ruokaa ja kolmas länsimaalaista ja intialaista ruokaa sekaisin. Kaiken kaikkiaan päätökset siitä, miten nämä ristiriitaisuudet ratkottiin ja kuinka paljon kulttuurien sekoittumista sallittiin, jätettiin oppaiden lukijoiden päätettäväksi.

En tämän työn pituuden puitteissa pystynyt syvällisesti käsittelemään itse alkuperäislähteideni kirjailijoita. Käytin esimerkiksi Flora Annie Steelin omaelämäkertaa vain niiltä osin, kuin se liittyi tutkimuskysymyksiini. Steel kirjoittaa omaelämäkerrassaan paljon Intiassa vietetystä ajastaan ja hänellä on paljon mielipiteitä Intiasta, sen johtamisesta sekä sen kansalaisista. Tässä työssä esitetyt otteet Steelin teoksesta ovat vain pintaraapaisu. Tämä omaelämäkerta on mielenkiintoinen teos ja ikkuna Steelin mielenmaisemaan. Jatkotutkimus voisi keskittyä analysoimaan tarkasti omaelämäkerran ja kotitalousoppaan yhteyksiä sekä sitä, millä tavalla Steelin omat kokemukset Intiasta heijastuvat kotitalousoppaaseen. Sukupuolihistoriankin näkökulmasta Steelin omaelämäkerta olisi hedelmällinen tutkimuskohde.

Ruuan historian tutkimus on kiinnostanut minua tutkijana jo pitkään. Vaikka analysoin kotitalousoppaiden ruokaohjeita, niissäkin riittäisi vielä paljon tutkittavaa tekniikoista ja raaka-aineista valmistusmenetelmiin asti. Tätä kautta kulttuurihistorioitsija voi saada tarkasti selville, minkälaisia raaka-aineita, mausteita tai ruuanlaittovälineitä 1800-luvun anglointialaiset ruuissa käyttivät ja miten ruoka valmistettiin. Oppaiden reseptien vertaus autenttisiin intialaisiin resepteihin mahdollistaisi myös ruuan hybriditeetin tarkemman tutkimuksen ja vastaisi kysymykseen siitä, kuinka paljon anglointialaiset todella omaksuivat intialaista ruokakulttuuria.

Lähteet

Alkuperäisaineisto:

Dawe, W.H.: *The Wife's Help To Indian Cookery: Being a practical manual for housekeepers*. A facsimile edition by University of Leeds Library. Leeds (1888) 2015.

Santiago, Daniel: *The Curry Cook's Assistant; or Curries, How to Make Them in England In Their Original Style*. 3. painos. A facsimile edition by Wellcome Library. London (1889) 2016.

Steel, Flora Annie Webster & Gardiner, Grace: *The Complete Indian Housekeeper and Cook. Giving the Duties of Mistress and Servants, the General Management of the House and Practical Recipes for Cooking in All its Branches*. 2. painos. A facsimile edition by Cambridge University Press. New York (1890) 2010.

Steel, Flora Annie Webster & Gardiner, Grace: *The Complete Indian Housekeeper and Cook. Giving the Duties of Mistress and Servants, the General Management of the House and Practical Recipes for Cooking in All its Branches*. 4. painos. A facsimile edition by Wellcome Library. London 1898.

Wyvern (Arthur Robert Kenney-Herbert): *Culinary jottings for Madras : a treatise in thirty chapters on reformed cookery for Anglo-Indian exiles, based upon modern English, & continental principles, with twenty-five menus for little dinners worked out in detail*. A facsimile edition by Wellcome Library (1878) 2016.

Aikalaiskirjallisuus:

Steel, Flora Annie: *The Garden of Fidelity – Being the autobiography of Flora Annie Steel 1847–1929*. A facsimile edition by Digital Library of India (1930) 2015.

Internet-sivustot:

Britannica.com. *British raj* -sivusto.

<https://www.britannica.com/event/British-raj> [haettu 23.3.2024]

Britannica.com. *George Eliot* -sivusto.

<https://www.britannica.com/biography/George-Eliot/Major-works> [haettu 30.3.2025]

Numista, en.numista.com. *Items from British India* -sivusto.

https://en.numista.com/catalogue/inde_britannique-1.html [haettu 21.4.2025]

Scottish Women Writers on the Web. *Flora Annie Steel*-sivusto.

<https://www.scottishwomenwritersontheweb.net/writers-a-to-z/flora-annie-steel>

[haettu 30.3.2024]

Kotimaisten kielten keskus. *Kielitoimiston sanakirja*. Hakusanat: Status.

<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/status?searchMode=all> [haettu 14.10.2024]

Kumar, Anu: *Curry from the colonies: The incredible advice for young brides from Raj-era cookbooks*. Scroll.in -sivusto.

<https://scroll.in/magazine/859505/curry-from-the-colonies-the-incredible-advice-for-young-brides-from-raj-era-cookbooks> [haettu 1.10.2024]

Tutkimuskirjallisuus:

Anderson, Valerie: *Race and Power in British India: Anglo-Indians, Class and Identity in the Nineteenth Century*. Bloomsbury Academic, New York 2015.

Belasco, Warren: Introduction: Food History as a Field. *Food in Time and Place: The American Historical Association Companion to Food History*. Toim. Freedman, Paul, Chaplin, Joyce E. ja Albala, Ken. University of California Press, Berkeley 2014, 25–43.

Boydston, Jeanne: Gender as a Question for Historical Analysis. *Gender & History* Vol. 20, No. 3, (2008), 558–583.

Burke, Bernard & Fox-Davies, Arthur Charles: *A genealogical and heraldic history of the landed gentry of Ireland*. Harrison and Sons, London 1912.

Chaudhuri, Nupur: Six Clashes of Cultures: Gender and Colonialism in South and Southeast Asia, Australia, and New Zealand. *A companion to Global Gender History*. Toim. Meade, Teresa A. & Wiesner-Hanks, Merry E. John Wiley & Sons, Incorporated, Newark 2020, 481–496.

Crane, Ralph & Johnston, Anna: How to Dine in India. *Flora Annie Steel : A Critical Study of an Unconventional Memsahib*. Toim. Roye, Susmita. The University of Alberta Press, Edmonton 2017, 169–189.

David, Elizabeth: Fresh Meat: Anglo-Indian Cookery. *Spices, Salt and Aromatics in the English Kitchen*. Grub Street, London 2000. Storytel.

Desai, Miki & Desai, Madhavi: *The origin and indigenization of the Imperial bungalow in India*. The Architectural Review-verkkosivusto.

<https://www.architectural-review.com/places/india/the-origin-and-indigenisation-of-the-imperial-bungalow-in-india> [haettu 4.11.2024]

Freedman, Paul: Preface. *Food in Time and Place: The American Historical Association Companion to Food History*. Toim. Freedman, Paul, Chaplin, Joyce E. ja Albala, Ken. University of California Press, Berkeley 2014, 12–24.

Ghosh, Durba: *Sex and the Family in Colonial India*. Cambridge University Press, New York 2006.

Goodwin, Gráinne: “I was chosen out as oracular”: The fin-de-siècle Journalism of Flora Annie Steel. *Women’s writing : the Elizabethan to Victorian period* 18.4 (2011), 505–523.

Goodwin, Gráinne: “Yours truly, Flora Annie Steel” – Gender, Empire and Indian Pressure Politics in the Times’s Correspondence Columns, 1897–1920. *Flora Annie Steel : A Critical Study of an Unconventional Memsahib*. Toim. Roye, Susmita. The University of Alberta Press, Edmonton 2017, 190–210.

Hiddleston, Jane: *Understanding Postcolonialism*. Routledge, New York 2014.

Judd, Denis: *The Lion and the Tiger : The Rise and Fall of the British Raj, 1600–1947*. 1. painos. Oxford University Press, 2005.

Kennedy, Dane: Postcolonialism and history. *The Oxford Handbook of Postcolonial Studies*. Toim. Huggan, Graham. Oxford University Press, Oxford 2013, 467–488.

Kent, Susan Kingsley: Gender Rules: Law and Politics. *A companion to Global Gender History*. Toim. Meade, Teresa A. & Wiesner-Hanks, Merry E. John Wiley & Sons, Incorporated, Newark 2020, 100–117.

Lahti, Janne: Jälkikoloniaalinen tutkimusote ja historia. *Avaimia menneisyyteen – Opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Toim. Danielsbacka, Mirkka, Hannikainen, Matti O. ja Tepora, Tuomas. Gaudeamus, Tallinna 2022, 179–195.

Lahti, Janne & Kullaa, Riina: Kolonialismin monikasvoisuus ja sen ymmärtäminen Suomen kontekstissa. *Historiallinen Aikakauskirja* 4/2020, 420–426.

Lindgren-Gibson, Alexandra: "I Wish I Could See You as Often as I Could See Your Letter": Imperial anxieties and working class family life in the Raj. *Journal of colonialism & colonial history* vol 17, no 3 (2016). Sähköinen aineisto.

Lindgren-Gibson, Alexandra: *Working-Class Raj – Colonialism and the making of class in British India*. Cambridge University Press 2023.

MacMillan, Margaret: *Women of the Raj: The Mothers, Wives and Daughters of the British Empire in India*. Uusintapainos. Thames & Hudson, Limited 2018.

ni Fhlathúin, Máire: *British India and Victorian Literary Culture*. Edinburgh University Press, Scotland 2015.

Norring, Petteri: Aatehistoria ja menneisyyden käsittäminen. *Avaimia menneisyyteen – Opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Toim. Danielsbacka, Mirkka, Hannikainen, Matti O. ja Tepora, Tuomas. Gaudeamus, Tallinna 2022, 131–147.

- Procida, Mary: Feeding the Imperial Appetite: Imperial Knowledge and Anglo-Indian Domesticity. *Journal of women's history* 15, no. 2 (2003), 123–149.
- Roye, Susmita: Introduction. *Flora Annie Steel : A Critical Study of an Unconventional Memsahib*. Toim. Roye, Susmita. The University of Alberta Press, Edmonton 2017, 10–23.
- Ray, Utsa: New Global Imperialism. *A companion to Global Gender History*. Toim. Meade, Teresa A. & Wiesner-Hanks, Merry E. John Wiley & Sons, Incorporated, Newark 2020, 432–445.
- Said, Edward W.: *Culture and Imperialism*. Vintage Books Edition. Cox & Wyman, Reading, Berkshire 1994.
- Said, Edward W.: *Orientalism*. Vintage Books Edition. 25th anniversary edition. Random House, Inc., New York 1994.
- Sen, Indrani: Colonial Domesticities, Contentious Interactions: Ayahs, Wet-nurses and Memsahibs in Colonial India. *Indian Journal of Gender Studies* 16:3 (2009), 299–328.
- Scott, Joan W.: *The Fantasy of Feminist History*. Duke University Press. Durham and London 2011.
- Steinbach, Susie: *Understanding the Victorians : politics, culture and society in nineteenth-century Britain*. 2. painos. Routledge, London 2015.
- Tuomas Tepora, Mirkka Danielsbacka & Matti O. Hannikainen: Johdanto: Tutkimuksen työkalut. *Avaimia menneisyyteen – Opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Toim. Danielsbacka, Mirkka, Hannikainen, Matti O. ja Tepora, Tuomas. Gaudeamus, Tallinna 2022, 7–19.
- Tunc, Tanfer Emin: Louise Spieker Rankin's Global Souths: An American Cookbook for India and Culinary Imperialism. *Journal of social history* 54, no. 4 (2021), 1188–1212.

Wheaton, Barbara Ketcham: Cookbooks as Resources for Social History. *Food in Time and Place: The American Historical Association Companion to Food History*. Toim. Freedman, Paul, Chaplin, Joyce E. ja Albala, Ken. University of California Press, Berkeley 2014, 332–359.

Ylivuori, Soile: Historiallinen analyysi ja sukupuoli. *Avaimia menneisyyteen – Opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Toim. Danielsbacka, Mirikka, Hannikainen, Matti O. ja Tepora, Tuomas. Gaudeamus, Tallinna 2022, 20–38.

Yule, Henry & Burnell, Arthur Coke: *Hobson-Jobson. Being a Glossary of Anglo-Indian Colloquial Words and Phrases and of Kindred Terms Etymological, Historical, Geographical and Discursive*. Uusintapainos. A fascimile edition by The Internet Archive with funding from Microsoft Corporation (1903) 2008.

Zlotnick, Susan: Domesticating imperialism: Curry and cookbooks in Victorian England. *Frontiers (Boulder)* 16, no 2/3 (1996), 51–68.